

ŠÉFREDAKTOR
ROBERT SCHUSTER
ÚVODNÍKY, KOMENTÁŘE
ZDENĚK ZBOŘIL
ODPOVĚDNÁ REDAKTORKA
MILENA STREJČKOVÁ
SEKRETÁŘKA REDAKCE
IRENA KREJČOVÁ
GRAFICKÝ NÁVRH PETR TĚŠÍNSKÝ
GRAFICKÁ ÚPRAVA MARIE VORLOVÁ
AUTOR OBÁLKY FILIP SOJKA
DISTRIBUCE DAGMAR ČERVINKOVÁ

REDAKČNÍ RADA:

PŘEDSEDA: OTTO PICK

VOJTĚCH BELLING, MILOŠ CALDA,
PETR DOSTÁL, MARTIN EHL,
JIŘÍ FÁREK, RADEK KHOL,
PETR KRATOCHVÍL, KAI-OLAF LANG,
KRISTINA LARISCHOVÁ,
PETR LEBEDA, PAVEL MÁŠA,
MILOŠ POJAR, PAVEL PŠEJA,
MICHAEL ROMANCOV,
JIŘÍ SCHNEIDER, PAVEL SVOBODA,
IVO ŠLOSARČÍK, JIŘÍ ŠTĚPANOVSÝ,
FILIP TESAŘ, JOSEF VESELY,
TOMÁŠ VESELY, ZDENĚK ZBOŘIL

Jednotlivé příspěvky vyjadřují názory autorů, nikoli vydavatele. Nevyžádané rukopisy redakce nevrací.

All rights reserved. Copyright under the International Copyright Convention. No part of this publication may be reproduced, stored in retrieval systems or transmitted in any form or by any means without the prior permission of the International Politics editorial office. Reprints are available upon request. Reprints and permissions: Write to International Politics, Nerudova 3, 118 50 Praha 1.

Redakce a administrace: Nerudova 3, 118 50 Praha 1. Telefon 251 108 107; fax: 251 108 222; e-mailová adresa umvedo@iir.cz.

Objednávky a předplatné přijímá administrace redakce. Vychází měsíčně. Cena výtisku 39,50 Kč. Předplatné na rok činí 380 Kč, ve Slovenské republice 711 Sk.

Registrováno MK ČR E 5210

Tiskne Petr Dvořák – Tiskárna, Jeřáblová 1302, 263 01 Dobříš.

Rozšiřuje redakce a další distributoři v drobném prodeji. Ve Slovenské republice rozšiřuje L. K. Permanent, s.r.o. P.P.4., 834 14 Bratislava 34, tel.: +421 244 453 711, fax.: +421 244 373 311, e-mail: Herslova@lkpermanent.sk. www.predplatne.cz. Informace o MP a ediční činnosti ÚMV na www.iir.cz

Podávání tlačoviny povolené SsRP Banská Bystrica č. j. OPČ-3215/B-96 ze dne 12. 9. 1996.

ISSN 0543-7962

INDEX 46911

OBSAH 8/2006 ROČNÍK XXX

STR.

Světozor	2
América Latina / -zz-	3
LATINSKÁ AMERIKA	
PROČ SE LATINSKÁ AMERIKA OBRAČÍ DOLEVA? / Martin Ehl	4
JIŽNÍ AMERIKA – SOUZOZENEC EVROPY / Václav Hubinger	7
LATINSKOAMERICKÁ NESTABILITA POHLEDEM EKONOMŮ / Jaroslav Foltýn	9
CASTRŮV ŽIVOT PO ŽIVOTĚ / Nikola Hořejš	13
KE VZTAHŮM MEZI EVROPSKOU UNIÍ A LATINSKOU AMERIKOU / Radomír Jungbauer	15
INTEGRACE V LATINSKOAMERICKÉM REGIONU / Martin Hrabálek	18
NASTALA S LULOU NOVÁ ÉRA BRAZÍLIE? / Markéta Pilátová	20
CHÁVEZ SE PŘIKLÁNÍ KE KUBÁNSKÉMU MODELU / Eduard Freisler	22
ČESKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA	
ČESKÁ REPUBLIKA NASKOČILA DO ROZJETÉHO VLAKU EVROPSKO-LATINSKOAMERICKÝCH VZTAHŮ / Štěpán Zajac	24
EKONOMICKÝ OBZOR	
KAM SMĚŘUJE KUBÁNSKÁ EKONOMIKA? / Martin Bakule	26
VZTAHY A PROBLÉMY	
TCHAJWANSKÁ ÚŽINA: JEN KOSMETICKÁ ÚPRAVA VZTAHŮ, ČI RADIKÁLNÍ ZMĚNA V PŘÍSTUPU ČÍNSKÉ LIDOVÉ REPUBLIKY? / Ivana Oklešťková	29
KARIKATURNÍ KRIZE V ÍRÁNSKÉM ÁZERBÁJDŽÁNU: PODNĚCOVÁNÍ ÁZERBÁJDŽÁNSKÉHO NACIONALISMU? / Emil Souleimanov	31
RECENZE	
KNIHA O TERORISMU, NEBO EXTREMISMU? / Jan Eichler	33
POPIRÁNÍ HOLOCAUSTU / Marek Řezanka	34
VÝBĚR Z NOVINEK KNIHOVNY ÚMV	35

VYJDE V PŘÍŠTÍCH ČÍSLECH MP

Volby a vnitropolitické otřesy u sousedů: Slovensko, Maďarsko a Polsko
 ► Německo a jeho vztah ke střední Evropě ► Zahraniční a evropská politika nové polské vlády ► Visegrádská spolupráce v Evropské unii – zánik, či rozvoj? ► Rakousko mezi předsednictvím v Evropské unii a parlamentními volbami ► Český pohled na spolupráci střeoevropských zemí
 ► Postoj Spojených států k Mezinárodnímu trestnímu soudu ► Rada OSN pro lidská práva

připravena trestat Američany kdekoliv na světě.

2. – vůdce vítězné slovenské strany Smer Robert Fico podepsal koaliční smlouvu s Mečiarovou ĽS-HZDS s Slovenskou národnou stranou Jána Sloty.

2. – byl zahájen provoz na železniční trati Peking–Lhasa. Jde o nejvýše položenou trať na světě.

2. – ztroskotál pokus o záchranu tzv. katarského kola WTO. Vyspělé země odmítly omezit zemědělská cla a subvence, které rozvíjejícím se zemím brání ve vstupu na trhy Evropy a Ameriky.

2. – se konaly prezidentské a parlamentní volby v Mexiku. Prezidentem byl zvolen konzervativce Felipe Calderón z vládní strany PAN.

2. – v parlamentních volbách v Bolívii zvítězilo Hnutí za socialismus současného prezidenta Evo Moralese.

3. – izraelský premiér Ehud Olmert schválil pokračování ofenzívy v pásmu Gazy. Později byl vydán příkaz k jejímu prohloubení.

3. – Robert Fico předložil prezidentu Ivanu Gašparovičovi seznam nové vlády. Kabinet o 14 členech tvoří z poloviny odborníci, ministrem zahraničí se stal diplomat Ján Kubiš.

4. – americký raketoplán Discovery po několika odkladech odstartoval z mysu Canaveral. Posádka několikrát vystoupila do kosmického prostoru. 17. července raketoplán přistál na Zemi.

6. – ruská Státní дума schválila zákon umožňující nasazení armády a speciálních komand tajných služeb proti teroristům za ruskými hranicemi.

6. – Indie a Čína po 44 letech znovu otevřely hraniční přechod Nathu La.

6. – Rada OSN pro lidská práva rozhodla, že vyšle na palestinské území vyšetřovací tým.

7. – polský premiér Kazimierz Marcinkiewicz nečekaně oznámil svou demisi. Komentátoři vidí příčiny premiérova rozhodnutí v jeho politické a intelektuální nezávislosti. Vedení strany Právo a spravedlnost doporučila na post předsedy vlády dvojce prezidenta Lecha Kaczyňského, Jaroslawa.

7. – ukrajinský prezident Viktor Juščenko dal poslancům měsíční lhůtu na vytvoře-

ní nové vlády, jinak je odhodlán rozpustit parlament.

9. – palestinský premiér Ismáíl Hanija navrhl Izraelcům příměří. Izrael nereagoval, protože podle něho Hanijův návrh obsahoval především požadavky, ale nedával nic na oplátku.

10. – při výbuchu auta naloženého tržavinou zahynul v Ingušsku vůdce čečenských separatistů Šamil Basajev.

10. – se ujal funkce nový polský premiér Jaroslaw Kaczyński.

11. – na 200 lidí bylo zabito při vlně pu-
mových atentátů v bombajských před-
městských vlcích. K činu se přihlásila
islámská militantní organizace Laškare
Kahhar. Podle zveřejněného prohlášení
plánuje další útoky.

11. – Pentagon poprvé uznal, že všechny
osoby zadržované americkou armá-
dou mají právo na ochranu podle že-
nevských konvencí. USA nyní zadržují
1000 osob kvůli terorismu, z toho 450 na
Guantánamu.

12. – izraelské pozemní jednotky podpo-
rované letectvem a námořnictvem vstou-
pily do Libanonu na území kontrolované
militantním šiitským hnutím Hizballáh.
Bojovníci tohoto hnutí téhož dne ráno za
minometného a raketového útoku unesli
dva izraelské vojáky.

11. – předseda ukrajinského parlamentu
Oleksandr Moroz oficiálně oznámil vznik
nové vládní koalice složené ze Strany
regionů bývalého premiéra Viktora Janu-
kovyče, Socialistické strany Ukrajiny
a Komunistické strany Ukrajiny. Koalice
vznikla poté, co Moroz a jeho Socialis-
tická strana opustili své bývalé „oranžové“
spojence. Premiérem nové vlády má
být Viktor Janukovyč.

12. – ministři zahraničí pěti stálých členů
RB OSN a Německa na schůzce v Paří-
ži rozhodli vrátit iránský jaderný program
do RB OSN. Jednání s Teheránem byla
zatím neúspěšná.

12. – americký prezident George W.
Bush přijel na třídní návštěvu Němec-
ka. Podle komentátorů byla potvrzena
nová etapa přátelství mezi Washingto-
nem a Berlínem.

12. – izraelské stíhačky bombardovaly
více než 100 míst v Libanonu včetně le-
tiště v Bejrútu. Zabito bylo více než 50 li-
dí. Byla také zahájena letecká a námoř-
ní blokáda Libanonu s cílem zabránit
dodávkám zbraní pro Hizballáh. Americ-
ký prezident Bush přiznal Izraeli právo
na obranu a vinu za násilí přisoudil Hiz-
balláhu. Evropská unie považuje odvet-
né akce za nepřiměřené.

13. – byl zahájen provoz nového ropovo-
du z Baku přes Gruzii a Arménii do tu-
reckého přístavu Ceyhan.

13. – šéf rakouského parlamentu
oznámil, že předčasné parlamentní
volby v Rakousku se uskuteční 1. října
2006.

14. – iránský prezident Mahmúd Ahma-
dinežád varoval Izrael před napade-
ním Sýrie. Vyvolalo by to prý tvrdou od-
platu.

15.–17. – se konal summit G 8 v Petro-
hradě. Podpořil šíření jaderné energetiky
a návrh Moskvy, aby byla v Rusku vybu-
dována mezinárodní centra pro jaderné
elektrárny. Summit vyzval Izrael ke zdr-
ženlivosti. Státníci byli jednotní v názoru
na nutnost další liberalizace obchodu
v rámci WTO a shodli se na důležitosti
jednotného postupu vůči iránskému ja-
dernému programu.

17. – prohlášení Evropské unie přiznalo
Izraeli právo na obranu, ale vyzvalo jej,
aby se zdržel nepřiměřených vojenských
akcí. Žádalo propuštění zajatých izrael-
ských vojáků. Unie se shodla na podpo-
ře vyslání mezinárodních mírových je-
dnotek za aktivní úlohy OSN. Ke shodě
o prohlášení výrazně přispěla česká in-
ciativa.

18. – bylo zveřejněno, že slovenská vlá-
da hodlá zavést euro v roce 2009.

18. – litevský parlament vyslovil důvěru
menšinové vládě levého středu premiéra
Gedimínase Kirklase.

18. – americký Senát schválil zákon tý-
kající se rozšíření výzkumu zárodečných
kmenových buněk s podporou z fede-
rálního rozpočtu. Výzkum odložených
a zmrazených lidských zárodků měl po-
moci při léčbě Alzheimerovy nemoci
a cukrovky. Prezident Bush zákon ve-
toval.

19. – Evropská komise rozhodla o vytvo-
ření jednotek rychlé reakce na ochranu
před imigrací z moře. Bude vybudována
agentura Frontex, kterou budou tvořit ex-
perti vyslaní členskými zeměmi.

21. – Itálie otevřela svůj pracovní trh ob-
čanům z nových členských zemí EU.

21. – polský Sejm přijal zákon, podle ně-
hož budou zveřejněny seznamy agentů
a donašců komunistické policie. Zákon
zároveň rozšiřuje lustrace a umožňuje
bývalé komunistické agenty propouštět
z práce nebo odvolávat z funkcí. Zákon
musí ještě schválit Senát a podepsat
prezident.

21. – indická policie zatkla tři muže po-
dezřelé z účasti na teroristických útocích
na bombajské železnici.

24. – do Bejrútu přiletěla americká mi-
nistryně zahraničí Condoleezza Riceová
s úkolem zmírnit vojenský konflikt mezi
Izraelem a útočníky z Hizballáhu. Přišla
s návrhem na příměří v Libanonu. Jeho
podmínkou je stažení Hizballáhu za řeku
Litání a osvobození zajatých izraelských
vojáků. Riceová prosazuje, aby do jižní-
ho Libanonu přišlo 10 000 vojáků turec-
kého a egyptského původu pod vedením
NATO nebo OSN.

26. – při izraelském ostřelování města
Chiam byli zabiti čtyři pozorovatelé míro-
vé mise UNIFIL. Izrael nad tím vyslovil
politování. Do Bejrútu dorazila první hu-
manitární pomoc.

26. – účastníci konference vybraných
zástupců vlád v Římě, kteří jednali o kri-
zi na Blízkém východě, se vyslovili pro
nutnost vyslat do Libanonu mezinárodní
síly pod vedením OSN.

27. – venezuelský prezident Hugo Chá-
vez jednal s ruským prezidentem Vladi-
mirem Putinem. V Rusku mj. podepsal
smlouvu o výstavbě továrny na samo-
paly Kalašnikov ve Venezuele a uzavřel
kontrakt na dodávky ruských stíhaček
a vrtulníků.

28. – izraelská letadla rozbombardovala
budovu jiholibanonského Súru, která
údajně sloužila jako koordinační štáb ra-
ketových útoků Hizballáhu. Podle oficiál-
ních zdrojů zahynulo od začátku útoků
na Libanon na 400 civilistů, izraelských
vojáků padlo 33 a zabito bylo 19 izrael-
ských civilistů.

30. – se konaly všeobecné volby v Kon-
gu.

31. – Rada bezpečnosti OSN přijala
rezoluci, v níž vyzývá Irán k přerušení
veškerých jaderných aktivit. Teherán má
zastavit své ambice do konce srpna. Ji-
nak proti němu budou zavedeny sankce,
převážně ekonomické.

31. – NATO částečně převzalo velení
nad vojenskými operacemi v Afghánistá-
nu, které dosud vedla americká armáda.

31. – izraelská vláda odmítla přijmout
okamžitě příměří, i když souhlasila
s 48hodinovým zastavením bojů. Důvo-
dem je nová aktivizace Hizballáhu. RB
OSN odsoudila útok z 30. července
v Kana, kde zahynulo 60 civilistů.

31. – slovenská vláda Roberta Fica
schválila svůj program. K prioritám patří
reforma sociálního a zdravotního systé-
mu. Denní vysokoškolské studium má
zůstat bezplatné, zvýší se daně nad-
standardním příjmovým skupinám, za-
vedou se dvě sazby DPH a slovenští vo-
jáci odejdou z Iráku.

řekl novinářům, že Česká republika do
Evropské unie vstoupit musela, současný
vývoj integrace je však podle jeho ná-
zoru špatný. Vývoj v Unii označil doslova
za „tragickou chybu“.

11. – prezident
Václav Klaus po
z a h á j e n í
podnikatelského
fó-
ra v Bukurešti

13. – šéfové české Občanské demokratické
strany a britské Konzervativní strany,
Mirek Topolánek a David Cameron, oznámili,
že jejich dvě strany po příštích
evropských volbách v roce 2009 ode-
jdou z frakce Evropské lidové strany
a vytvoří vlastní „euroskeptický“ klub.
Obě strany mají tvořit základ nového
Hnutí za evropskou reformu.

15. – nový slovenský premiér Robert
Fico přijel na oficiální návštěvu ČR. Při

jednáních s premiérem Paroubkem se
shodli, že by se Praha i Bratislava měly
společně zaměřit na tradiční zahra-
niční trhy bývalého Československa.
Oba zdůraznili, že by se obě země měly
jazykově více sblížit. Fico se rovněž
setkal s prezidentem Václavem Klau-
sem.

18. – do ČR přijel tým odborníků z Proti-
raketové agentury Spojených států, aby
prozkoumal možnosti vojenských újezdů

Jince, Boletice a Libavá, zda by v někte-
rém z nich nemohla být umístěna ame-
rická protiraketová základna. Podle prů-
zkumu MF Dnes odmítá základnu USA
83 procent Čechů.

22. – bylo zveřejněno, že pokud se Ra-
da bezpečnosti OSN rozhodne vyslat do
Libanonu mírové jednotky a požádá
o pomoc Českou republiku, počítá česká
vláda s vysláním jednotky o síle 100 mu-
žů, případně vojenské nemocnice.

América Latina

...jest románská část Ameriky kolonizovaná Španěly a Portugalci... Smýšlí nedůvěřivě vůči anglosaské Unii, ale podléhá vždy více jejímu hospodářskému pronikání, jak dokazují poměry v Mexiku a ve Střední Americe, zejména v Panamě a Nikaragui, se mohl český čtenář dočíst někdy na konci dvacátých let 20. století, kdy se do tohoto dávno objeveného a dobytého světa dlu vypravovaly české a československé firmy za prací a obchodem a někteří jednotlivci i za bohatstvím.

O necelé století později se o Latinské Americe už u nás vědělo, že jsou to všechny země na jih od Rio Grande, že se tam hovoří nejen španělsky a portugalsky, ale i francouzsky, anglicky a nizozemsky, že je to víc než třicet různých států od A po V, jejichž závislost se obtížně definuje nejen proto, že jejich *nedůvěřivé smýšlení* nezabránilo *hospodářskému pronikání* nejen severoamerických sousedů, ale i mnohem nepřehlednějších organizací a korporací (někdy organizovaných na principu zpravodajských služeb), a také ne vždy seriózních bankovních domů a finančních spekulantů.

Z těch historických změn a proměn zůstává více méně konstantní, že Latinskou Ameriku tvoří 22,7 milionu km² souší na kontinentu i ostrovech, že tam žije více než 15 procent světové populace, a to té její mladší části, a že se jednotlivé země od sebe liší mnohem více než ty, ze kterých přicházeli objevitelé i dobyvatelé, kteří dávali jména a předávali ideje, ze kterých se rodila v 19. století nová *América Latina*.

Jméno *América*, podobně jako *Africa*, jsou pojmenování popularizovaná na evropském kontinentu, a jsou tak běžná, že už ani nepochybujeme, že by se mohla dotýkat citů jejich obyvatel. *América Latina* byl už od roku 1504 onen *Mundus Novus*, ale slavná mapa nizozemského plavce a geografa Mercatora popularizuje jméno *America* už v roce 1538 a má jí být celý kontinent.

Ta čtyři století španělsko-portugalského a později anglicko-nizozemského objevování a dobývání sice končí španělsko-americkou válkou (i toto jméno je evropský import), ale předcházely mu hlavně kulturní a politické interaktivy, jakou byl španělsko-katolický impakt, který podobně jako portugalské komerční osadnictví se řídil heslem *za praporem kříž*. Jeho autoři sice raději zdůrazňovali, že teprve *za křížem jde prapor*, ale to nic nemění na věci, že to byl vliv dlouhodobý, a jak se říká, rozporuplný. Ale co vlastně není plně rozporů, když jde o *clash of civilizations*, nebo prostě jen o akulturaci, jakou bylo třeba vystoupení Simona José Antonia Bolívara y Ponte, tak významné postavy *boje za nezávislost* Latinské Ameriky, že mu byl vztyčen v osmdesátých letech 20. století monument i na jednom zastrčeném náměstí v pražských Dejvicích.

Simon Bolívar byl první, kdo se pokusil už v roce 1826 vytvořit panamerickou jednotu, jejíž potíže byly v tom, že neměla dostatečně interesovaného evropského nebo severoamerického patrona, a to i přesto, že už v roce 1823 americký prezident James Monroe vyhlásil svůj evergreen, že Amerika má patřit Američanům.

Již tehdy ale, stejně jako dnes, bylo obtížné definovat, kdo jsou ti Američané, co to ta Amerika je a kde vlastně leží. Jsou Američany původní obyvatelé, či potomci conquistadorů, katolických misionářů či evropských osadníků, bohatnoucích z dovozu afrických otroků, který učinil Latinskou Ameriku objektem nejen stěhování, ale i hyperpopulačního rozmnožování? Nebo je Američa-

ny či Latinoameričany těch několik tisíc evropských Židů, kteří po své strastiplné pouti v letech druhé světové války dorazili do Argentiny a Brazílie, aby se tam o dva tři roky později setkali s jinými běženci, s těmi, před kterými z Evropy utíkali? Byli to ti, kteří odcházeli z evropské bídy do Argentiny tak dlouho, až poitalstili téměř celou zemi? Nebo jsou Američany už i lidé, kteří po dlouhých staletích opět přicházejí do Ameriky přes Tichý oceán ze západu a stávají se, nehledě na svůj asijský původ, prezidenty nebo vůdci *svých národů*?

A kde vlastně jsou geografické hranice Ameriky? Na kontinentu a ve středoamerickém souostroví, anebo i na ostrovech, na které si někdy Severoameričané, někdy Evropané činí čas od času nárok? Boj o Malvíny či Falklandy nebyl jen střetnutím vojáků, diplomatů a politiků, ale byl to také sverepý spor filologický, který dovolil rozdělit ve své době Evropu na dvě části.

Jestliže španělsko-americká válka o Kubu v roce 1898 rozhodla celý spor o americké španělské dědictví ve prospěch Američanů, neznamená to ještě, že Latinské Americe přinesla demokracii, ke které v té době bylo ještě dost daleko i ve Spojených státech. Skutečným entré Latinské Ameriky do světové politiky však byla až druhá světová válka, a ačkoli její angažmá v tomto konfliktu bylo spíše symbolické, poválečné uspořádání světa, vznik Organizace spojených národů a dalších mezinárodních organizací vtáhl celý region do pomalu rodícího se globálního dění. Dnešní MERCOSUR, NAFTA, ale i APEC, jsou dětmi několika posledních desetiletí, stejně jako do Evropy vyvážené produkty politických a ekonomických zkušeností, které známe pod označeními populismus, dluhy a zadluženost, daňový ráj, exogenní a endogenní deprese...

Zprávy o bohatství a chudobě latinskoamerických zemí jsou pro Evropu často jen psychologickou kompenzací a drzost, se kterou ještě nedávno chudá střední a východní Evropa označovala tuto část světa za rozvojovou, jako by stále vracela obraz Latinské Ameriky malovaného jen kontrastními barvami. Ani kopaná nebo vojenské státní převraty však nejsou tím, co Latinská Amerika nabízí současnému světu. Nejsou to ani Juan Perón, Augusto Pinochet, Alfredo Stroessner či československými skláři s účtou vzpomínaný Anastasio (Pancho) Somoza, ale ani nadšené přijímání a zatracování Che Guevara či Fidel Castro, dnes Hugo Chávez či bolivijských generálů, Fujimori či panamští drogoví velkoobchodníci, kteří mají v Evropě své stoupence i nepřátele.

Typologie latinskoamerických politiků, pro kterou bychom si mohli vypůjčit třeba označení Margaret Hermannové nebo Jamese Barbera, je vlastně velmi evropská. Jestřáb, holubice, prodáváč, krysař, loutka, hasič, agitátor, administrátor, teoretik, ale i charismatický vůdce, kterými jsou hrdina, mesiáš stejně jako obětní beránek, jsou stejně vzrušující v Evropě i Americe, protože vycházejí z popisů hraničních osobností, jimiž jsou politické dějiny latinskoamerických a evropských zemí přeplněny. Stejně bohatá je na podobné výrazné typy i latinskoamerická literatura, architektura či výtvarné umění, jejichž tvůrce oddělovaly jen vzdálenosti geografické, nikoli duchovní.

Ale je důležitější mexický comandante či kubánský revolucionář než Evropu uchvacující a Kafkou inspirovaný J. L. Borghese nebo Gabriel García Márquez? Existuje latinskoamerický nacionalismus, levice a pravice, revoluce a křesťanský marxismus, nebo se musí Evropa obávat spíše sebe než těch druhých? Byla latinskoamerická transformace a tranzice vzorem pro tu španělskou nebo portugalskou a konečně i východoevropskou? A co je na nich tak odlišného, že se obáváme dovolit třeba Brazílii, aby byla stálým členem Rady bezpečnosti OSN?

Mezinárodní politika se po delší době vrací k těmto otázkám a je zajímavé, že nám připadají stále stejně naléhavé, dokážeme-li se přiblížit a porozumět, jak je vlastně z Evropy, a dokonce i z té střední, do té latinsky nebo románsky vychované části světa blízko.

zboril@iir.cz

-zz-

Proč se Latinská Amerika obrací doleva?

Dvanáct latinskoamerických zemí má možnost v nevídané volební sezóně změnit své vlády a prezidenty od prosince 2005 do prosince 2006. Doposud se potvrzuje trend obratu doleva, přestože v Mexiku začátkem července těsně zvítězil pravicový kandidát. Co ale nejvíce svědčí o pokroku, jaký Latinská Amerika za poslední desetiletí udělala, je fakt, že všichni trpělivě čekají na výsledky voleb. Puč či diktatura, kdysi synonymum pro latinskoamerickou politiku, přestávají být přijatelnou formou vlády, a hlavními tématy volebních soubojů jsou otázky sociálního a ekonomického rozvoje, privatizace, zapojení do globální ekonomiky.

MARTIN EHL

Latinská Amerika je v politické vědě oblíbenou laboratoří různých teorií. V politické praxi je tomu podobně, pozornost médií si v posledních letech získávají radikální levicoví populisté jako Hugo Chávez ve Venezuele se svou antiamerickou rétorikou postavenou na vysokých cenách ropy nebo Evo Morales, kokainový vůdce a nový prezident Bolívie, kteří oba prosazují neortodoxní levicově populistickou politiku.

Subkontinent prošel za posledních patnáct let velkou proměnou, která sice nepřinesla všem kýženou prosperitu, ale dramaticky změnila obraz zaostalé periferie. Z Brazílie se stala ekonomická a politická mocnost globálního významu, zájem o ropu a zemní plyn v době vysoké poptávky a cen podněcuje drobnohled, jímž jsou nahlíženy vlády v Bolívii, Venezuele či Kolumbii. A místní lidé už takřka automaticky využívají hlavní výhody demokratizace – svobodných voleb, i když výsledky jsou různorodé.

Demokracie neznamena pokrok

Jedním z viditelných znaků pokroku je existence instituce zvané Latinobarometro. Letos už jedenáctým rokem zkoumá názory obyvatel osmnácti zemí Latinské Ameriky a loni publikovala data a shrnutí za deset let, které ukazují, jakými změnami společnosti prošly, a jaké je naopak ještě čekají. „Zásadní změny se neodehrály v demokratické kultuře: lidé nadále

nevěří politickým vůdcům, nezvyšuje se podíl občanské účasti a očekávání rostou,“ zní jeden z pesimistických závěrů zprávy.¹⁾

Letošní zpráva Latinobarometru vyjde až po mexických volbách a před klíčovými říjnovými volbami brazilského prezidenta. Za deset let se ale ukázalo, že i když obyvatelé Latinské Ameriky vítají otevřenější možnost účastnit se voleb a participovat na rozhodování, příchod demokracie nemají automaticky spojený s ekonomickým či sociálním rozvojem, spíše naopak. Korupce zůstává nadále jedním z hlavních problémů, který podkopává demokratické režimy, v průměru lidé v regionu považují za zkorumpovaných osmašedesát procent politiků a veřejných činitelů.

Pokud jde o demokratizaci, pak lidé sice oceňují možnost volit svobodně své zástupce, ale jen v průměru čtyři procenta mají demokracii spojenou s ekonomickým a sociálním rozvojem. A jsou země jako Paraguay nebo Nikaragua, kde se v posledních letech karta obrátila a nadpoloviční většina vzpomíná na časy diktatur jako na ekonomicky a sociálně jistější dobu, než je demokracie.

Doleva kvůli neúspěchu ekonomiky

Podobně rozdvojený je vztah Latinoameričanů k různým integračním seskupením, schovaným nejčastěji pod zónami volného obchodu. Poté, co před dvěma

lety neuspěly Spojené státy s ideou Ceoamerické zóny volného obchodu, začal Washington uzavírat jednotlivé bilaterální dohody. První latinskoamerický projekt tohoto druhu, Společný trh Jihu Mercosur, taktak přežívá. I když se počet jeho členů rozšiřuje, společná obchodní politika dvou hlavních rivalů – Argentiny a Brazílie – je spíše teorií než praxí. Ještě hůře a nevýrazněji jsou na tom například Andský pakt či středoamerické republiky.

Hugo Chávez nedávno přišel s myšlenkou postavit protiváhu USA a jimi vedené a pro Mexiko relativně úspěšné Severoamerické zóny volného obchodu (NAFTA). Chávezovy projekty jsou však navázány na radikální levicovou a antiamerickou rétoriku, a především na vysoké ceny ropy, jejímž je Venezuela pátým největším světovým vývozcem. Proto k nim mimo radikálů, jako je Evo Morales i umírněnější levicoví vůdci kontinentu, brazilský prezident Lula či nová chilská prezidenta Michelle Bacheletová, přistupují více než s rezervou.

Velkou roli tady hraje neúspěch neoliberalních politik z devadesátých let, které sice přinesly demokratizaci, ale nikoli dramatický hospodářský vzestup pro nejširší vrstvy. Rozvoj stále zaostává za možnostmi, které se subkontinentu otevřely. Nedávná studie Světové banky ukázala, že země regionu sice věnují třeba na infrastrukturu v průměru těsně pod dvě procenta HDP, ale to nestačí. Stále je 58 milionů Latinoameričanů bez pitné vody a 137 milionů jich nemá kanalizaci. Podle odhadů banky by se investice do infrastruktury měly zdvojit – či ztrojnásobit, aby kvalita silnic či vodovodů dosáhla alespoň úrovně srovnatelné s východoasijskými zeměmi.²⁾

Vlna privatizací do infrastruktury se zastavila, naopak se objevily trendy vrátit mnohé zpět do rukou státu. I v Chile, kde už diktatura pustila soukromý sektor do stavby a provozování silnic a dálnic v roce 1985, je nespokojenost s privatizací služeb větší než v Brazílii či Mexiku, tradičních baštách státem vlastněných služeb, silnic, vodovodů či kanalizací. Podle loňského průzkumu Latinobarometru byly obecně s principem privatizací nespokojeny dvě třetiny Chileanů. A to přitom během devadesátých let středolevicové vlády dále uvolňovaly služby pro soukromníky a nynější vláda socialistické prezidentky Bacheletové připravuje privatizaci nemocnic.

V Argentině stát po vlastním bankrotu v roce 2001 převzal vodovody v hlavním

městě zpět do svých rukou a soukromým majitelům jiných služeb klade levicová vláda prezidenta Néstora Kirchnera řadu překážek, například tarify. V Peru vypukly před dvěma lety kvůli privatizaci dvou místních elektrických distributorů velké demonstrace a srážky s policií a Bolívie v opačném gardu znárodní těžební průmysl a v červnu se nový prezident Evo Morales chystal na znárodnění části soukromě držené půdy.

Pravice jen v Kolumbii

K návratu levice přispívá i to, že latinoamerický region se nemůže vykázat – s jednou výjimkou – úspěšnou pravicovou vládou. Tou výjimkou je Kolumbie a její prezident Álvaro Uribe, který loni dokázal přesvědčit parlament, aby změnil ústavu a umožnil mu podruhé kandidovat, a letos vyhrál v květnu volby hned v prvním kole. Za jeho úspěchem stojí především radikální snížení násilí a kriminality, podpořené ještě ekonomickým růstem. Přesto zůstává na stole otázka vztahu k levicovým guerillám, které ovládají velkou část země a ohrožují její stabilitu. Tento problém chce Uribe řešit ve svém druhém volebním období.

Velkou nadějí pravice byl také Vicente Fox, odcházející

mexický prezident, který před šesti lety prolomil sedmdesátiletou vládu jedné strany – levicové Národní revoluční strany (PRI) – a do něhož se vkládaly velké naděje, ať už na rozvoj doma v Mexiku, nebo ve vztazích se Spojenými státy, kde chtěl řešit především otázku milionů nelegálních imigrantů. Kritici mu vytýkají, že více mluvil, než konal, jednu dobu se dokonce nechal zastínit svou manželkou Martou Sahagúnovou, která se později zapletla do korupčních skandálů, a v ekonomice nedokázal využít ani privilegovaného vztahu Mexika s USA, ani vysokých cen ropy, jejíž je Mexiko důležitým vývozcem a jejíž cena v posledních letech rostla. V průměru tříprocentní růst HDP za rok během jeho vlády je tak zklamáním a největší naděje ve volbách 2. července měl původně levicový kandidát Andrés Manuel López Obrador, starosta hlavního města Mexiko City a populist, který sice sliboval nemožné, hlavně chudým Mexičanům, ale asi by se nestal novým radikálním Chávezem. Na to je Mexiko příliš svázáno se Spojenými státy.

Hvězda jménem Lula

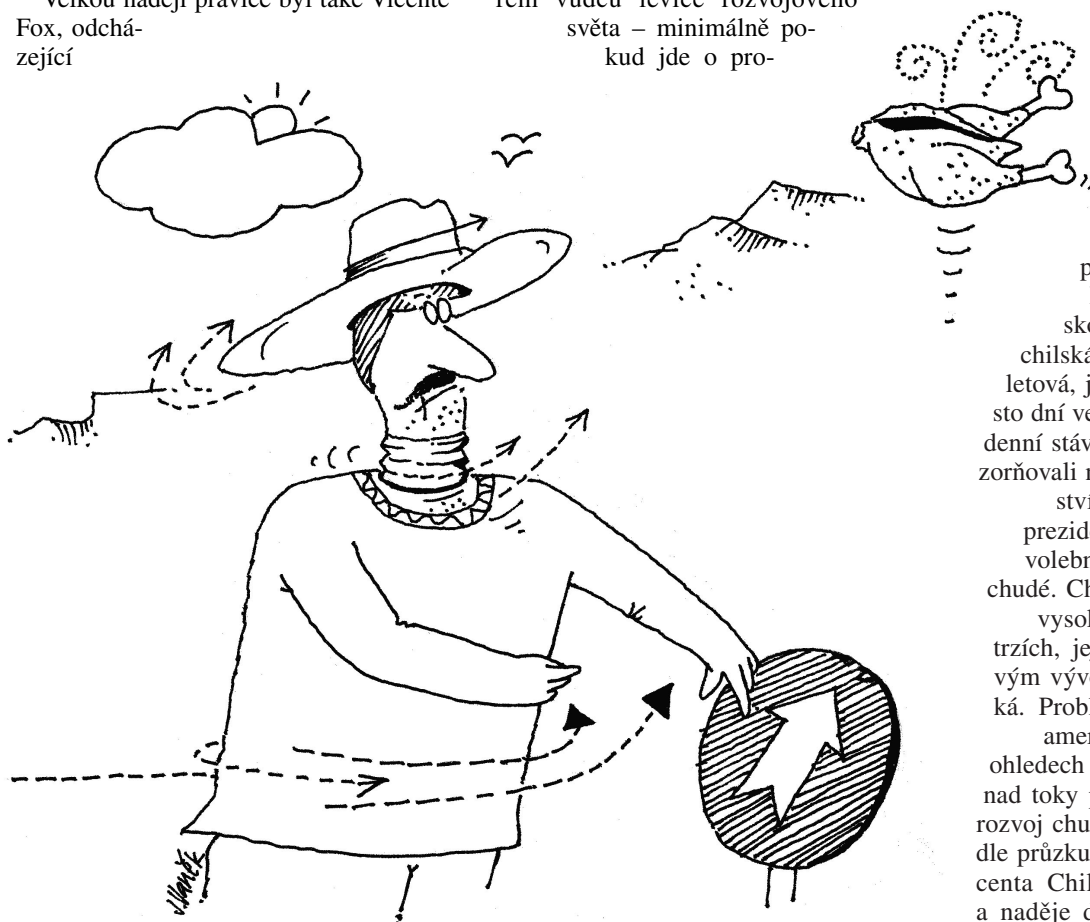
Latinská Amerika se naopak může vykázat politikem, který může být vzorem vůdců levice rozvojového světa – minimálně pokud jde o pro-

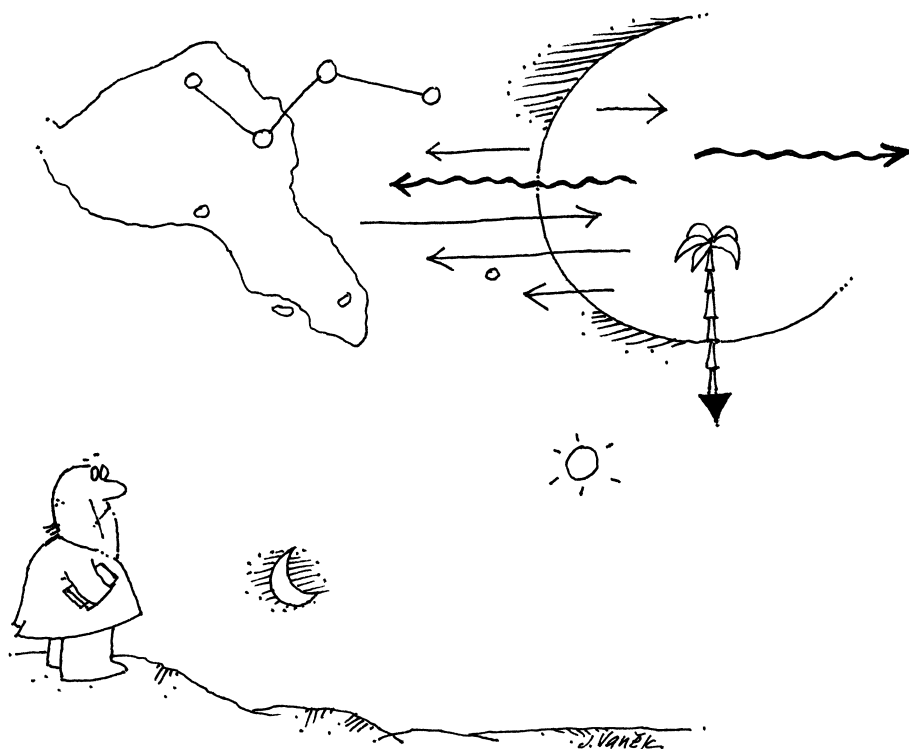
gram, rétoriku a obecně nasměrování ekonomiky. Luiz Inácio da Silva, od dětství přezdívaný Lula, se sám v posledních dvou letech stylizoval do role vůdce, který zastupuje zájmy milionů chudých na celém světě a Brazílie hrála jednu z klíčových rolí například při vyjednávání tzv. rozvojového kola z Dauhá Světové obchodní organizace.

Na domácí scéně je prezident, kterému se nedaří plnit řadu před pěti lety slibovaných programů na podporu nejchudších vrstev, značně oslaben kvůli korupčním skandálům, které zasáhly jeho Stranu pracujících. I přesto zůstává Lula jednoznačným favoritem brazilských prezidentských voleb. Střední vrstvy jsou však jeho vládou znechuceny kvůli nekompetentnosti, neplnění předvolebních slibů a právě korupci.

Naopak nejchudší pětinu Brazilců si Lula koupil svými sociálními programy, na něž čerpá ze státního rozpočtu, který je na tom relativně dobře díky dlouhodobě rostoucí ekonomice, třebaže jejich zavádění do praxe často vázne. Lula a jakýkoli jeho případný nástupce se však bude bát říznout rázně do živého a ozdravit státní finance především reformou penzijního systému, který je neúnosný a zatěžující státní pokladnu. Mělo by jít především o změnu výpočtu penzí, protože dosud se do nich započítávaly i různé zaměstnanecké výhody, a především posunutí věku odchodu do důchodu, což je krajně nepopulární opatření všude na světě.

K umírněným vládcům latinoamerické levice se řadí i nová chilská hlava státu Michelle Bacheletová, jež byla během svých prvních sto dní ve funkci konfrontována s třítydenní stávkou středoškoláků, kteří upozorňovali na žalostný stav státního školství a žádali novou socialistickou prezidentku, aby dodržela své předvolební sliby o zvýšení možností pro chudé. Chile na tom není špatně. Díky vysokým cenám mědi na světových trzích, jejíž je Chile největším světovým vývozcem, státní pokladna přetéká. Problém je ale tradičně latinskoamerický, i když Chile je v mnoha ohledech spíš evropskou zemí: kontrola nad toky peněz, určených například na rozvoj chudších oblastí nebo vrstev. Podle průzkumů z konce června si 74 procenta Chileanů přeje změnu její vlády a naděje do ní vkládané – první žena

v prezidentském křesle, pocházející z levice, a rodiny perzekvované diktaturou, svobodná matka tří dětí, bojovnice za práva nejchudších – berou v očích obyčejných Chilanů za své. Ale možná je příliš brzy na soudy a možná byly tyto naděje přehnané.

Levicoví populisté

Nejpozorněji se nyní sleduje vývoj v Bolívii, která bude letos v létě rozhodovat o svém budoucím regionálním uspořádání, o nové ústavě a bude muset strávit pozemkovou reformu a znárodňování těžebních podniků a přitom disponuje druhými největšími zásobami plynu v Latinské Americe. Politiku prezidenta Evo Moralese, který má venezuelské a kubánské poradce, proto ostře kritizují zastánci liberálních reforem, ale oficiální Washington či další západní státy se drží zpátky. Jde nejen o těžbu plynu a ropy, ale i budoucnost kokového a kokainového průmyslu (Bolívie je druhý největší producent kokové pasty po Kolumbii), a Morales chce rozšířit legální pěstování koky, čehož se Spojené státy bojí.

V Peru nevyhrál nový populistický venezuelského či bolivijského ražení, ale starý levicový harcovník Alan García, který zemi jako hlava státu přivedl už jednou na pokraj občanské války a k hyperinflaci na konci osmdesátých let. Levicový kandidát nového střihu se starými názory vy-

hraje zřejmě i v Ekvádoru. León Roldós se označuje za sociálního demokrata a jeho názory jsou ilustrativní pro řadu politiků v Latinské Americe, kteří si takto nechávají říkat: tvrdí, že jeho zemi dostala do ekonomických problémů mezinárodní politická a ekonomická mafie, proto nebude platit zahraniční dluhy, které tato notoricky nestabilní země má.³⁾

Rebel Chávez

Venezuelský prezident Hugo Chávez se stylizuje do role důležitého hráče v regionu, který chce a může vyvážit vliv Spojených států, jež Latinskou Ameriku v posledních letech – převážně kvůli boji proti světovému terorismu – odsunuly ve svých zájmech na vedlejší kolej. Chávez inspiroval Moralese v Bolívii a i materiálně mu pomáhal zvítězit, jeho favorit Olanta Humalla prohrál v Peru, nyní se Chávez soustřeďuje na volby v Ekvádoru. Jeho sebedůvěra pramení především z vysokých cen ropy (Venezuela je pátý největší světový vývozc) a ze statu quo, který se mu podařilo vytvořit ve vztahu k Washingtonu. Obě strany na sebe dosti nevraží, ale jedna potřebuje ropy a druhá peníze za ní, takže mezi Caracasem a Washingtonem panuje studená válka a čilé obchody.

Chávez ve své snaze vytvořit protiváhu USA využívá moderních metod, spustil a financuje regionální televizi, kte-

rá má vytvořit ideologickou protiváhu CNN, ale je to dosud jen slabý odvar chávezovské propagandy, která za hranicemi Venezuely nemá takovou sílu jako uvnitř tohoto státu. Chávez se navíc ostentativně přátelí s kubánským vůdcem Fidelem Castrem, spíše proto, aby našel své protiváhy v USA než kvůli kubánským lékařům, vojákům a špiónům, jež mu Castro na oplátku za levnou ropy dodává.

Uvnitř Venezuely zatím buduje režim, který skrývá za roušku bolívarovských tradic, ale který ze všeho nejvíce připomíná právě kubánskou diktaturu. Nejnovější plány na nákup desítek tisíc ruských kalašnikovů, nových španělských válečných lodí a další techniky a souběžně s tím připravovaná mobilizace nevojenských oddílů na obranu před údajně chystaným útokem USA – naposledy nacvičovaná na přelomu května a června ve venezuelském státě Vargas – jsou známkou takového režimu.

Protichávezovská opozice prokázala neschopnost sjednotit sebe sama i své voliče a v několika ostře sledovaných hlasováních v posledních letech prohrála, zatímco Chávez chytře využil chyb bývalých vládců v minulosti a různými sociálními programy a cílenou podporou chudých získal na svou stranu více voličů. Proto nelze než v prosincových volbách očekávat jeho nové vítězství a jen sledovat, jak budou postupně chátrat venezuelská ropná zařízení, do nichž stát ani zbylí soukromí vlastníci v posledních dvaceti letech neinvestují, a tím budou i klesat finance pro expandující chávezovskou revoluci.

Potom je ale otázka, zda Venezuela a další země inspirované chávezovským levicovým populismem budou schopny předložit alternativní recept rozvoje. Latinskou Ameriku možná čeká další zklamání poté, co se zázračným lékem nestal často bezhlavě uplatňovaný ekonomický neoliberalismus let devadesátých.

○

Martin Ehl (1973) je vedoucím zahraniční rubriky Hospodářských novin a členem redakční rady Mezinárodní politiky.

martinehl@yahoo.com

¹⁾ www.latinobarometro.org, staženo 27. 6. 2006.

²⁾ The Economist: Slow! Government obstacles ahead, June 17th 2006, str. 53–54.

³⁾ El País: Fernando Gualdoni: No voy a pagar la deuda externa, 6. 6. 2006, str. 4 (edición internacional).

Jižní Amerika: sourozenec Evropy

Jestli z hlediska Evropana existuje něco jako bratrský kontinent, pak je to Amerika.

VÁCLAV HUBINGER

Její latinská část někdy bývá u nás zkratkovitě vnímána jako v podstatě exotický prostor s teplým mořem, palmami, indiány a temperamentní hudbou. Podle mého soudu neexistuje jiná tak velká část světa, která by nám Evropanům byla bližší – kulturně, politicky, etnicky ani jazykově. Samozřejmě, že odlišnosti jsou nepřehlédnutelné, ale koneckonců není rozdíl mezi českým průmyslníkem a korsickým pasťevcem koz stejně hluboký, jako třeba mezi brazilským architektem a indiánskou matkou v Amazonii?

Liší se v něčem dramaticky francouzský šofér kamionu od bolivijského? Snad jen v počtu prostávkovaných dnů a v pohodlí, které Francouzi skýtá kabina jeho nákladáku. Blízkost světónázoru Latinské Ameriky evropskému vnímání světa nás ale nemůže svádět k domněnce, že jde o shodu. Stejně tak bychom neměli podléhat dojmu, že genetická spřízněnost znamená současně podobnost zájmů a jakousi vzájemnou bratrskou shovívavost.

Zdánlivá podobnost s Evropou

Latinská Amerika je všechno možné, jen ne jeden celek. Vzdálenost od Evropy, vlastně od pravlasti dnešní latinskoamerické reality, a zdánlivá podobnost v ustrojení jednotlivých zemí pomáhají vyvolat dojem homogenity – koneckonců, skoro všude se mluví španělsky, (skoro) všude jsou aspoň nějací Indiáni a potomci afrických otroků, (skoro) všude se pěstuje cukrová třtina a pije se rum, (skoro) všude se hraje zajímavý fotbal, (skoro) všude mají teplé moře a pláže, (skoro) všude prošli obdobím vojenské vlády, (skoro) všude jsou dnes u moci levicové režimy ...

Při ještě trochu větším přiblížení se z Latinské Ameriky vynoří Jižní Amerika, subkontinent zahrnující třináct zemí a jeden francouzský zámořský departement, tedy území Evropské unie. Významnou část obyvatel subkontinentu tvoří přistěhovalci z Evropy a jejich potomci, kteří do Jižní Ameriky přicházeli až od konce 19. století. V těchto pouhých třinácti zemích se mluví španělsky, portugalsky, anglicky, francouzsky, holandsky a nespočtem indiánských jazyků v čele s kečujštinou a guaraní. Jsou

místa, jako je například brazilsko-paraguaysko-argentinské pomezí, kde se nejlíp domluvíte tím, čemu se trochu lehkovážně říká *portuñol* a co je neobyčejně funkční kříženec portugalské a španělské. V jižní Brazílii jsou dokonce místa, kde místní lidé mluví líp německy než portugalsky; skoro celý brazilský severovýchod mluví sice portugalsky, ale jazykem různě silně kontaminovaným indiánskými a africkými jazyky.

Je to ohromný prostor, kulturně i etnicky pestrý, politicky nejednotný, ba až roztržštěný a tvořený státy, jejichž moderní dějiny jsou významným způsobem determinovány idejemi francouzské a americké revoluce a napoleonským zákoníkem. V některých svých fázích bývají sousedé – kdo je v Peru hrdina, může snadno být v Chile považován za banditu, Bolívie dodnes udržuje při životě své válečné námořnictvo a Brazílie se nepokrytě a chvílemi až hystericky obává snah o cizí agresi proti Amazonii – z těchto úvah nebývají vylučovány ani evropské země a USA!

Vnější zdání klame a člověka pak může překvapit třeba to, když zjistí, že mezi jihoamerickými zeměmi existuje jen málo možností pozemního spojení a že například letecké spoje mezi některými státy jsou přinejmenším problematické. V Evropě už jsme na to zapomněli, ale v Jižní Americe dodnes platí (a asi ještě dlouho platit bude), že vzdálenost dvou bodů na mapě neříká nic o tom, jak dlouho trvá cestování z jednoho do druhého. Sám jsem zažil, jak cesta mezi dvěma hlavními městy, jež by v Evropě trvala asi pět hodin, zhruba na vzdálenost Lisabon–Mos-

kva, ve skutečnosti trvala 24 hodin. Člověku se skoro chce citovat starý vtíp: „A tak je to se vším.“

Jižní Amerika je považována za území prodchnuté duchem římskokatolického křesťanství, s jakousi téměř samozřejmě předpokládanou příměsí blíže nespecifikovaných předkřesťanských nebo spíš nekřesťanských prvků. Je to tak a není to tak. Kastilská nekatolickéjší veličenstva udělala vše pro to, aby v jejich koloniích žili jen dobří katolíci. Portugalská veličenstva sice nebyla proti, ale jejich postoj k jezuitským misionářům se nijak podstatně nelišil od názoru českých národních buditelů. Slavné jezuitské misie na území dnešní severní Argentiny, Paraguaye a jižní Brazílie zničili portugalské *bandeirantes*, drsní dobyvatelé vnitrozemí, kteří mají pomník v São Paulu, jmenuje se po nich velká brazilská soukromá televize i mnoho ulic a náměstí. Katolicou víru přijali indiánští obyvatelé andského Planalta proto, že konvenovala jejich velmi nekřesťanskému názoru na svět. Dobrý katolík Evo Morales, bolivijský prezident, při letošním letním (v jeho zemi zimním) slunovratu přijal požehnání ajmarského kněze před Sluneční bránou v Tíwanaku a pak se vrátil do La Pazu ruskou helikoptérou, bezplatně mu zapůjčenou venezuelským prezidentem, plukovníkem revolucionářem Hugo Chávezem. To je také dnešní Jižní Amerika, kde sílí vliv různých evangelických církví, ale kde také najdete silnou řeckokatolickou církev, muslimy, buddhisty, spiristy, africké kultury nebo militantní ateisty.

Katolická církev pochopila zdejší realitu včas a přes počáteční nechuť do jisté míry akceptovala ideologii církve osvobození. V děsivých sociálních podmínkách většiny zdejších zemí to asi ani jinak nejde. Ostatně katolíci kněží v Brazílii během roku 2002 pomáhali – diskrétně a lehkou rukou, ale účinně – vytvářet situaci příznivou pro zvolení prezidenta Luly (plným jménem Luiz Inácio da Silva, ale jako skoro každý Luiz z Pernambuka přezdívaný „Lula“). Lulaova vláda dokázala, že aspoň některé sociální problémy se začaly řešit. Nikdo na světě ale nezná recept na rychlou a účinnou integraci statisíců bezzemků, milionů negramotných a nequalifikovaných lidí, nikdo neví, jak změnit tradiční a pro významnou (politicky a ekonomicky) část obyvatelstva pohodlný postoj k chudobě a apatii ve vlastní zemi. Masivní a dramatická vnitřní migrace je jedním z důvodů trvalého zhoršování sociální a bezpečnostní situace ve velkých městech. Ani zde není

LATINSKÁ AMERIKA

řešení v dohledu a romantický názor na obyvatele brazilských favel, který ještě mají někteří Evropané, se rychle změní ve chvíli, kdy vidíte spálené autobusy, policisty v „plné polní“ v ulicích a mluvíte s okradenými turisty.

Dvě Brazílie

Brazilská realita samozřejmě není stejná jako realita dalších zemí regionu, ale je v mnohém ilustrativní, protože má obdobné kořeny a projevy. Brazílie je považována za zemi, které se ekonomicky daří, která má stabilní demokratický politický systém, která nemá územní spory se sousedy a není podezírána z agresivních úmyslů vůči nikomu. I proto jí v mezinárodním společenství projdou věci, se kte-

rými jiné země mohou mít problémy, to když například přijde na technologii obhacování uranu a její mezinárodní kontrolu.

Brazílie je tak velká, že nečiní problémy uvědomit si, že na tak rozlehlém území asi bude ve skutečnosti existovat zemí několik. Sami Brazilci říkávají, že Brazílie jsou nejméně dvě – bohatý, průmyslově rozvinutý a dynamický jih, kde dominuje stát a město São Paulo, a chudý, zanedbávaný a přehlížený severovýchod. Ze zhruba 180 milionů obyvatel země prý asi sedmdesát milionů má spotřebu na úrovni obyvatel vyspělé evropské země. Skoro všichni tito „Evropané“ žijí na jihu. Všichni ostatní – střední vrstva je dosud relativně málo početná – konzumují různě hluboko pod touto

úrovní, místy dokonce „předhánějí“ notoricky bídne poměry afrických

zemí.

Vnitrozemí brazilského severovýchodu se svou chudobou a negramotností je ale zásobárnou pracovních sil pro onen dynamický

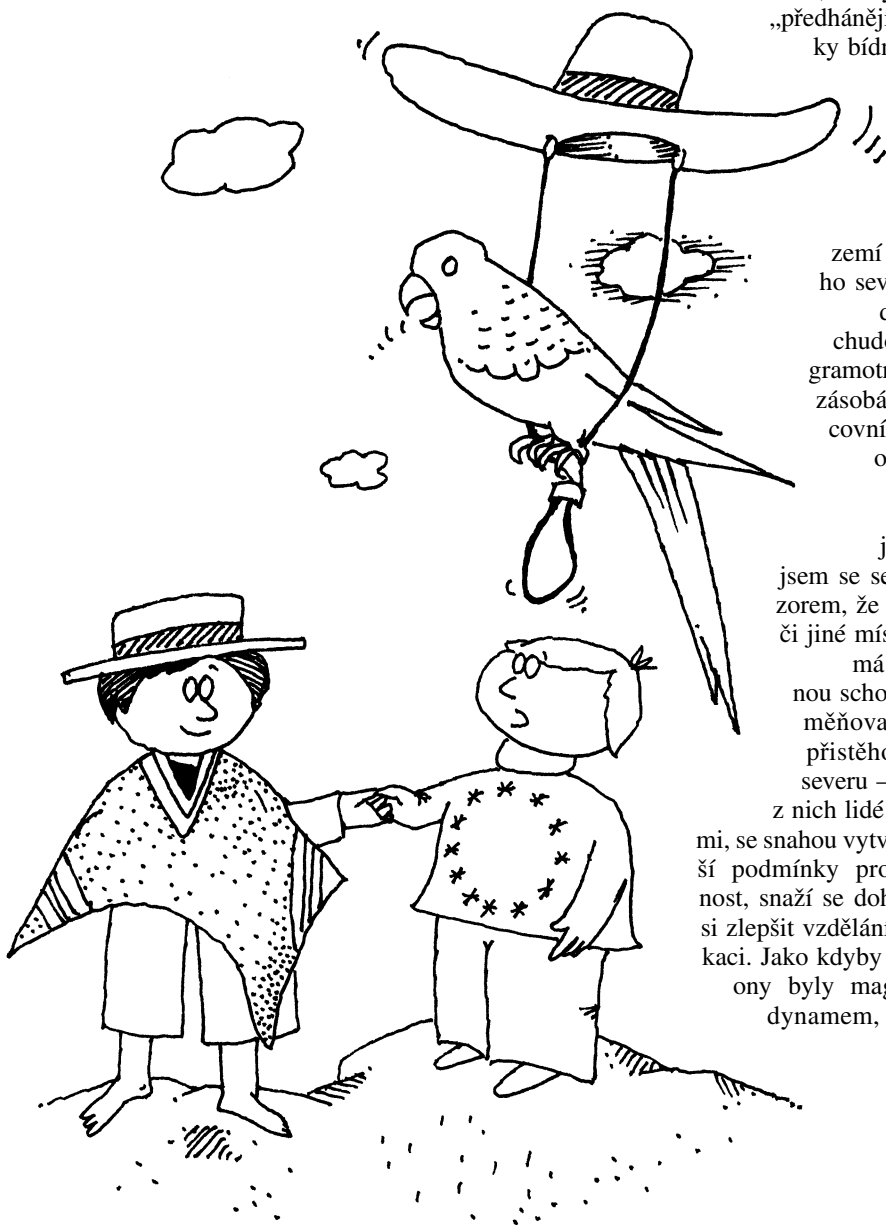
jih. Často jsem se setkal s názorem, že São Paulo či jiné místo na jihu má neobyčejnou schopnost přeměňovat povahu přistěhovalců ze severu – stávají se z nich lidé s ambicemi, se snahou vytvořit si lepší podmínky pro budoucnost, snaží se dohonit nebo si zlepšit vzdělání a kvalifikaci. Jako kdyby jižní regiony byly magnetem či dynamem, generujícím aktivní postoj k životu.

Z nějakého důvodu se při-

tom přechází otupující realita velké části severovýchodu (do jisté míry ovládaného několika významnými rodinami), kam je složité sehnat učitele, lékaře, kde je zákon nedostupný nebo jeho dodržování problematické. Pocit, že není možné změnit poměry v místě a že lépe je „jinde“, je jedním z důvodů migrace. Hlavní město Brasília a Federální distrikt mají v posledních letech přírůstek obyvatel z migrace až 18 procent ročně!

Někdy se s trochou nadsázky říká, že „Brazillec se nikdy nevzdává“. Brazilci jsou i při svém temperamentu nesmírně trpěliví, někdy až jakoby odevzdaní osudu, o to víc, když je řeč o ženách. Brzké mateřství (i ve středních vrstvách před dvacátým rokem věku, nápadně roste počet čtrnáctiletých matek) těmto ženám znemožňuje pracovat mimo domácnost. Na severovýchodě je nezaměstnanost tak vysoká, že muži běžně odcházejí na jih a svou rodinu, pokud se k ní vůbec vrátí, vidí třeba jen jednou za několik let (ostatně z takových poměrů vzešel i prezident Lula, tato situace vůbec není nová). Ve vnitrozemí je mnoho míst, kde není ani učitel, protože není, kdo by ho platil. Děti z takových „škol“ nemají vůbec žádnou šanci na slušnější zaměstnání a mohou pak skončit i v doslova otrockých poměrech na nějaké fazendě, kde drou za mizernou stravu a ubytování v boudě bez možnosti odejít. Mnoho dívek končí jako prostitutky a mnoho mladíků zajde bídou smrtí někde ve favele v přestřelce s konkurenční bandou nebo s policií.

Není to samozřejmě většinový obrazek Brazílie, ale patří k ní stejně jako krásné pláže, slunce a karneval. Kdysi tato země patřila jen Indiánům. Těch je velmi málo, a pokud se rozhodnou opustit rezervaci, ve které požívají určité, byť trochu diskutabilní ochrany, stanou se z nich běžní Brazilci. V jejich případě to znamená bez základní orientace ve společnosti, bez vzdělání (až na výjimky), bez kvalifikace, bez možnosti či schopnosti se uživit. Jako v případě chudých, i v tomto existují programy federální vlády i vlád jednotlivých států na pomoc indiánským komunitám, ale problém nastává tam, kde je zájem Indiánů v nesouladu se zájmem některých velkých pozemkových vlastníků. Ti potřebují ohromné rozlohy půdy pro stáda dobytka a pro pěstování sóji, vláda zase potřebuje jejich produkci, která v poslední době v podstatě táhne brazilský export. Najít aspoň nějakou rovnováhu mezi protikladnými zájmy, to by byl asi složitý úkol i v zemi mnohem menší a přehlednější.

Obraz jihoamerických zemí se mění

Brazílie je fantastická země a má pro nás jen stěží představitelný potenciál pro růst. Jistý evropský státník se před časem vyjádřil, že „Brazílie je země zítřka, a vždycky bude.“ Vtipný sarkasmus se někdy zdá být docela na místě, ale dnešní brazilská realita už je jiná. Ve svých příhodných klimatických podmínkách je země schopna svou zemědělskou produkci zaplavit svět kvalitním masem, obilím, cukrem, čím si kdo vzpomene. Produkce ethanolu do motorových vozidel může být taková, že snad i dokáže ohrozit ekonomické zájmy ropných států. Obrovská zásobárna pracovních sil umožňuje dynamický růst průmyslu. Prezident Juscelino Kubitschek (Brazílci mu neřekají „Kubíček“, ale „kubišéki“) přivedl do Brazílie výrobu automobilů. Dnes zde působí několik opravdu velkých firem a od aut se postoupilo o hodný kus dál – dopravní letadla brazilské výroby létají v Evropě i v Severní Americe.

Podobnou dynamiku může nabýt vývoj i v jiných zemích, příkladem budiž rychlá obnova Argentiny, o Chile ani nemluvě. Subkontinent prošel skutečně tvrdou zkušeností od raných republikánů přes vojenské režimy k levicovým vládám různého ražení. Zdá se, že jsme na počátku období skutečné změny sociálního a politického obrazu jihoamerických zemí. Mnohými proklínaná globalizace se ukazuje být tím správným prostředím a lékem na chronické neduhy zdejších společností. Integrační procesy jsou výrazně bržděny ekonomickým i politickým nacionalismem, ale jsou nezvratné. Přinejmenším v Brazílii, ale patrně i v jiných zemích je stále zřetelnější jistá oddělenost politiky a ekonomiky – politická scéna prožívá dramatické korupční skandály, vzestupy a pády politických „hvězd“, ale měna je pevná a ekonomika trvale roste. Demokracie – v podobě, která se nám může někdy zdát trochu bizarní, ale je to nepochybně demokracie – a její instituce jsou dostatečně pevné a nehrozí návrat k diktatuře. To jsou dobrá znamení, která jen potvrzují mou výchozí tezi – Jižní Amerika je sourozencem Evropy, jsme přirozenými spojenci, ale dlouho jsme spolu seriózně nemluvili a určitě bychom se měli ještě lépe poznat.

○
Václav Hubinger (1949) je velvyslancem České republiky v Brazílii.

brasilian@embassy.mzv.cz

Latinskoamerická nestabilita

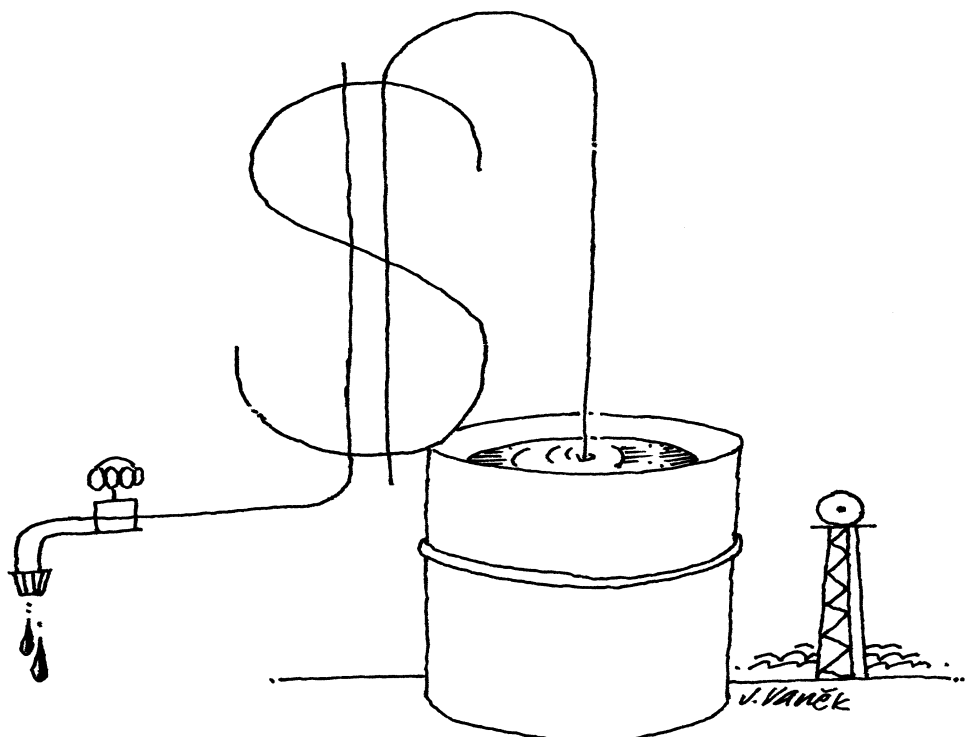
pohledem ekonomů

JAROSLAV FOLTÝN

Vývoj Latinské Ameriky (politický, bezpečnostně-vojenský, sociální, ekonomický atd.) nebyl historicky nikdy jednoduchý, v poslední době však vzbuzuje vážné obavy. Na subkontinentu panuje nestabilní situace téměř ve všech zemích a oblastech společenského života. Je takového rázu, že některé komentáře renomovaných periodik i odborných prací vyznívají v tom smyslu, že tradiční patron regionu – USA – zde začínají ztrácet nad společenským vývojem svůj vliv a jejich politické vztahy s valnou většinou zemí jsou čím dál tím komplikovanější (viz dále).

Nikdo samozřejmě nemůže očekávat, že tato krátká stať dokáže plně popsat, či dokonce vysvětlit desítky, ba stovky souvislostí a příčin této nestability. Jejím účelem je pouze upozornit na hlavní odlišnosti v hodnocení *kauzálního nexu* latinskoamerické rostoucí nestability z ekonomického zorného úhlu. Ten je bezpochyby významný, neboť hospodářský vývoj bývá téměř vždycky jedním z nejvýznamnějších faktorů, ovlivňujících současný stav i budoucnost každého segmentu světové politiky a ekonomiky.

Přitom Latinská Amerika (LA) byla regionem, kterému se po dokončení dekolonizace dávaly velké šance. Uprostřed klasických rozvojových zemí (RZ) byla většina těchto zemí relativně mnohem vyspělejší a měla náskok v dekolonizaci mnoha desítek let. V tehdejší marxistické terminologii se začínalo dokonce hovořit o tzv. středně rozvinutém kapitalismu, jako specifické politekonomické kategorii (Jevgenij Primakov, Mai Volkov a jiní).¹⁾ Dnešní „prvosledové“ asijské nově industrializované rozvojové země se mezi lety

LATINSKÁ AMERIKA

1960–1975 vyvíjely sice zhruba stejnými tempy jako pět nejdůležitějších latinskoamerických zemí, jejich důchod na obyvatele byl však asi o 850 (tehdejších) USD nižší. Potom ale začal vývoj naprosto divergentní. Východoasijské země se v období let 1974–75 do roku 2000 vyvíjely zhruba dvojnásobnými tempy růstu HDP na hlavu. S nepočátnými výjimkami východoasijské rozvojové země nejen dohnaly většinu zemí Latinské Ameriky, ale překonaly je téměř ve všech ekonomických (a dokonce i sociálních) parametrech.

Neadekvátní národohospodářská strategie Latinské Ameriky

Dovolíme-li si určitou dávku licence, lze hovořit o dvou názorových proudech na tento divergentní vývoj a jeho příčiny v Latinské Americe. Oba se sice v některých hodnoceních příčin shodují (například spočívajících ve sledu špatných vládnoucích garnitur) – od ponurých režimů vojenských junt typu Peróna, Galtieriho, Pinocheta, Stroessnera aj. až po zkorumpované administrativy vzešlé z pseudodemokratických voleb (typu Fujimoriho) atd. Rozdílně však hodnotí styl a příčiny makroekonomické i mikroekonomické politiky zejména ve finanční a podnikatelské sféře. Tento rozdíl mezi východoasijskými, relativně úspěšnými ekonomikami a zaostávajícími, nestabilními rozvojovými zeměmi jiho-

americkými a středoamerickými skutečně existoval a je třeba se u něj zastavit podrobněji.

Asijské nově industrializované země (NIZ) vsadily na strategii exportně orientovaného rozvoje. Ten není možný bez vytváření domácí průmyslové základny a bez určité míry domácí kapitálové tvorby a míry investic, která je znovu investována a použita na strukturální změny, jakož i na domácí výzkum a vývoj. Učebnicově se uvádí, že tato hranice leží minimálně na 20 procentech HDP a postupně se zvyšuje k 25 procentům, eventuálně i výše. Část tohoto investičního potenciálu vytváří soukromý sektor – domácí i zahraniční – část však připadá na akce související s hospodářskou ingerencí státu.

Latinskoamerické země se vydaly jinou cestou. Místo exportně orientovaného rozvoje vsadily na přímé zahraniční investice (PZI). Až na výjimky (například Chile na konci 80. let) neprováděly konzistentní politiku strukturálních změn. Ekonomika většinou stála na tradičních odvětvích (zejména agroprůmyslu) ovládaných latifundisty, jejichž investiční aktivita se často propadala i pod onu výše zmíněnou hranici 20 procent HDP a kteří neměli eminentní zájem na výzkumu a vývoji a užívali nadměrnou část zisků na konečnou spotřebu. Samozřejmě, řada zemí si to mohla zpočátku dovolit. Například Argentina a Brazílie

(i další země) až do poloviny 70. let neměly potíže se svými vývozy převážně zemědělských produktů do válkou zničených oblastí světa (hlavně do Evropy) a surovin do prosperujících USA, Kanady a dalších vyspělých ekonomik. Pro užití těchto příjmů volily však jinou cestu – zvýšenou tvorbu národních úspor používaly na růst spotřeby domácností, velkorysé, často populistické sociální programy (Perónovy reformy) a na investiční pobídky pro zahraniční investory, často megalomanské projekty v infrastrukturu, na armádu atd. Americké velkobanky se tehdy přímo předháněly v nabídkách úvěrů pro značnou část latinskoamerických a karibských zemí, kde postupně vznikaly tzv. daňové ráje (Belize, Bahamy atd.).

Na počátku pro rozvojové země „ztracené dekády“, jak jsou nazývána 80. léta, kdy ceny surovin a potravin prudce opadly, se situace zásadně změnila. V hierarchii globálních problémů prudce vzrostl význam problému zadlužení. Na něm se Latinská Amerika podílela nadprůměrně. Nastala krize z dluhů a splácení dluhové služby. Zatímco „rozjeté“ ekonomiky asijských rozvojových zemí již měly z čeho splácet (exportní příjmy), nemluvě o arabských rozvojových zemích (petrodolary), většina latinskoamerických rozvojových zemí uvízla v „dluhové pasti“, v níž méně odpovědné země řešily dluhy novými dluhy.

Tabulka 1

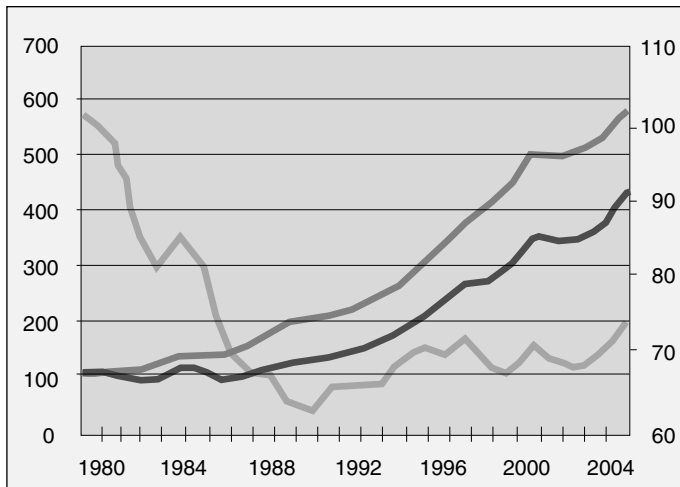
Dlouhodobý vývoj (1970–2003) zahraničního obchodu latinskoamerických zemí ve srovnání s asijskou rozvojovou oblastí v %

Subregiony a skupiny rozvojových zemí	Podíl na světovém trhu					Roční průměrný růst (v hodnotovém vyjádření)			
	1970	1980	1990	2000	2003	1970–1980	1980–1990	1990–2000	2000–2003
VÝVOZ									
Latinská Amerika a Karibik	5,5	5,5	4,1	5,5	5,0	20,8	1,7	10,3	1,6
Rozvojová Asie	8,5	18,0	16,9	23,8	24,7	29,6	4,6	9,5	6,7
z toho prvosledové NIZ	2,0	3,8	7,6	10,3	9,4	28,2	14,4	8,8	2,6
DOVOZ									
Latinská Amerika a Karibik	5,7	6,1	3,7	5,9	4,8	20,6	0,1	11,5	-2,5
Rozvojová Asie	8,4	13,1	15,8	20,8	21,9	26,6	6,5	8,2	7,1
z toho prvosledové NIZ	2,7	4,3	7,4	9,8	8,7	25,7	11,9	8,1	1,7
RZ jako celek – průměr svět. ZO	19,2	29,5	24,3	31,6	32,1	25,6	3,1	8,9	5,8

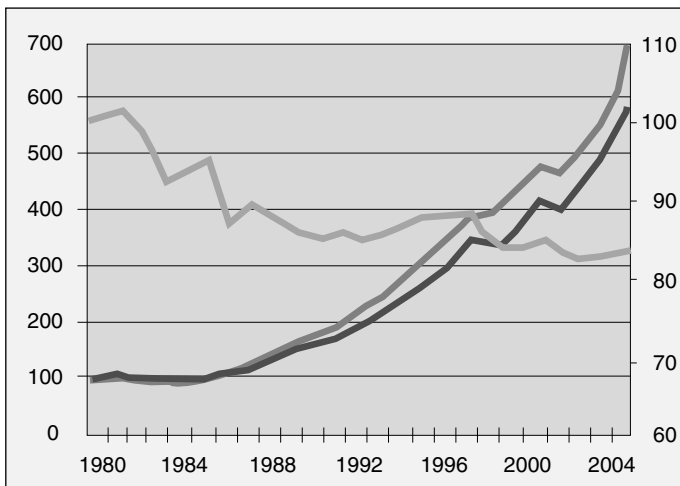
Pramen: UNCTAD – Trade and Development Report 2005, str. 8, Geneva and New York, September 2005 (tab. zkrácena), kap. I. ²⁾

Srovnávací grafy exportních parametrů Latinské Ameriky s asijským regionem a průměrem rozvojových zemí

Graf 1 Latinská Amerika

Graf 2 Rozvojové země

Legenda:

- objem exportu (levá škála)
- kupní síla exportu (levá škála)
- reálná směnná relace (pravá škála)
- 1980 = 100

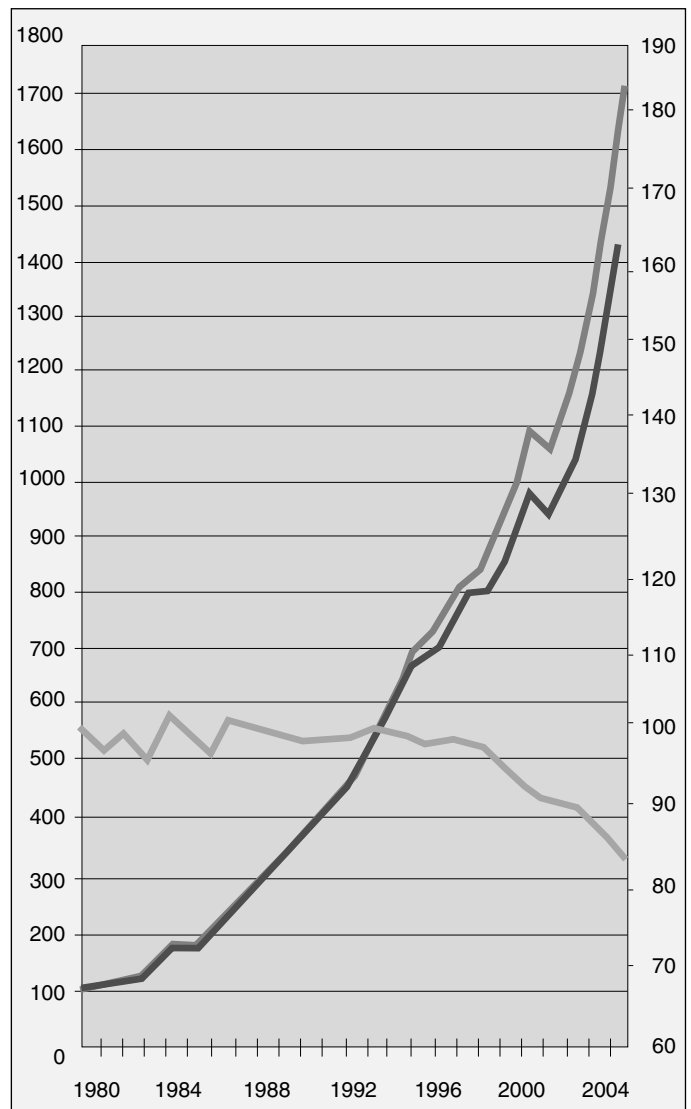
Po částečném zotavení první poloviny 90. let přišly v jejich druhé polovině regionální finanční a ekonomické krize jako nový fenomén světové ekonomiky. Ačkoli postihly i asijský region, Latinská Amerika zažila jejich epizod a návratů několik (tři až čtyři, podle toho, zda mexickou „pesetovou“ krizi počítáme za samostatnou). Dvě se odehrály v Mexiku a ve středoamerických rozvojových zemích, poté přišla v roce 2002 brazilská a 2003 tzv. argentinско-uruguayská s dopady do dalších zemí (Ekvádor, částečně i další země a celé společenství MERCOSUR). Ohromné, až stamiliardové sumy USD spekulativního portfoliového kapitálu odplynuly, zruinovaly latinskoamerické ekonomiky a završily již

dříve započatý odliv přímých zahraničních investic. Byly provázeny měnovými turbulencemi nevídaného rozsahu a samozřejmě velice destabilizovaly celý subkontinent politicky, sociálně, kulturně. Na rozdíl od například asijských zemí platební neschopnost ovlivnila i možnosti dovozu a vedla k jeho poklesu počátkem 21. století a dalším ztrátám konkurenceschopnosti a životní úrovně.

Projevy dlouhodobé nestability ve vnějších ekonomických vztazích

Celý výše popsany vývoj a postupné nazrání situace dichotomního vývoje asijského a latinskoamerického rozvojového modelu v národním hospodářství

Graf 3 Východní a jižní Asie

Pramen: UNCTAD – Trade and Development Report 2005, Geneva and N. York, September 2005, str. 93.

dokládají a ilustrují výsledky zahraničního obchodu obou regionů, z něhož je dobře patrná neadekvátnost latinskoamerické ekonomické strategie (viz tabulka).

Z tabulky je zřejmé, že odlišná rozvojová strategie byla u asijské rozvojové oblasti částečně úspěšná, ale Latinská Amerika se svým základním přístupem k rozvojové strategii neuspěla. Jde samozřejmě pouze o zahraniční obchod zbožím a službami, tedy o část – byť nejpodstatnější – výsledného efektu ekonomického vývoje.

Zatímco rozvojová Asie (bez Japonska) dokázala zvýšit svůj exportní výkon co do podílu na světovém trhu řádově téměř trojnásobně (až na období následků

celoasijské krize (1997–2001) a jeho růst udržet i v krizových letech v kladných číslech, Latinská Amerika vykázala trend značně horší, ač oba regiony začínaly v podstatě ze stejného základu. Po téměř 35 letech rozvojového úsilí v Latinské Americe je tento podíl na světovém exportu nižší než v roce 1970 (5 procent oproti 5,5 procenta) při zcela stagnující tendenci. Krize v období 1995–2004 a „ztracená dekáda RZ“ (80. léta) se odrazily v latinskoamerických vnějších ekonomických vztazích ničivěji, v roce 2003 zapadly dokonce do červených čísel dovozu. Tím byla a je Latinská Amerika hůře připravena na otřesy přelomu tisíciletí. Po krátkém zlepšení v roce 2004 se makroekonomické parametry roku 2005 opět zhoršily.³⁾

Ještě výmluvněji hovoří čísla o vývoji latinskoamerických reálných směnných relacích (*terms of trade*), která jsou po subsaharské Africe druhá nejhorší ze všech rozvojových regionů, a vezmeme-li Afriku jako celek (tj. včetně RZ arabského severu Afriky), pak nejhorší vůbec.

I vizuálně na první pohled shledáváme, že latinskoamerická reálná směnná relace i kupní síla exportu – dva základní pilíře komparativnosti regionů, jsou diametrálně odlišné vzhledem k průměrným parametrům rozvojových zemí jako celku (Latinská Amerika pokles o cca 30 procentních bodů, světový průměr o cca 20 bodů). Zcela odlišně se vyvíjely pak tyto parametry ve srovnání s asijským rozvojovým regionem. (Viz graf 3).

Údaje zcela korespondují s výše uvedenými tendencemi neustálého sklonu „žít z podstaty“, zanedbávání strukturálních změn a výzkumu a vývoje, sociálně-politické nestability atd. v Latinské Americe. Povášněme si zejména, že rozvojové země jako celek dokázaly od roku 1980 zvýšit kupní sílu exportu šestinásobně a asijský region téměř patnáctinásobně, Latinská Amerika a Karibik pouze čtyřnásobně (440 procent), a zatímco rozvojové země v průměru a asijské RZ dokázaly udržet v relaci s růstem vývozu, Latinské Americe se to nepodařilo, což průkazně dokládá pokles její konkurenční schopnosti a vyhlídky do budoucna.

Různé názory na příčiny a jejich hlavní protagonisté

Jednotlivé ekonomicko-politické školy i různí ekonomové z oboru rozvojové ekonomiky (*development economics*) se v zásadě sice nerozházejí v hodnocení hospodářských výsledků Latinské Ameri-

ky jako špatných a neadekvátních možnostem. Rozdílnost – a to značná – však panuje v hodnocení příčin, a zejména navrhované terapie.

Když pomineme některé extrémní výjimky, lze vyabstrahovat dost velké skupiny teoretických ekonomů i hospodářskopolitických specialistů-analytiků, a to:

Autoři, kteří hlavní příčiny neuspokojivého stavu vidí ve strategické, makroekonomické poloze a spíše v příčinách, majících původ v celé oblasti neadekvátních opatření plynoucích z *exogenních vlivů*. Řečeno stručně, v Latinské Americe se nedaří eliminovat nepříznivé faktory, jež sem přicházejí primárně zvenčí, z celkových vztahů s obřími ekonomikami USA a Kanady, z přemíry neoliberálních receptur. Jde především o umožnění volného pohybu zejména spekulativního portfoliového kapitálu a v příliš velkorysých podmínkách pro PZI, které sem rychle imigrují – ale i mizí podle okamžité ziskové situace. Jde o názory vyzařující z širokého spektra agencí OSN (UNCTAD, UNIDO, UNEP, UNDP atd.), tedy instituce navázané na ECOSOC, dále větší část nevládních organizací (NGO). Z akademické sféry se rekrutují do této skupiny spíše osobnosti popírající většinu principů washingtonského konsenzu a podporující širší ingerenci státu v ekonomice, včetně větší rozpočtové kázně a přísnějšího zdanění přímých zahraničních investic. Typickým představitelem takového názoru je Joseph E. Stiglitz, ač dříve v 80. letech vysoký představitel Světové banky a MMF (Nobelova cena 2001).

Zcela jiného názoru je skupina druhá, která příčiny vidí ve vnitřních (*endogenních*) pochybeních, a to spíše hospodářskopolitického rázu, například v řízení domácí peněžní politiky a krizích likvidity). Stručně řečeno, Latinská Amerika si potíže zavinila spíše sama tím, že připustila periodicky se opakující měnové krize, korupci ve státní správě a pomalu prosazovala tržní reformy, jakož i pomalými reakcemi na návrhy úsporných opatření. Domáhá se umožnění ještě vyššího přílivu přímých zahraničních investic dalšími koncesemi. Zastánce těchto názorů sice najdeme i v akademických kruzích, ale zejména v nezávislých institucích finančně-obchodních, jako je Světová banka, MMF, WTO a v ratingových agenturách a velkobankách (EIU, Stanley Morgan apod.).

Není zajisté překvapující, že každá skupina najde argumenty pro svůj názor a že názorové tříbení probíhá po linii organi-

začně-ideových velkostruktur, jež reprezentují. Je navázána i na střídání politických garnitur v USA: za republikánských administrativ obvykle nabývá vrchu druhý, za administrativ demokratů první názorový proud. Nynější administrativa G. W. Bushe je samozřejmě vnímavější k recepturám dle druhé skupiny, a to i za cenu sociálních dopadů, které se pokládají za nezbytnou, dlouhodobě v Latinské Americe odkládanou daň budoucí prosperity. První skupina se navrch netají názorem, že „Bush ztrácí Latinskou Ameriku ve prospěch Che Guevarova ducha“ (časopis Time), a podobných příkrých soudů.

Perspektivy hospodářského vývoje

Tyto jsou nejasné, protože ekonomické aspekty jsou pouze jedním ze vzájemně se proplétajících faktorů ve hře. Jsou sice významné, nikoli však rozhodující. Pro hrubé rozlišení snad postačí, ale nevysvětlí kulturní, osobnostní a další specifika. Jen několik týdnů starý příklad je dostatečně výmluvný – navzdory široce mediálně sledovaným levicovým tendencím ve Venezuele, Bolívii a dalších zemích Latinské Ameriky, vzešel z voleb v Peru staronový prezident Alan García (prezidentem byl v letech 1985–1990) a porazil svého rivala, Chávězem osobně podporovaného O. Humala.⁴⁾ To se stalo navzdory tomu, že za Garciovy vlády do roku 1990 procházelo Peru epizodou hyperinflace (až 2700 procent ročně) a obrovskými hospodářskými potížemi. Přesto časopis Time zařadil Huga Chávěze mezi 100 nejvlivnějších osobností světa.⁵⁾

V praxi to znamená, že perspektiva Latinské Ameriky je velmi obtížně predikovatelná. Charisma Huga Chávěze a jeho antiamerikanismus se může zhroutit doslova přes noc (což se dokonce už stalo, Chávěz byl v roce 2002 svržen, uvězněn, a teprve druhý den osvobozen armádou). I čistě ekonomická stránka věci je velice diskutabilní, jsou zde i povzbudivé momenty, například dobré výsledky seskupení MERCOSUR, často kontroverzní, leč znatelné pokroky NAAFTA a APEC atd.).

Latinská Amerika byla vždy tím, čím byla nazývána – americkým rybníkem. Osobně proto jsem toho názoru, že k dramatickým změnám nedojde, a to podle přísloví o rybníku a rybách. Americký spekulativní kapitál je již poučen brazilsko-uruguayskou a argentinskou krizí, utrpěl spíše ztráty a urychleně se po několika týdnech začal do subkontinentu

Castrův život po životě

vracet. Z hospodářskopolitického hlediska je velmi obtížně představitelné, že po odchodu Fidela Castra, což přece musí jednou nastat, by se metody tuhého dirigismu rozšířily masověji i do jiných zemí Latinské Ameriky.

Jisté změny budou ovšem zapotřebí, protože ekonomické výsledky vskutku dobré nejsou. Ty však nemusejí být zatím systémové.⁶⁾

Lepší šance zřejmě mají země disponující významnějšími energetickými zdroji (Venezuela, Argentina, Mexiko, Ekvádor) a strategickými komoditami (měď v Chile, zlato v Peru atd.). Bude se muset zřejmě zvýšit státní ingerence, protože valná část ekonomického chaosu, tak typického pro Latinskou Ameriku, bude muset být tlumena nikoli jen v zájmu vyšší efektivity (ta může při charakteristické nestabilitě a korupci dokonce ještě poklesnout), ale v zájmu udržení alespoň minima sociálního smíru, bez kterého se neobejde ani zahraniční kapitál již v Latinské Americe etablovaný.

Souhrnně řečeno, Latinská Amerika v poválečném období nesplnila velká očekávání do ní ekonomy kladená, jistý potenciál však nadále existuje a je třeba si přát (i ze strany ekonomických vazeb na Českou republiku) jeho lepší využití v budoucnosti.

○

Praha, červen 2006

Jaroslav Foltýn (1936) je docentem pro obor světová ekonomika VŠE.

¹⁾ Primakov, E. M. – Volkov, M. J.: Referáty z vědecké konference Institutu Vostokovědění, červen 1978, otištěno v časopisu Latinskaja Amerika č. 1/79, Moskva 79.

²⁾ V nomenklatuře UNCTAD zahrnuje LA všechny země středoamerické a jihoamerické včetně Karibských souostroví (obojí Antily, Bahamy včetně Kuby). Do asijské rozvojové oblasti se započítávají všechny asijské RZ s Indií i Čínou. Do prvoslodových NIZ se počítá Jižní Korea, Hongkong, Tchaj-wan, Singapur (a Malajsie od roku 1985). Postsovětské asijské státy se nezapočítávají.

³⁾ UNCTAD: Trade and Development Report 2005, Geneva a New York 2005. Jedná se pouze o odhad na základě výsledků 1. čtvrtletí. Novější údaje získat nelze, neboť ročenky mezinárodních organizací se vydávají v červnu, ale jsou vesměs embargovány do září–října běžného roku.

⁴⁾ Time, Special issue, May 8, 2006.

⁵⁾ Tamtéž, June 19, 2006.

⁶⁾ Řadu takových změn hledá a nabízí – v souladu se svou orientací na 2. skupinu příčin – již po několika let zejména MMF. Viz ročenky MMF „International Capital Market – Developments, Prospects and Key Policy Issues“, Washington, D. C., 1999–2004.

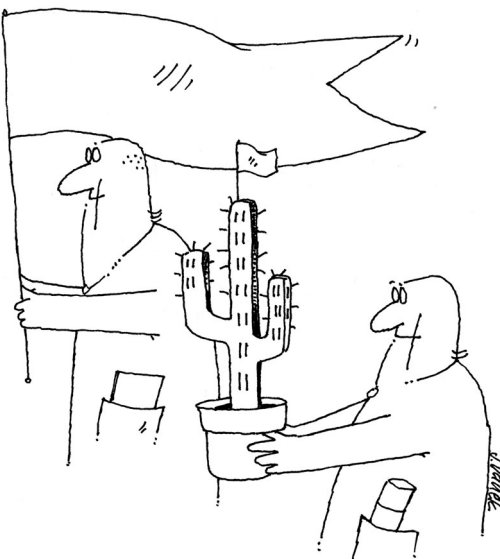
V květnu tohoto roku představil přední kubánský disident Oswaldo Payá Sardinás návrh budoucí ústavy a podrobný harmonogram, podle kterého by se měl kubánský totalitní stát transformovat na liberální demokracii. Dokument má sto sedmdesát stran psaných drobným písmem a po dobu tří let ho údajně tvořilo a připomínkovalo dvanáct set Kubánců. Payovi zástupci představili dokument na tiskové konferenci kubánskému exilu v USA, a potvrdili tak proces, který začal před několika málo lety. Castrovi odpůrci na ostrově i v exilu tehdy přesunuli svou pozornost od boje proti režimu k intenzivní přípravě na to, co přijde, až odstoupí stárnoucí diktátor.

Nejsou samozřejmě sami. Na vakuum po diktátorovi se připravují jak špičky komunistické strany, tak i zvláštní komise amerického prezidenta, a nyní dokonce i Evropská unie. Věřit, zda dojde k převzetí moci, nebo k transformaci, je podobně nepřesné, jako diagnostikovat na dálku Castrův zdravotní stav z počtu jeho pádů a přechůtí. Přehled pozic a plánů klíčových hráčů přesto dává kubánskému národu důvod k optimismu.

Všechno nejlepší k narozeninám

V srpnu oslaví Fidel Castro Ruz osmdesáté narozeniny a má si k čemu gratulovat. Přes bezvýhodnou pozici v polovině devadesátých let dokázal znovu povstat z popela a v současnosti má všechno, co by si mohl přát: vládu pevně v rukou, opozici ve vězení, bohatou podporu prezidenta Cháveza, rostoucí vliv v politice regionu, devět set milionů k dispozici¹⁾ a dva miliony turistů ročně. Navíc Kuba předsedá resuscitovanému Hnutí nezúčastněných zemí a díky jejich podpoře se stala členem nové komise OSN pro lidská práva. Jediné, co mu mohou jeho příznivci přát, je pevné zdraví, aby měl dostatek času najít schopného a silného nástupce, který by převzal jeho odkaz a moc.

Spekulace o jeho nástupci sílí ve straně natolik, že se k nim vyjádřil i Fidelův bratr, velitel ozbrojených složek Raúl Castro: „Hlavním velitelem kubánské revoluce je jediné a výlučně komunistická strana jako instituce, [...] která jediná může být důstojným dědicem důvěry vložené lidmi do rukou svému vůdci. Pro ni pracujeme a tak to také bude a vše ostatní je – slušně řečeno – čirá spekulace.“²⁾ Možná nechtěně potvrdil dvě věci: Všechna moc je nyní v rukou prezidenta a vedení strany se musí

rychle mobilizovat, mimo jiné svolat sjezd strany, který byl před čtyřmi lety bez vysvětlení vynechán. Za druhé Raúl, přirozený dědic moci, má malé šance na to, že vládu převezme a udrží.

Přestože armáda si nedávno v parlamentu schválila zákon, který zaručuje generálům nerušené podnikání v turistickém průmyslu, v ostatních ohledech reformisté, mezi něž se počítá i Raúl a předseda parlamentu Ricardo Alarcon, ztrácejí již několik let své pozice. Jako často v historii diktatury, následovala po zlepšení životní úrovně od roku 2003 očista v revolučním stylu. Castro znovu zrušil platbu v dolarech, omezil soukromé podnikání a pustil se do eskalace sporu se Spojenými státy. Několik funkcionářů bylo zatčeno za korupci, do zkorumpovaných podniků byli vysláni mladí *sociální pracovníci* přímo podřízení prezidentovi, na opozici byly vyslány násilné skupinky straníků. Opakované čistky ukazují, jak pevně má moc v rukou nejbližší okruh Fidela Castra. Díky tomu se také ne-

mohl objevit skutečný nástupce. Jistou naději přinesl na scénu až plukovník Chávez.

Chávez na scéně

„Kuba má dva prezidenty, Fidela Castra a Huga Cháveze,“ pronesl Carlos Lage Davila, druhý kubánský viceprezident v klíčovém roce 2002.³⁾ Chávez byl v té době velice vděčný Kubě za to, že mu pomohla překonat neúspěšný puč, a vděk proměnil v činy. Umožnil kubánským tajným službám působení na území Venezuely, přijal jejich poradce do svých služeb, a především poskytl štědrnou podporu – sto tisíc barelů ropy denně, a to na dluh, nebo výměnou za kubánské lékaře.

Podpora se takřka vyrovná subvencím od SSSR od roku 1989 a vyvolala otázku: Jakou má Chávez moc ovládat Kubu? Plány na federaci již existují, ale vše nasvědčuje tomu, že Chávez zatím pouze přebírá diktátorovo know-how. Naposledy si například nechal na Kubě vytrénovat patnáct set mladých aktivistů, kteří budou sloužit jeho plánu na proměnu Venezuely.

Navíc venezuelský prezident nemůže jednat sám a musí spoléhat na svého člověka v Havaně. Tím bude podle všeho kubánský ministr zahraničí Felipe Peréz Roque, který se uvedl na scénu sebevědomou diplomacií. Nejčastěji zmiňovaný Castrův nástupce projevil jak pragmatismus při přemlouvání kanadských investorů, tak i bojovnost urážkami na adresu Evropské unie a vyhoštěním českého diplomata. V roce 2002 v Caracasu navrhl Kubu připojit do federace v rukou venezuelského vůdce, který podle něj jediný udržuje tradici pravého marxismu. Pokud je ale Peréz dobrým žákem svého učitele, šlo jenom o lákadlo, aby Chávez živil kubánskou ekonomiku.

Ústavní debaty opozice

Malá síla komunistické strany znamená, že o způsobu předání moci rozhodne, jak bude připravená domácí opozice a zda se domluví s klíčovými osobnostmi v exilu. Soudě podle reakcí režimu, síla opozičních skupin na ostrově roste. Celkový počet politických vězňů se v roce 2005 zvyšoval a komise Elizarda Sanchéze zdokumentovala více než tři sta případů.⁴⁾ Masivně přibývá krátkodobých zatčení a násilných útoků na nezávislou občanskou společnost. Přes veškerou beznaděj některých vězňů se demokratická občanská společnost rozšiřuje a hlavní postavy opozice působí na ostrově. I v prostředí strachu a represí se může každé malé město pochlubit svou komisí pro lidská práva, nezávislou knihovnou a řadou malých politických stran a spolků. Svou organizaci mají i režimem stíhaní lékaři a učitelé. Slovy kubánského novináře Juana Gonzáleze

Feblese: „Lidé jsou připraveni a projevuje se to pokaždé, když na chvíli poleví agresivita režimu.“

O vyzrálosti opozice, i když velmi fragmentované, svědčí i to, že se osobní spory mezi nejvýznamnějšími osobnostmi, Oswaldem Payou a Marthou Beatriz Roque, pomalu přesouvají do roviny diskuse o budoucím uspořádání státu. V úvodu zmíněný Payův návrh transformace se snaží být kompromisní, kde to jen jde. Garantuje jak svobodné podnikání, tak i bezplatné zdravotnictví a školství a ochranu proti vystěhování. Připouští možnost dvojího občanství, restitucí a privatizace. Restituce samozřejmě díky silnému exilu vyvolávají spory i strach z neznámého.

Payův návrh předpokládá velice smířlivý postup vůči komunistické straně, zachování armády i policejních složek a do hlavní role chce obsadit *Kontaktní skupinu*, ve které bude rovným dílem zastoupena opozice i komunistické národní shromáždění. Celý proces začne všelidovým referendem, jež může představovat v transformačním chaosu velké riziko.⁵⁾

Oswaldo Payá si od začátku úzkostlivě udržuje odstup od podpory miamského exilu, a ten proto sází na druhou nejvýznamnější postavu opozice, ekonomku Marthu Beatriz Roque. Té se povedlo minulý rok uspořádat kongres malých opozičních skupin a připravit s nimi stručný transformační projekt.⁶⁾ Jeho obecné deklarace se od Payova návrhu nijak nápadně neliší, dokonce ani neobsahují zmínku o restitucích. Kromě osobních sporů je hlavním problémem to, že skupina kolem Marthy Beatriz Roque a velká část exilových Kubánců včetně kongresmanů podporují návrat k ústavě z roku 1940. Tato velmi dobře napsaná ústava – zrušená již Batistou – byla na svou dobu velice progresivní a zaručovala štedrá politická i sociální práva.

Méně peněz, více podpory

Kromě dvou zmíněných disidentů nabízí kubánská opoziční scéna velké množství dalších demokratů s různými politickými názory. Podobný pluralismus vládne i v nepřehledném množství exilových skupin, které jsou již většinou tvořeny mladými Kubánci bez traumatizující zkušenosti z dob revoluce. Vliv nejkonzervativnější a často kritizované organizace Fundación Nacional Cubano Americana není významný přímo mezi disidentem na ostrově, ale v ovlivňování republikánské administrativy USA.

Necelé dva měsíce po Payově projektu předložila svou strategii americkému prezidentovi zvláštní komise americké administrativy (Comission for Assistance to

a Free Cuba). Komise navrhuje podporu vnitřního disentu a svobodného přístupu k informacím částkou 80 milionů dolarů a zároveň zpřísnění některých aspektů ekonomického embarga, které je dlouholetým zdrojem sporů mezi Spojenými státy a Evropskou unií. Analytici, kteří měli neveřejnou zprávu k dispozici, oceňují, že komise odsunuje téma privatizace a restitucí a ponechává tuto otázku rozhodnutí budoucí demokratické vládě, podobně jako Payův projekt.⁷⁾

Navrhované zpřísnění zasílání peněz na ostrov přichází v době, kdy se znovu ukazuje, jak dobře využívá kubánská vláda ekonomické zájmy zahraničních investorů. Přestože jsou v současnosti USA největším dovozcem potravin na ostrov a od roku 2000 je tento obchod omezen v podstatě jen tím, zda je Kuba schopna platit předem, tlaky na zrušení embarga stále sílí. Lobbují američtí podnikatelé, kteří s Kubou obchodují, levicově orientované nadace i ropné společnosti, kterým se nelíbí, že licenci na průzkum kubánských pobřežních vod si rozdělily těžbařské společnosti – venezuelská, španělská a norská. Komise navrhuje i omezení remitend zasílaných z USA, což v chudé, a proto snadno manipulovatelné kubánské společnosti představuje vždy riziko.

Sílu ekonomických zájmů si začíná uvědomovat i levicová vláda ve Španělsku. Předseda asociace španělských investorů na Kubě neváhal několikrát kritizovat členy vládnoucí socialistické PSOE za zpochybňování kubánských poměrů. Naposledy stačilo, aby levicový poslanec za PSOE Ramón Jáuregui vystoupil v Madridu na konferenci věnované porušování pracovního práva na Kubě.⁸⁾ Konference upozorňovala na fakt, že zahraniční firmy, které si získají vrtkavou přízeň kubánského režimu, mohou počítat s malou konkurencí a státem hlídanými zaměstnanci, kteří musejí odevzdávat devadesát procent svého platu.

Zlý policista, hodný Španěl

V roce 2004 bylo bez zbytečného rozruchu otevřeno na Havanském nábřeží státní iberoamerické kulturní centrum. Nebylo by na tom nic výjimečného, kdyby centrum nebylo otevřeno v budově, kterou zrekonstruovala španělská ambasáda pro svůj vlastní kulturní institut. Kubánská vláda ho v roce 2003 zavřela, a když o rok později požádal španělský ministr zahraničí Miguel Angel Moratinos, zda by nebylo možné institut přeci jen znovu otevřít, kubánská strana jeho žádost ignorovala a budovu znárodnila.

Tento komplikovaný příběh je symptomatický pro španělskou politiku konstruktivního dialogu. Když ji španělský ministr zahraničí obhajoval před miamským exi-

lem, vysvětloval, že se mu za ústupky kubánskému diktátorovi podaří vsunout nohu do otevřených dveří a postupně proniknout mezi reformisty.⁹⁾ Pokus o to být protiváhou USA, jakýmsi hodným policistou, který využije předchozí „zásadový“ postoj, skončil tak, že španělská PSOE již nemá před kubánskou vládou kam ustupovat. Naposledy to zakusila tajemnice PSOE Trinidad Jiménez, kterou Castro kritizoval ve svém projevu za „drzost“, když se zastala perzekuovaného člena opozice.¹⁰⁾ Ani ekonomicky nepřinesla politika průlom. Nejméně dva španělští investoři zahájili tento rok arbitráž o desítky milionů dolarů, které jim kubánská vláda dluží po jednostranném uzavření společného podniku. Od roku 2002 se snížil počet zahraničních firem na Kubě přibližně ze 400 na 250, a to především na úkor menších španělských, italských a kanadských investorů.¹¹⁾

Při posledním hodnocení společné pozice Evropské unie vůči Kubě v červnu se uzavřela částečně tato debata o tom, jaký postoj je vůči diktátorovi nejúčinnější. Spor začíná být překonán prostým faktem, že i Evropská unie se musí smířit se smrtelností Fidela Castra. Finsko, předsednická země EU, dostalo za úkol vypracovat strategii, která bude počítat jak s odchodem Castra, tak s transformací. Pokud chce Unie hrát při transformaci nějakou roli, musí mít funkční společný postup, a disponovat nástroji, které rychle zareagují a významně podpoří nenásilnou změnu. Přípravy komunistického režimu i jeho odpůrců jsou v plném proudu a štěstí bude přát těm lépe připraveným.

Nikola Hořejš (1980) je šéfredaktorem čtvrtletního bulletinu *Cuba-Europe Dialogues*.

nikola.horejs@peopleinneed.cz

¹⁾ Fortunes of Kings, Queens and Dictators, Forbes Magazine, 22. 5. 2006.

²⁾ Somoza, M. J., El enigma de sucesión. 29. 6. 2006, www.cubaencuentro.com.

³⁾ Montaner, C. A.: Las tres dudosas premisas de Felipe Pérez Roque, Madrid, 2/2006, firmaspress.com

⁴⁾ Reporte de CCDHRN 7/2006, www.adcuba.org
⁵⁾ Celý dokument pod názvem Dialogo Nacional lze nalézt například na adrese www.mclpaya.org

⁶⁾ Celý dokument na www.asambleasociadadci-vilcuba.info

⁷⁾ Bachelet, P.: Report urges funding Castro foes. Miami Herald, 30. 6. 2006.

⁸⁾ Chepe, O. E.: Inversiones y ética en Cuba. Cubanet.org, 7. 6. 2006.

⁹⁾ Aznares, J. J.: Entre Cuba y Habana. El país, 10/2005.

¹⁰⁾ El PSOE constata que posiciones „más duras o más flexibles“ contra Castro han tenido „escasa incidencia“ en Cuba. Europa Press, 12. 4. 2006.

¹¹⁾ Cancio, W.: Cuba rompe vínculos con empresas extranjeras. El Nuevo Herald, 10. 7. 2006.

Ke vztahům mezi Evropskou unií a Latinskou Amerikou

V květnu se konalo ve Vídni již čtvrté setkání na nejvyšší úrovni mezi Evropskou unií (EU) na jedné straně a Latinskou Amerikou a Karibikem (LAK) na straně druhé za účasti 58 vysokých představitelů států a vlád. Předchozí summity se konaly v Riu de Janeiro (1999), Madridu (2002) a v mexické Guadalajaře (2004).

RADOMÍR JUNGBAUER

Posláním těchto vrcholných schůzek je dosáhnout lepšího porozumění mezi oběma regiony, dále rozvíjet strategické partnerství mezi nimi, určit priority vzájemných vztahů v oblasti politického dialogu i ekonomických styků, jakož i vytyčit hlavní oblasti spolupráce. K těsným vztahům, které mají Latinská Amerika a Karibik se Severní Amerikou, tak Evropa nabízí další dimenzi.

Oba regiony se svou dohromady bezmála miliardou obyvatel čelí výzvám vyplývajícím z procesů globalizace. Počtem obyvatel jsou si Evropská unie a Latinská Amerika a Karibik téměř rovny (450, resp. 485 milionů), ale jinak jsou rozdíly poměrně značné.

Podstatně vyspělejší Evropská unie po svém rozšíření a po odmítnutí euroústavy ve Francii a Nizozemsku nyní obtížně hledá další směr svého vývoje. Naproti tomu státy Latinské Ameriky a Karibiku jsou dlouhodobě zmítány svými rozvojovými problémy, ke kterým jednotlivé země přistupují častěji ze svých národních pozic, což oslabuje akceschopnost tohoto regionu jako celku. Latinskoamerické a karibské země jsou svou rozlohou s obrovským nerostným bohatstvím čtyřikrát větší než evropské země, zato tamní hrubý domácí produkt je čtyřikrát menší než v EU, která je zale poměrně chudší na přírodní zdroje.

Strategická spolupráce Evropy s Latinskou Amerikou

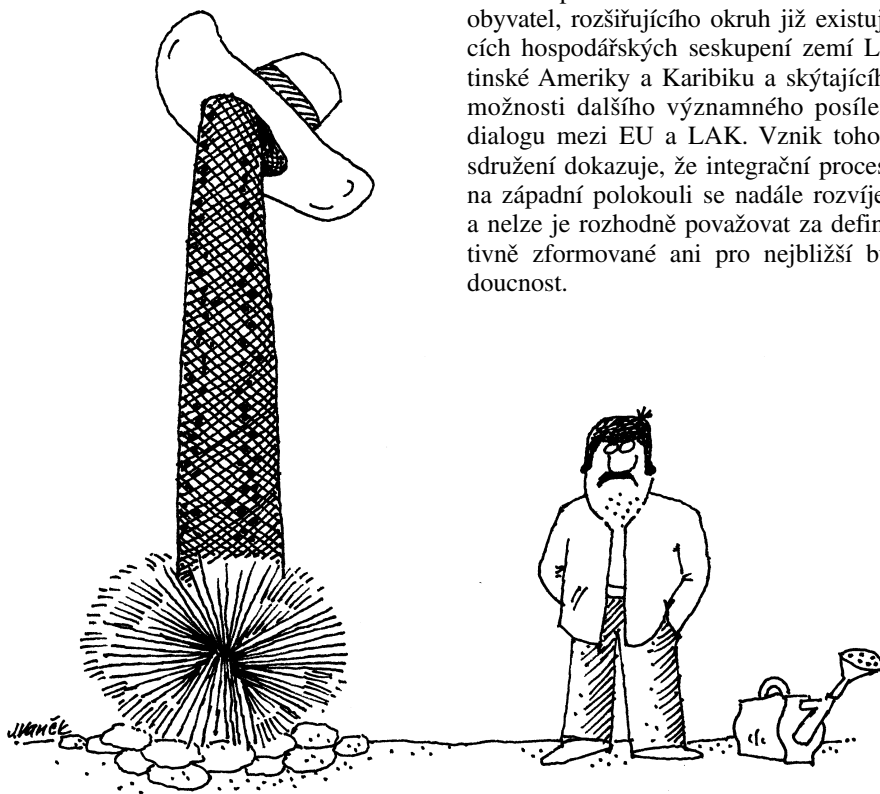
V souvislosti s vídeňským summitem si Komise EU vytyčila cíl dát čerstvý podnět k dalšímu upevnění strategické spolupráce s latinskoamerickými a karibskými zeměmi, které považuje za svého přirozeného partnera. Stávající vzájemné vztahy jsou ekonomicky i politicky stabilní. Opírají se

o dávné historické i kulturní vazby a společné hodnoty. Vedle toho se EU v nedávných letech stala nejdůležitějším zahraničním investorem a poskytovatelem zahraniční pomoci, jakož i po USA druhým komerčním partnerem zemí Latinské Ameriky a Karibiku. Zahraniční obchod EU s Latinskou Amerikou se v letech 1990–2005 více než zdvojnásobil. Dovoz Evropské unie z tohoto kontinentu se v tomto období zvýšil z 26,7 na 70,9 mld. eur a příslušný vývoz Unie vzrostl ve sledovaném období ze 17,1 na 62,2 mld. eur.

Jedním z klíčových aspektů strategického partnerství mezi Evropskou unií a Latinskou Amerikou a Karibikem v současné době je účinnější zaměření politického dialogu a koordinace společného postupu v některých důležitých záležitostech světové politiky včetně rámce OSN v zájmu zvýšení vlivu obou těchto regionů na mezinárodní scéně. Jedná se například o postoj ke Kjotskému protokolu, Mezinárodnímu trestnímu soudu či boji proti trestu smrti.

Za důležitý prostředek prohloubení spolupráce s tímto regionem považuje Komise EU podporu a modernizaci tamních demokratických institucí, čímž přispívá i k větší stabilitě politických poměrů v latinskoamerických a karibských zemích. Jedná se zejména o napomáhání při úsilí tohoto regionu směřujícím k větší efektivitě činnosti vlád, ke zkvalitnění fungování příslušných volebních systémů za účasti reprezentativních politických stran, k upevňování soudní moci a občanské společnosti, k potírání korupce a beztrestnosti, k budování přiměřené kapacity bezpečnostních sil i k odvrácení možných politických krizí ohrožujících demokratický systém. Evropský parlament, který v této záležitosti má klíčovou úlohu, na-

vrhl vytvoření Evropsko-latinskoamerického transatlantického shromáždění, které by tvořil stejný počet členů z Evropského parlamentu na jedné straně a členů z Latinskoamerického parlamentu, Středoamerického parlamentu, Andského parlamentu, jakož i ze smíšených komisí s Mexikem a Chile na straně druhé.

Latinská Amerika a Karibik jsou oblastí snad s největšími sociálními rozdíly na světě. Evropská unie si je vědoma mimořádného významu řešení problému nerovnosti a sociální soudržnosti latinskoamerické společnosti. Proto rozhodně podporuje snahy o odstraňování extrémní chudoby i potírání hladu, hrozcícími politickou nestabilitou. Důkazem toho je i skutečnost, že Evropa se stala nejvýznamnějším dárce vnější pomoci latinskoamerickým a karibským zemím – 500 milionů eur ročně – včetně rámce programu Rozvojové cíle milénia. Nyní jde o to, aby tato zahraniční podpora byla co možná nejvíce přizpůsobena reálným podmínkám tohoto kontinentu.

Přitom však poskytování vnější pomoci rozhodně není v EU považováno za nejúčinnější způsob čelení naléhavým sociálním výzvám v Latinské Americe a Karibiku. Tím by mělo být dosažení trvale udržitelného rozvoje kontinentu včetně přiměřeného hospodářského růstu a zaujmutí odpovídajícího místa ve světové ekonomice. I z tohoto důvodu Evrop-

ská unie plně podporuje oblastní integraci, která může pozvednout váhu LAK v mezinárodním měřítku, učinit z ní aktivnějšího hráče na světové scéně, přilákat další zahraniční investice a významně přispět k její prosperitě. Proto také Evropská unie přivítala nedávný vznik Jihoamerického společenství národů s 360 miliony obyvatel, rozšiřujícího okruh již existujících hospodářských seskupení zemí Latinské Ameriky a Karibiku a skýtajícího možnosti dalšího významného posílení dialogu mezi EU a LAK. Vznik tohoto sdružení dokazuje, že integrační procesy na západní polokouli se nadále rozvíjejí a nelze je rozhodně považovat za definitivně zformované ani pro nejbližší budoucnost.

Jednání EU s Mercosurem ve slepé uličce

Dodejme, že třemi již řadu let fungujícími ekonomickými seskupeními v Latinské Americe a Karibiku jsou Mercosur (Trh Jihu sdružující Brazílii, Argentinu, Uruguay a Paraguay), Středoamerický společný trh a Andské společenství, se kterými již dříve EU navázala kontakty spolupráce. Na vídeňském summitu se ukázalo, že jednání o snížení cel mezi EU a Mercosurem, který svým významem převyšuje ostatní sdružení, se dostala do slepé uličky. V případě Středoamerického společného trhu bylo vídeňské setkání naopak příležitostí k dosažení dohody o zahájení konzultací ohledně uvolnění obchodu. Rozhodnutí venezuelského prezidenta Cháveze vystoupit z Andského společenství zpochybnilo další osud tohoto seskupení a vlastně i možnost uzavření příslušných jednání s Evropskou unií.

Mexiko a Chile nejsou členy žádného ze tří výše zmíněných oblastních seskupení, a proto EU s nimi navázala speciál-

ní bilaterální dialog a uzavřela samostatné dohody o volném obchodu, jejichž potenciál skýtá možnosti většího využití. S karibskými zeměmi EU udržuje dlouhodobé vztahy rozvojové spolupráce i obchodu na základě dohod z Lomé a Cotonou.

Při své politice podpory latinskoamerické regionální integrace Evropské unie tak přihlíží k rozmanitosti Latinské Ameriky a Karibiku, volí diferencovaný přístup a snaží se přizpůsobit kooperační vztahy aktuální situaci každé země. Primární rozlišení mezi nimi lze učinit na základě výše HDP na jednoho obyvatele. Některé z nich jsou země s nízkým příjmem, ale převažují státy se středním příjmem. Jiné rozlišení staví do popředí regionální velmoci Brazílii a Mexiko, které hrají významnou úlohu nejenom na americkém kontinentě, ale v globální politice vůbec, což nabývá zvláštního významu v případě rychle se rozvíjející Brazílie s jejími 190 miliony obyvatel.

Komise EU chce povzbudit stávající obchodní vztahy s Latinskou Amerikou a Karibikem, pro které je nadále charakteristická výrazná asymetrie. Již dnes je EU nejdůležitějším komerčním partnerem Mercosuru a Chile a druhým největším komerčním partnerem latinskoamerických a karibských zemí jako oblasti. Nicméně tyto styky ve svém celku tvoří jen třetinu obchodní výměny tohoto regionu s USA. Na druhé straně postavení LAK v celkovém obchodě EU zůstává nízké. Všechny státy Latinské Ameriky a Karibiku dohromady jsou se svým podílem 5 procent až na šestém místě mezi nejdůležitějšími obchodními partnery EU, přičemž ale Evropané odsud získávají více než čtvrtinu svých dovozů zemědělských produktů.

V posledních dekádách výrazně rozšířil své pozice na kontinentě evropský byznys. Dokázal svou zdatnost v důležitých strategických sektorech, jakými jsou energetika, letecký a automobilový průmysl, strojírenství, informační technologie, infrastruktura apod. Výší zahraničních přímých investic – 90 miliard eur v roce 2003 – zaujímá Evropská unie v latinskoamerických a karibských zemích první místo.

Zajistit příznivé klima pro vzestup vzájemné hospodářské spolupráce je v zájmu obou stran. Evropská unie by posílila své ekonomické pozice na kontinentě a LAK by zase mohly těžit z transferu špičkové evropské technologie, zvýšit hospodářský růst, vytvářením nových pracovních míst snižovat nezaměstnanost, rozvinout infra-

strukturu, diverzifikovat své zahraniční trhy a získat odbytiště na vnitřním trhu pro místní podnikatele jako subdodavatele zámořských subjektů. Nicméně ne všechno probíhá hladce. Rozvoj vzájemných ekonomických styků je na tomto kontinentě podle mínění Komise Evropské unie brzděn různými celními i necelními překážkami, komplikovanými daňovými systémy, přehnanou regulací a standardy, nedostatečnou infrastrukturou, ale i byrokracií, korupcí a někdy i politickou labilitou.

Společným úkolem proto je snažit se usnadňovat i prostřednictvím Světové obchodní organizace (WTO) vzájemný obchod a investiční činnost. Podle Komise EU je záhodno dosáhnout pokroku v přístupu na trhy zboží a služeb odstraněním problému pokračující aplikace vysokých cel, které latinskoamerické a karibské země uplatňují na některé průmyslové výrobky. S tím souvisí i posilování společných pravidel týkajících se nástrojů obchodní politiky (zvláště antidumpingu), práv duševního vlastnictví, investic, služeb, veřejných zakázek a řešení sporů. Na druhé straně se Evropská unie zavazuje působit v zájmu usnadňování přístupu podnikatelských subjektů z LAK na evropské trhy a k tomu, aby jejich komodity mohly při svém přístupu na evropský trh těžit z poskytovaných tarifních výhod a výjimek z celních poplatků.

Schopnost zajistit dlouhodobou prosperitu a udržitelný ekonomický rozvoj do značné míry závisí na kvalitním managementu přírodních zdrojů obou strategických partnerů. V daném směru EU prosazuje nejenom fundované posuzování problematiky životního prostředí s Latinskou Amerikou a Karibikem, ale i zaujmutí společné pozice při mezinárodním projednávání takových otázek, jakými jsou dostatek a bezpečné dodávky energie, změna klimatu, vodní management, uplatňování Úmluvy o biodiverzitě z roku 1992, odlesňování, zacházení s mořskými zdroji. Zvláštní úloha při zajišťování tohoto úkolu připadá na ministry životního prostředí obou regionů.

Boj proti obchodování s drogami

Jednou z nejvážnějších hrozeb sužujících moderní civilizaci je spotřeba, výroba a obchodování s nezákonnými drogami úzce související se sítí organizovaného zločinu. Je prokázáno, že spotřeba kokainu v Evropě je na vzestupu a obchodování s drogami našeho kontinentu s latinskoamerickými a karibskými zeměmi vykazuje prudký nárůst. V rámci své stra-

tiegie potírání drog pro léta 2005–2012 a na základě sdílené odpovědnosti se Evropská unie zavázala ke snížení poptávky na svém území a zároveň k pomoci LAK atakovat obchodování s nelegálními drogami podporováním alternativních rozvojových programů, upevňováním donucovacích opatření, poskytováním svého know-how a svých zkušeností v oblasti přeshraniční spolupráce (výcvikové kurzy), podporováním výměny informací i podnikáním kroků proti praní špinavých peněz.

Průzkumy veřejného mínění ukázaly, že obyvatelstvo latinskoamerických a karibských zemí je poměrně málo obeznámeno s realitami EU a naopak. V duchu uplatňování Úmluvy UNESCO o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů Komise EU vyvíjí proto úsilí o lepší vzájemné povědomí v kulturní oblasti. V úzké spolupráci s velvyslanectvími členských zemí hodlá například organizovat každoročně společný evropský týden (festival Evropy) ve všech latinskoamerických zemích, kde je zastoupena.

V průběhu posledních deseti let Evropská unie a Latinská Amerika a Karibik významně posílily své vzájemné styky a vytvořily strategické partnerství. Summity mezi oběma regiony byly vždy významnou událostí, hrající klíčovou úlohu ve vztazích mezi nimi. Vídeňské setkání šéfů států a vlád EU a LAK bylo vhodnou příležitostí k posouzení možností, jak postoupit kupředu v záležitostech společné-

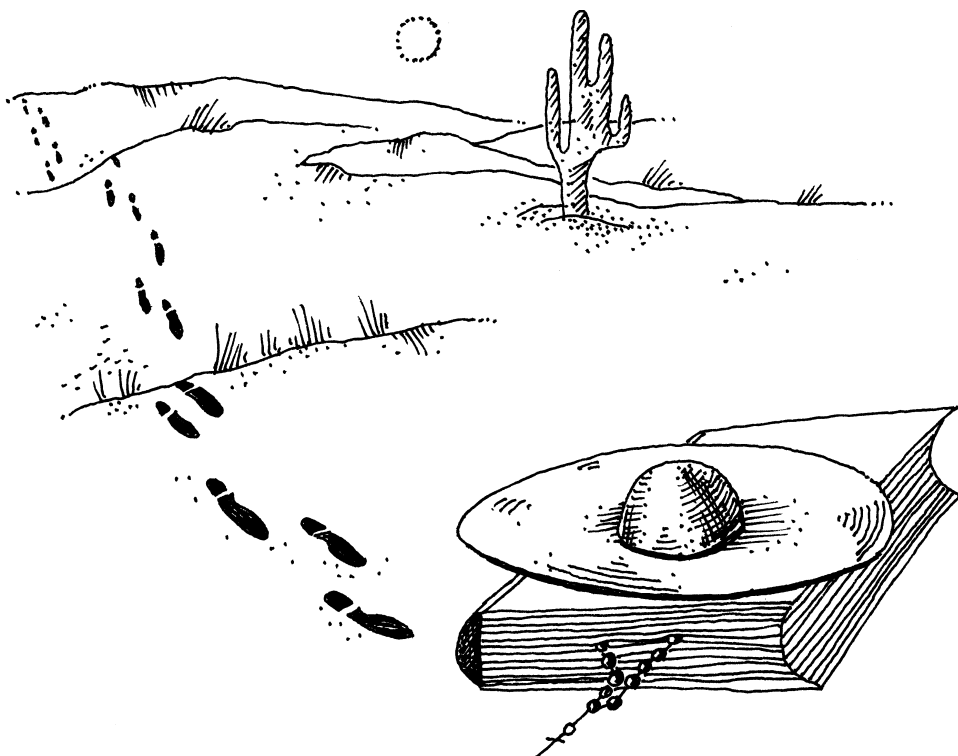
ho zájmu a svazek mezi EU a Latinskou Amerikou a Karibikem dále posílit.

Nicméně na summitu k žádnému většímu průlomů nedošlo. Jednání probíhala pod silným dojmem nedávného znárodnění zemního plynu v Bolívii, jejíž prezident Morales rozhodně odmítl možnost kompenzace zahraničním společenstvem. To se mezi účastníky jednání setkalo buď s otevřenou nelibostí, nebo v nejlepším případě s rozpaky. Středem pozornosti byl rovněž Chávez, označovaný rakouským tiskem za „enfant terrible“ Jižní Ameriky a superhvězdu levice. Byly projednány otázky upevnění politického dialogu, sociální soudržnosti, regionální integrace, jakož i boje s narkobyznysem a terorismem. Zvláštní pozornost byla věnována rozvoji energetické, ekologické i humanitární spolupráce mezi Evropskou unií a Latinskou Amerikou.

Zvláštností tohoto summitu bylo, že k němu došlo v Rakousku – tedy poprvé v „nelatinské“ zemi. Zeměpisná poloha Vídně dávala současně naději, že by mohla posloužit jako svérázný psychologický impuls k těsnějšímu zapojení nových členských států EU ze střední a východní Evropy do větší kooperace s latinskoamerickými a karibskými zeměmi, což dosud chybělo.

○
Radomír Jungbauer (1936) působí jako vysokoškolský pedagog na UK a Bankovním institutu.

jungbauer@post.cz

Integrace

v latinskoamerickém regionu a její vliv na vzájemné vztahy

Demokratizace v osmdesátých a obnově a nová forma ekonomické spolupráce v devadesátých letech měla za následek kvalitativní vzestup mezistátních vztahů v latinskoamerickém regionu. Zároveň pak došlo také ke zvýšené míře interakce mezi jednotlivými zeměmi. Do jaké míry se tyto impulzy podařilo přetavit ve vznik homogennějšího seskupení států v Latinské Americe? Je dnes tento region blíže naplnění „bolívarského snu“?

MARTIN HRABÁLEK

Bolívarský sen, tedy idea sjednocené Jižní Ameriky, je v mysli státníků přítomen již téměř dvě století. Přes společné znaky, jakými jsou například jazyk a kultura, byla po většinu historie, a to i té moderní, jednotu realitě vzdálena. Bude-li se zabývat jen poválečným obdobím, v období autoritářských režimů nedokázala úroveň vztahů pozvednout ani hospodářská integrace, která díky strategii industrializace nahrazením dovozu navíc nepřinesla očekávané výsledky. Demokratizace vedla k určitému uvolnění vztahů, avšak některé staré rány zcela zhojit nedokázala. Jedná se především o hraniční spory, které naposledy vyvrcholily ozbrojeným konfliktem mezi Peru a Ekvádorem před deseti lety.

Od počátku devadesátých let vkročila Latinská Amerika do éry tzv. nového regionalismu. Nové integrační procesy a oživené procesy staré se rozvíjely na latinskoamerický region až s nebyvalou dynamikou. Otázka tedy zní, zda současná

integrace v latinskoamerickém regionu skutečně přispívá ke zlepšení vzájemných vztahů v rámci Latinské Ameriky?

„Asymetrická důležitost“ Latinské Ameriky

Faktory ovlivňující podobu integrace a vzájemných vztahů nemusejí mít interní podobu. Část impulsů směrem k větší míře kooperace v latinskoamerickém regionu pochází naopak ze zdrojů externích. Především je to samotné postavení Latinské Ameriky víceméně na periferii pozornosti významných hráčů, ať již Spojených států v rámci jedné hemisféry, tak aktérů mimo západní polokouli, jako jsou Evropská unie či Japonsko. Latinská Amerika trpí tím, co Peter Smith nazval „asymetrickou důležitostí“. ¹⁾ Tento termín poukazuje na fakt, že zatímco pro státy Latinské Ameriky jsou tyto ekonomičtí partneři zásadními, z opačného pohledu nepředstavují latinskoamerické země výrazně zajímavou alternativu hos-

podářských vztahů, jelikož objem obchodní výměny s nimi je z celkového hlediska marginální. Nezájem extrahemisférických partnerů (až na případ Mexika a Chile, jimž se podařilo uzavřít dohodu o volném obchodu s Evropskou unií) pak latinskoamerické státy nutí obrátit pozornost směrem dovnitř vlastního regionu.

Výjimkou z tohoto postoje se však v poslední době stala Čína, která byla v posledních deseti letech v regionu velmi aktivní. Stejně jako Afrika, i Latinská Amerika představuje pro Čínu lákavý zdroj surovin. Vzájemný obchod se proto v poslední době rozvíjel, jen za posledních šest let vzrostl čínský dovoz z oblasti více než šestkrát. ²⁾ Těžko však předpokládat nějaké institucionální zakotvení vzájemných hospodářských vztahů.

Poněkud jiná je situace vztahů se Spojenými státy. Již v roce 1990 prezident Bush starší navrhoval vytvoření zóny volného obchodu „od Anchorage až po Ohňovou zemi“, tedy pokrývající západní hemisféru. Pochopitelně vyjma Kubu, se kterou se Spojené státy družít nechtějí. Po počátečním nadšení, jež následovalo po Summitu Amerik v roce 1994, kde bylo vytvoření hemisférické zóny, tzv. Oblasti volného obchodu Amerik (Free Trade Area of Americas – FTAA, Área de Libre Comercio de Américas–ALCA) ohlášeno, došlo po roce 2000 k rozporům především na ose USA – Brazílie, potažmo Mercosur. Hlavními spornými body byly především ze strany Spojených států vysoce chráněné oblasti zemědělství a ocelářství. Připočteme-li k tomu postoj venezuelského prezidenta Cháveze, který FTAA označil za „cestu do pekel“, ³⁾ nelze se divit, že k původně plánovanému datu 1. ledna 2005 FTAA nevznikla. Spojené státy tak změnily strategii a v současné době bilaterálně uzavírají smlouvy o volném obchodu s jednotlivými státy. Jako příklad může sloužit Kolumbie či Peru.

Nedostatek externích alternativ tak do značné míry nutí latinskoamerické země obrátit se dovnitř. Toto tvrzení však na druhou stranu platí jen o části Latinské Ameriky. Aplikovat ho nelze na Mexiko, které je orientováno na NAFTA, a přestože mělo mít funkci „mostu pro státy Latinské Ameriky v jednáních o vytvoření FTAA“, příliš ho nermoutí, že hemisférická zóna volného obchodu nevznikla, jelikož si tak uchová své výsadní postavení v integračním seskupení s USA. Zachování této speciální pozice Mexiko těší především vzhledem k soupeření o vliv

v Latinské Americe s Brazílií, neboť právě ji oprávněně považuje za největšího rivala v regionu.

Státy Střední Ameriky se pak též orientují především na Spojené státy, čehož důkazem je vytvoření Středoamerické zóny volného obchodu – CAFTA. Také díky tomu získaly USA ve Střední Americe zcela nejvyšší podporu pro své tažení do Iráku v rámci celého latinskoamerického regionu, který se naopak stavěl proti.

Mercosur a Andské společenství národů

Z hlediska integrace je tak nejzajímavější jihoamerický prostor se dvěma základními integračními bloky – Mercosurem a Andským společenstvím národů (Comunidad Andina de Naciones – CAN). V tomto prostoru je nejvýznamnějším a také náležitě aktivním hráčem Brazílie, pro kterou je za současného stavu preferovanou variantou zóna volného obchodu pokrývající celou Jižní Ameriku. Cesta k ní je však poměrně dlouhá, proto aktuální prioritou brazilské politiky zůstává Mercosur.

Přes určité nedostatky, jakými byla například tzv. obchodní válka mezi Argentinou a Brazílií, znamená Mercosur z politického hlediska úspěch. Podařilo se v něm zakotvit Brazílii a Argentinu, dva bývalé rivaly, kteří svého času soupeřili o prvenství ve vlastnictví atomové zbraně v regionu, v relativně stabilních přátelských vztazích. Navíc si Mercosur připsal i diplomatické vítězství při řešení paraguayské krize v roce 1996, kdy se zbývající země při puči generála Lina Oviedo postavily za vládu Juana Carlose Wasmosyho, a výrazně tak napomohly jejímu setrvávání v úřadě.

Nicméně dvě malé země, Paraguay a Uruguay, volají po změně pravidel Mercosuru, neboť mají pocit, že z economic-

kého hlediska nepřináší očekávané výsledky. Ačkoli tyto dvě země zdůrazňují, že nechťj Mercosur opustit, současné nastavení, kdy se Mercosur účastní jednání o volném obchodu jako blok, je z jejich pohledu nevýhodné, jelikož samy by měly větší šanci dosáhnout bilaterální dohody než v rámci bloku zahrnujícího Brazílii, jejíž zemědělství je „strašákem“ jak pro USA, tak pro Evropskou unii. Paraguayský prezident Nicanor Duarte s důvkou dramatičnosti prohlásil, že v této otázce se „hraje o život nebo smrt Mercosuru“.⁴⁾

Naděje Mercosuru jako celku na jednání s USA dále snižuje jeho rozšíření o Venezuelu, ke kterému došlo 4. července 2006. Venezuela je sice třetím největším trhem Jižní Ameriky a pátým největším producentem ropy na světě, avšak osoba jejího prezidenta Huga Cháveze bude překážkou v regulérních vztazích navenek. K rozhodnutí stát se členem Mercosuru dospěl Chávez také právě díky faktu, že Kolumbie a Peru, dva členské státy Andského společenství, uzavřely smlouvu o volném obchodu s USA. Chávez tedy CAN opustil, ponechávaje v něm čtyři zbývající členy – Kolumbii, Ekvádor, Peru a Bolívii.

Chávez ostatně vytvořil vlastní představu o podobě uspořádání v Latinské Americe, kterou nazval Bolívarská alternativa pro Ameriky (Alternativa Bolivariana para las Américas – ALBA). Jeho alternativa je sociálně orientovaná, včetně takových opatření, jako je Kompenzační fond na vyrovnávání rozdílů mezi chudými a bohatými státy. S odezvou se setkala především na Kubě a v Bolívii, když obě země ALBA podepsaly.

Jihoamerické společenství národů

Nejambicióznějším projektem v regionu nadále zůstává spolupráce v rámci Ji-

hoamerického společenství národů (Comunidad Sudamericana de Naciones – CSN), pro něž byl položen základ Deklarací z Cuzca 8. prosince 2005. CSN znamená kooperaci všech států Jižní Ameriky, především pak Mercosuru a CAN. Ačkoli se CSN shoduje s brazilskými představami o spolupráci v Jižní Americe, duchovním otcem byl především argentinský exprezident Eduardo Duhalde.

Jihoamerické společenství národů by měla přinést vytvoření zóny volného obchodu v Jižní Americe, nicméně už nyní některé státy, jako jsou Paraguay či Venezuela, volají po tom, aby model integrace byl více sociálního a politického než ekonomicko-obchodního charakteru, kterýžto model představují právě Mercosur či CAN.⁵⁾ Navíc stále není zřejmé, v jakém časovém horizontu by mělo k vytvoření zóny volného obchodu dojít. CSN jako takové navíc doposud postrádá jakoukoli formu institucionalizace.

Ať bude vývoj CSN pokračovat jakkoli, lze předpokládat, že vůdčí roli bude v Jižní, potažmo i Latinské Americe, stále držet Brazílie. Ta by měla být též nejvíce zainteresovaná na úspěchu Jihoamerického společenství, jelikož tento úspěch by s sebou nesl posílení Brazílie v globálních mezinárodních vztazích.

Závěrem je možno konstatovat, že Latinská, či spíše pouze Jižní Amerika je splněním snu o sjednocení možná o něco blíže než kdykoli v historii, nicméně na druhou stranu ještě stále nesmírně daleko. V současné chvíli je velmi složité určit, jakým směrem se bude integrace a konstrukce lepších vzájemných vztahů dále ubírat, je však jisté, že tento proces je během na dlouhou trať, ne-li maratone-

○

Martin Hrabálek (1980) je interním doktorem na Katedře mezinárodních vztahů a evropských studií Masarykovy univerzity v Brně.

hrabalek@fss.muni.cz

¹⁾ Smith, P.: Strategic Options for Latin America, in Espach, R. – Tulchin, J.: Latin America in the New International System, Boulder 2001, Lynne Rienner Publishers.

²⁾ Hakim, P.: *Is Washington losing in Latin America?*, Foreign Affairs, Jan/Feb 2006.

³⁾ Hrabálek, M.: *FTAA a integrace v Latinské Americe*, Brno 2004, Masarykova univerzita, s. 60.

⁴⁾ „Mercosur entre „la vida o la muerte“, BBC, 7. června 2006, (news.bbc.co.uk/hi/spanish/business/newsid-5055000/5055554.stm).

⁵⁾ „Cumbre Sudamericana, pocos avances“, BBC, 30. září 2005, (news.bbc.co.uk/hi/spanish/business/newsid-4299000/4299448.stm).

Nastala s Lulou nová éra Brazílie?

MARKÉTA PILÁTOVÁ

S velkou pravděpodobností zvítězí v Brazílii v říjnových prezidentských volbách již podruhé Luiz Inácio Lula da Silva. Zda je pro svou zemi nadějí, nebo brzdou, po čtyřech letech jeho vlády nelze jednoznačně říci. Jisté je, že nezapadá do škatulky učebnicového populisty.

Letos v říjnu možná oslaví v pořadí druhé volební vítězství a také své šedesáté první narozeniny. V době, kdy se mnohý muž pomalu chystá do důchodu a plánuje návštěvy parku s vnoučaty, současný brazilský prezident myslí na to, koho jmenuje na jaké strategické ministerstvo, a rozvíjí strategie, jak nejlépe potírat opozičního kandidáta. S jeho životním příběhem se dnes dokáže ztotožnit velká většina chudých lidí v Brazílii, což se často uvádí jako jeden z důvodů, proč je tolik oblíben u milionů voličů.

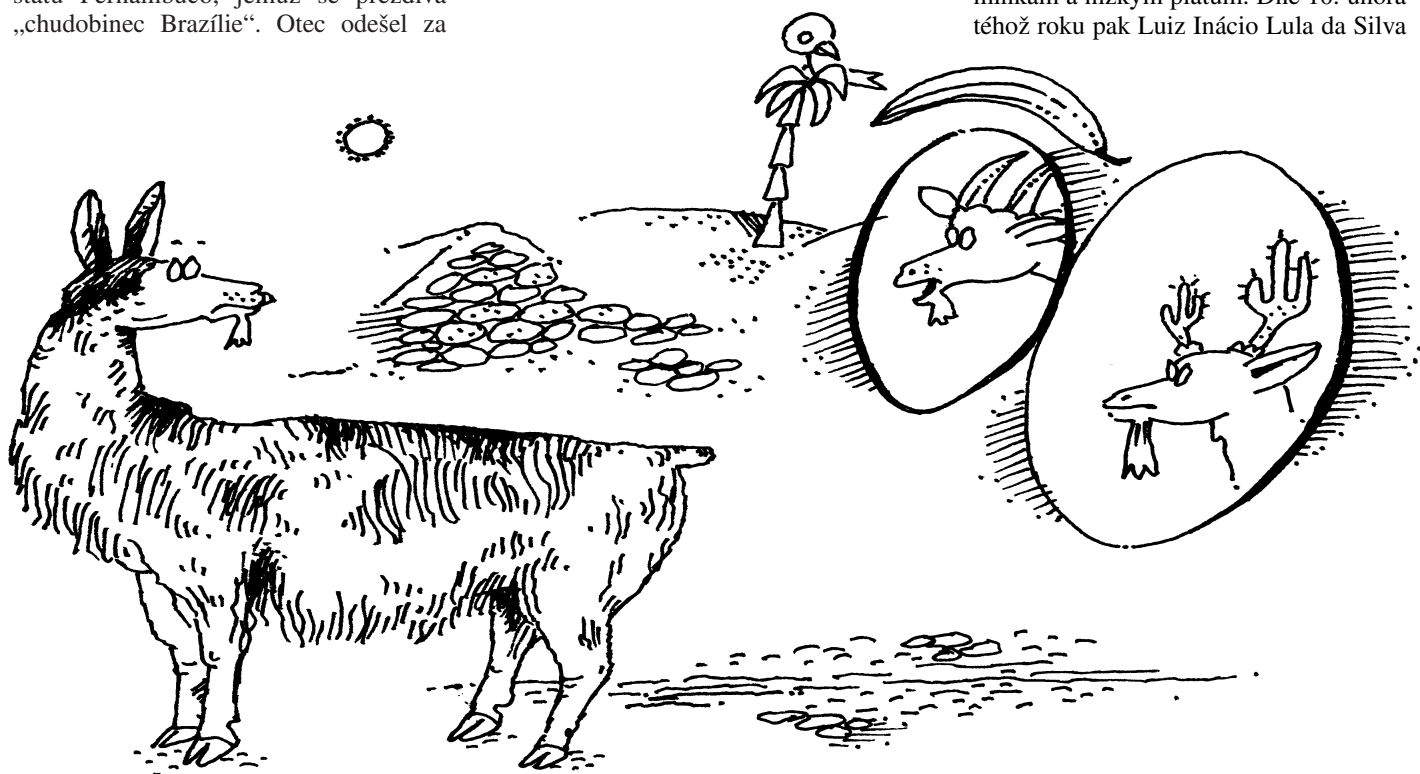
Narodil se v městečku Vargem Grande (dnes přejmenovaném na Caetés), v jednom ze severovýchodních brazilských států Pernambuco, jemuž se přezdívá „chudobinec Brazílie“. Otec odešel za

prací do mnohem více prosperujícího státu São Paula a rodina se brzy stěhovala za ním. V roce 1956 již musel jedenáctiletý Inácio vydělávat v ulicích velkého města São Paula na živobytí jako čistíč bot a pomocný prodáváč v malířských potřebách. Když mu bylo čtrnáct let, považovali ho rodiče i sedm ostatních sourozenců za dospělého a musel začít pracovat v továrně na zpracování kovů na dvanáctihodinových směnách. Na vzdělávání jaksi nezbyl čas a tato skutečnost je mu dodnes v politické dráze na překážku. Brazilská média o něm vědí, že má jen pět let základní školy, a často tvrdí, že je tzv. „funkčním analfabetem“, což znamená,

že umí sice číst jednotlivá slova, ale nechápe jejich význam v kontextu celého textu. Ve dvaceti dvou letech se oženil s textilní dělnicí Marií de Lourdes, která však zemřela i s dítětem při porodu. Podruhé se ke sňatku odhodlal v roce 1974 a se svou současnou ženou Marií Leticíí má čtyři děti.

Politické začátky v odborech

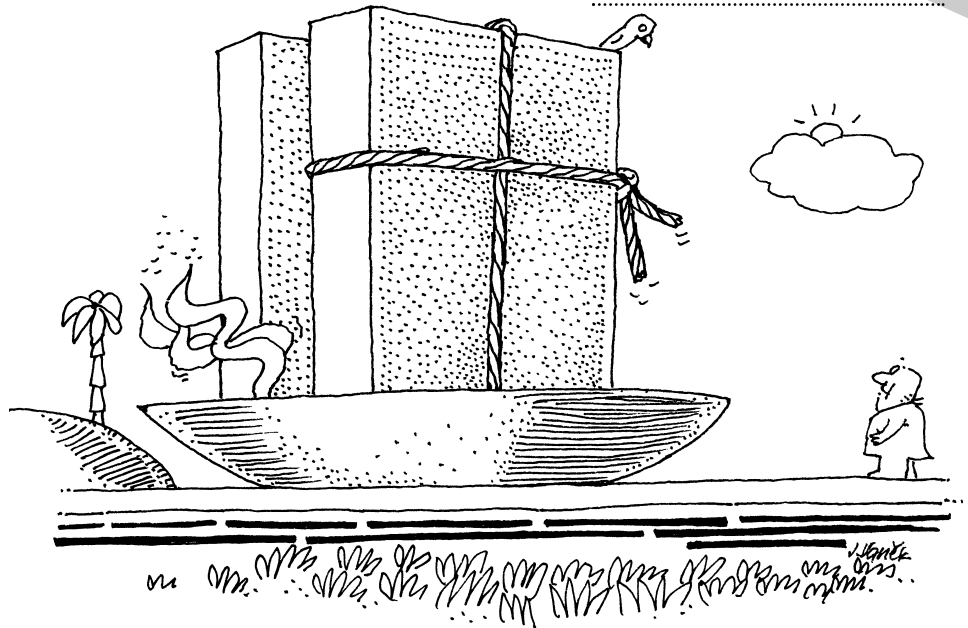
To nejdůležitější však v jeho životě mělo přijít v roce 1966, kdy získal dělnické místo v továrně Industrias Villares. Díky svému staršímu bratru Frei Chicovi se seznámil s lidmi, kteří organizovali tehdejší brazilské dělnické odbory a úzce spolupracovali s Komunistickou stranou Brazílie. Jeho bratr byl nejen aktivním odborářem, ale posléze také vězněm pravicové vojenské diktatury, jejíž metody si v ničem nezadaly s metodami jiných diktatur v Chile či Argentině. O osm let poté, co vstoupil do kovoprůmyslových odborů, byl Luiz Inácio Lula da Silva zvolen jejich prvním sekretářem. S přirozeným organizačním talentem, s velkou dávkou osobního charismatu a v nezeměnitelné kostkované flanelové košili řídil velký počet stávek, jež na konci sedmdesátých až do poloviny osmdesátých let minulého století podlamovaly páteř vojenské diktatury. V roce 1980 stál také v čele mohutné stávky, jež trvala 41 dní a účastnilo se jí 270 000 dělníků protestujících proti špatným pracovním podmínkám a nízkým platům. Dne 10. února téhož roku pak Luiz Inácio Lula da Silva

společně s kolegy odboráři založil *Stranu pracujících – PT*. Vznikla z velmi široké platformy nejrozličnějších názorových proudů od salonních komunistů z univerzit po levicové kleriky, které spojovala především nenávist k diktatuře, chuť skoncovat se sociálními rozdíly a víra v revoluci.

V roce 1986 již za civilního prezidenta Josého Sarneye byl Inácio Lula da Silva zvolen za Stranu pracujících poslancem a pracoval v ústavodárném shromáždění. O tři roky později kandidoval poprvé na úřad prezidenta Brazílie, ale skončil jako druhý za Fernandem Collorem. Ten musel v roce 1992 rezignovat na svůj úřad kvůli velkému korupčnímu skandálu. Luiz Inácio Lula da Silva se nevzdal naděje, že bude prezidentem, ale i svou druhou kandidaturu prohrál s bývalým ministrem financí Fernandem Henriquem Cardosem. Ten kandidoval za dnes opoziční *Socialistickou stranu (Partido da Social Democracia Brasileira)* a veřejnosti představil svůj tzv. Reálný plán na potlačení chronické inflace. V době vítězství Fernanda Henriqueho Cardosa však již byla Strana pracujících reálnou politickou silou a v čele dvou brazilských států stáli její guvernéri, v senátu úřadovali její čtyři senátoři a ve federálním parlamentu ji zastupovalo 50 poslanců a 92 v parlamentech jednotlivých brazilských států. O čtyři roky později si ostřílený a trpělivý politik Luiz Inácio Lula da Silva řekl: do třetice všeho dobrého i zlého a kandidoval proti Fernandu Henriquemu Cardosoovi znova. A znova neúspěšně. Získal sice 32 procenta hlasů a jeho Strana pracujících o jednoho státního guvernéra navíc, ale přesto mu prezidentský úřad opět vyklouzl. A přece to zkusil ještě jednou – počtvrté. V roce 2000 totiž Strana pracujících zvítězila při volbách v místních zastupitelstvech ve 180 městech a její hlas se ozýval čím dál silněji společně s neúspěchy finanční politiky socialistů a prohlubováním sociálních nerovností.

Když v roce 2002 konečně usedl do prezidentského křesla v Paláciu do Planalto v hlavním městě Brasílii, vypukla v ekonomických kruzích, a zejména mezi zahraničními investory, panika. Symbolika jeho strany totiž byla a je velmi výmluvná. Rudá barva, pěticípá hvězda, srpy a kladiva, marxismus-leninismus a obdiv k vůdcům, jako je Fidel Castro a Che Guevara. Luiz Inácio Lula da Silva však sliboval pokračování v dosavadní ekonomické i finanční politice a plnění závazků vůči zahraničním investorům a institucím. Svůj slib také dodržel. Hlav-

ním signálem pro uklidnění poplašených finančníků bylo jmenování lékaře Antonia Palociho ministrem financí. Tento muž, dnes bohužel také obviněný z tolerování finančních skandálů, dodnes zosobňuje tzv. „pravé křídlo“ Strany pracujících. Ke své volbě tehdy Luiz Inácio Lula da Silva poznamenal: „Musel jsem na tuto klíčovou pozici dosadit lékaře, vždyť Brazílii je dnes třeba umístit na ekonomickou jednotku intenzivní péče.“

V oblasti personální politiky tehdy Luiz Inácio Lula da Silva dostal od politických komentátorů za jedna, zejména proto, že kromě volby Palociho dosadil do další klíčové pozice guvernéra centrální banky Henriqueho Meirellese, bývalého prezidenta Bank Boston. Záhy po zvolení brazilský prezident vykonal oficiální návštěvu ve Washingtonu a i poslední váhavci z řad amerických investorů tak získali jasný signál, že se nebude konat žádný neočekávaný krok ze strany politika, jehož měli za komunisticky laděného populistu. Naopak. Z Luize Inácia Luly da Silvy se stal v prvních dvou letech jeho vládnutí pro americkou zahraniční politiku důležitý spolutráh. Měl pomáhat s projektem AFTA (American Free Trade Area), čili komerčního sjednocení obou částí světadílu a také uklidňovat příliš radikálního, tehdy ještě opozičního bolivijského vůdce Eva Moralesa, či čím dále nebezpečnějšího venezuelského prezidenta Huga Cháveze. A Brazílie zase naopak potřebovala otevřené dveře pro vlastní export.

Kandidát lásky a míru

Změnil se také Lulův obraz coby odborářského vůdce. Ta tam byla humpolácká

kostkovaná košile. Marketingoví poradci se při volbách před čtyřmi lety zaměřili zejména na voliče z řad střední třídy a oblékli svého klienta do obleku tmavých barev a sněhobílé košile s decentní kravatou. Luiz Inácio Lula da Silva se začal označovat za „kandidáta rovnováhy a optimismu“ a ironičtí komentátoři z největších brazilských deníků jej označovali heslem *Lula light*. Hlavní heslo kampaně tehdy znělo: „Lula nechce hádku, ale mír a lásku.“ Při volebním klání s protikandidátem Serrou se také zdržel útoků a využíval spíše všeobecné nespokojenosti s vysokou zločinností, nezaměstnaností a hlubokými sociálními rozdíly a sliboval, že s jeho zvolením nastane „nová éra Brazílie“. Zapůsobil také jeho příběh chudého dělníka, jenž se vlastní pílí dokázal vyvíhnout na uznávaného politika a který mnozí Brazilci vnímají jako vzkaz: „Můžete to dotáhnout daleko, stačí jen chtít.“

Po čtyřech letech Lulova vládnutí Institut Datafolha a Sensus odhadují, že by letos v říjnu měl získat dostatek hlasů na to, aby byl zvolen již v prvním kole. Přes mnoho korupčních skandálů, jež otrásly důvěrou voličů ze střední třídy, přes znárodnění majetku polostátní firmy Petrobras na území Bolívie jeho dáváním přítelem Evo Moralesem, útoky na státní a vojenskou policii a celonárodní vězeňské vzpoury organizované kriminálním gangem PCC či v neposlední řadě přes prohru národního týmu na mistrovství světa ve fotbale se Luiz Inácio Lula da Silva stále drží na čele v žebříčku nejoblíbenějších politiků. Na svědomí to má nejen jeho nesporné charisma.

Jak říká tlumočnice Věra Macháčová, jež s ním spolupracovala při letošním oficiálním brazilsko-českém setkání: „Je to milý a vstřícný člověk. Vyzařuje z něho přirozený šarm a kultivovanost.“ K sympatickým úsměvům se také přidává 95 reálů (přibližně 950 korun) pro 12 milionů chudých rodin – jedná se o jednorázovou měsíční podporu tzv. „Bolsa familiar“, jež vystřídala původní projekt „Nulový hlad“, při němž se rozdávala potravinová pomoc nejchudším.

Zásadou měnové stability, jejíž základy položil již Lulův předchůdce Fernando Henrique Cardoso, klesly také ceny potravin, což se projevuje zejména u rýže – ta tvoří hlavní základ brazilského jídelníčku. Díky dnešní velké produkci a silné konkurenci importované rýže z Argentiny a Uruguaye si dnes chudé rodiny s minimálním platem 350 reálů (asi 3500 korun při srovnatelných cenách s Českou republikou) mohou nakoupit mnohem více jídla než před pěti lety. (Například cena kávy klesla o 4,8 procenta, rýže o 5,2 procenta, masa o 6,3 procenta.) Také posílil domácí reál vůči dolaru, což má sice za následek snižování exportu, ale také cen na domácím trhu.

Prezident závislý na nejchudších vrstvách

Podle již zmiňovaného Institutu Datafolha 85 procent dnešních potenciálních Lulových voličů pochází z nejchudších vrstev společnosti a od roku 1989, kdy oficiálně skončilo období vojenské diktatury, ještě nebyl žádný brazilský prezident tolik závislý výhradně na nejméně vzdělaných voličích, kteří se řídí zejména závislostí na sociální podpoře. V roce 2002 Lulu volilo o 5 procent méně chudých voličů s minimální mzdou a o 2,5 procenta více voličů ze střední třídy.

Brazílie sice neupadla do osidel populismu radikálního stříhu, jenž se pomalu ale jistě usadil ve Venezuele či Bolívii. Ovšem její hospodářství spíše stagnuje a důvěra tradičně podnikavé střední vrstvy ve vládu je otřesena díky korupčním skandálům. Přesto je velmi pravděpodobné, že se Luiz Inácio Lula da Silva bude snažit pokračovat v nastoleném trendu snižování sociální nespravedlnosti pomocí štedré sociální politiky, jež mu pravděpodobně zajistí znovuzvolení.

Markéta Pilátová (1973) je hispanistka, působí v São Paulu.

kvetiny@yahoo.es

Chávez se přiklání ke kubánskému modelu

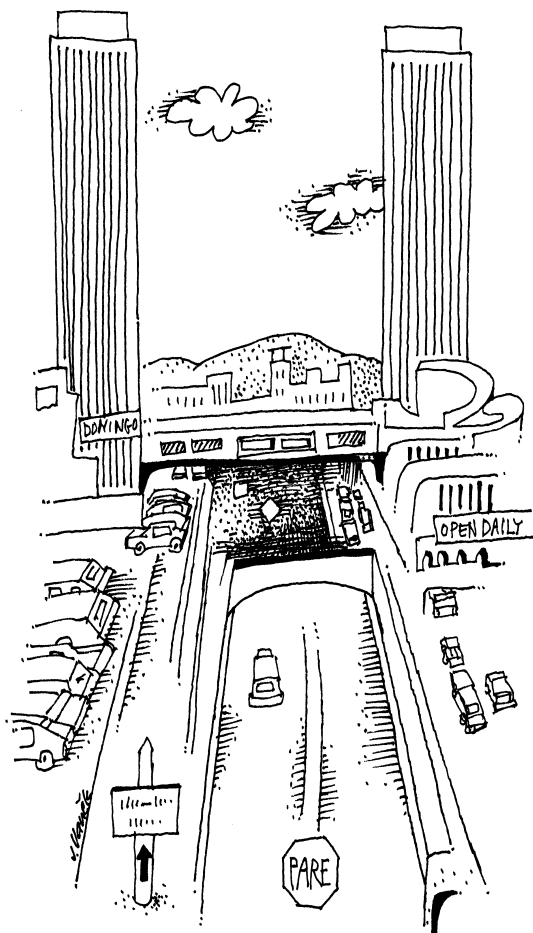
EDUARD FREISLER

Venezuelský vůdce Hugo Chávez rád prohlašuje, že kubánský prezident Fidel Castro je jeho osobním přítelem a velkým vzorem. Kubu pod jeho vedením považuje za příklad ideálního sociálního státu, kde se všichni mají dobře. V poslední době ale nezůstává jen u vzletných slov, chvály a poklon. Hugo Chávez začíná kubánský systém převádět na venezuelskou společnost, s nadsázkou řečeno, začíná Venezuelany předělávat na Kubánce. Někteří experti upozorňují, že se zatím jedná „jen“ o započatý proces této přeměny. Nicméně mnohé zákony a projekty nápadně připomínají kubánský model.

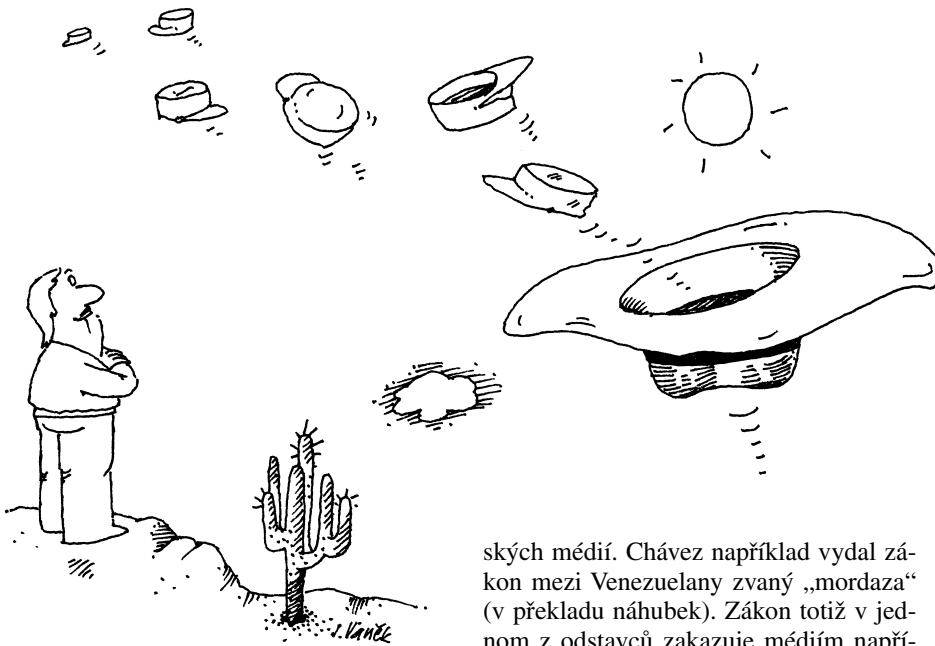
Sít obránců revoluce

Bývalý vojenský výsadkář Hugo Chávez například začíná podobně jako Castro na počátku šedesátých let vytvářet síť jakýchsi obránců revoluce. Pouliční výbory, které jsou na Kubě známe pod zkratkou CDR (v překladu Výbory na obranu revoluce), se ve venezuelských městech jmenují Círculo Bolivarianos (Spolky Bolívarianů – název je tu odvozen od bojovníka za nezávislost Latinské Ameriky Simona Bolívara). Úkolem těchto Círculos má být osvěta a vzdělání, sociální činnost či organizace manifestací. Nejsou tedy myšlenkovou policií vůdce, jak je tomu v případě CDR. Přesto jsou známy případy, kdy členové Círculos Bolivarianos napadli odpůrce Chávezova režimu nebo jim vyhrožovali. Mluví se o tom, že to jsou ve skutečnosti vlastně Chávezovy milice. Venezuelský vůdce v poslední době navíc povolává do zbraně další statisíce Venezuelanů. Vedle profesionální armády vytvořil takzvané Národní rezervy a Domobranu. Jejich založení komentoval Teodor Petkoff, šéfredaktor opozičního listu Tal Cual, jako „důkaz militarizace režimu, který veškerou moc soustřeďuje do rukou prezidenta“.

Chávez hovoří o nutnosti připravit národ na možnou invazi Američanů (ti se podle něj chtějí dostat k bohatým zásobám venezuelské ropy). Opět se tu přitom odráží vliv Fidela Castra. I on neustále mobilizuje a straší svůj lid před útokem Spojených států, které po celou dobu své vlády označuje za říši zla. Americký plán, který si má podrobit Venezuelu, se prý nazývá Balboa. Chávez nezůstává pozadu

ani v antiamerických projevech, ve kterých se tak vyžívá Castro. Téměř v každém Chávezově proslovu zaznívají urážlivá a vyzývavá slova na adresu americké administrativy. Prezidenta Bushe s oblibou označuje za „Pana Nebezpečného“, šéfkou americké diplomacie Condoleeazu

Riceovou za sexuálně neuspokojenou či za čarodějnici. Útočí i proti bohaté třídě Venezuelanů. Šéfy naftových společností například kdysi nazval „sebrankou, která jen chlastá whisky a oddává se orgiím“. Hrubý slovník používá i Fidel Castro, který elitu svého národa nazývá červy, fašisty či duševně vyšitými lidmi. Comandante se v začátcích své revoluce zaměřil na to, aby k odchodu ze země donutil podnikatele a intelektuály, doslova je z Kuby vyštval. Chávez tento krok prozatím neučinil, vedle výše uvedených urážek ale začíná zahraniční společnosti (například těžbařské) zatěžovat vyššími daněmi a licencemi.

Chávez rovněž stejně jako Castro rád a sám dlouze řeční. Podle jedné ze statistik venezuelského ministerstva informací je v televizi v průměru 40 hodin týdně. Každou neděli se přitom objevuje ve svém pořadu s názvem *Ahoj prezidente*, který trvá osm hodin. Chávez tu mluví o hospodářství, kultuře, vědě, umění, počasí i sportu. Občas Venezuelanům i zazpívá či přečte pasáže ze své oblíbené knihy o rytíři Donu Quijotovi. Jeho projevy, které obsáhnou snad všechny lidské činnosti, se začínají natahovat do stejné délky jako ty Castrovy (ten dokáže rozmlouvat i o výhodách Papinových hrnců). Chávez dokáže hovořit pět, šest hodin. Když má projev, vysílají ho všechny kanály naráz. I Castro, pokud řeční, se objevuje na všech čtyřech kubánských televizních stanicích.

Autocenzura většiny médií

V této souvislosti je třeba připomenout nápadnou autocenzuru většiny venezuel-

ských médií. Chávez například vydal zákon mezi Venezuelany zvaný „mordaza“ (v překladu náhubek). Zákon totiž v jednom z odstavců zakazuje médiím například propagovat válku, násilí nebo činy vedoucí k rozpoutání pouličních nepokojů. Pokud je tento paragraf porušen, hrozí určitému médiu pětiletý zákaz činnosti. Tento odstavec se ale podle opozice dá lehce zneužít. Pokud například televize ve svých zprávách pustí demonstraci odpůrců Cházeze, kteří vyzývají k jeho odstranění, cenzorů mohou hovořit o podpoře skupin, které se chtějí pokusit o převrat. Venezuela se ale v současnosti nenachází v situaci země, kde média plní funkci hlásné trouby režimu, tak jak je tomu v případě Kuby. Zde jsou například k takzvanému kulatému stolu (debatní politický kroužek vysílaný každý den večer) pozváni jen stoupenci vlády či přímo vládní činitelé. Ve Venezuele ještě stále vycházejí i opoziční listy. Z posledního vývoje je ale patrné, že v nich ubývají politicky hodnotící články. Venezuelský prezident rovněž v porovnání s Fidelem Castrem nezavírá své odpůrce do vězení (snad až jen na pár výjimek) za kritiku vlády či své osoby. Není ani známo, že by byl někdo za protirežimní postoj popraven. Ve Venezuele rovněž na rozdíl od Kuby existují opoziční strany. Faktem ale je, že jejich členové bojkotovali volby z podzimu loňského roku. Poukazovali přitom na podvody a manipulaci s volebními hlasy.

K moci se Chávez nicméně pokusil dostat stejně jako Castro, tedy násilnou cestou. V roce 1992 zorganizoval puč s cílem svrhnout tehdejšího prezidenta Carlose Andreze Pereze. Přebírat se nezdařil, při útoku navíc padlo osmnáct Chávezových bojovníků, on sám byl (stejně jako Castro po nevydařeném útoku na kasárna Moncada v roce 1956) zatčen a uvězněn. Po

dvou letech mu ale byla udělena amnestie. Takto se na svobodu o půl století dříve dostal i Castro.

Další Cházevův krok viditelně inspirovaný socialistickou Kubou je pozemková reforma. Venezuelský prezident o ní nejprve mluvil jen velmi opatrně, aby v poslední době začal znárodnovat stovky farem a továren. Podle jednoho z mnoha jím vydaných zákonů má stát právo na zabránění nevyužití půdy či nefungujících továren. Jeden ze zákonů hovoří i o zastavování majetku kvůli bezpečnostním důvodům. Jednoduše, pokud se například určitá farma nachází v oblasti, která má být využita jako strategické místo pro obranu země či cvičení armády, je vydán dekret na její převzetí. Stejně si před mnoha lety počínaly i Castrovy revoluční výbory.

Cházevova kubánská ochranka

Na nově získaných farmách Chávez vytváří družstva. Jejich členy štědře dotuje ze státního rozpočtu. Pravidelný výdělek ve výši několika desítek dolarů měsíčně mají družstevníci přitom zaručený na několik let dopředu. Chávez rovněž dotuje státní obchody v chudinských městských čtvrtích. Potraviny zde lze doslova koupit za pár drobných. Prezidentovi kritici hovoří o budoucím ekonomickém kolapsu. Zabírání farem a továren za útok na soukromé vlastnictví. „Vláda nás chce dostat na kolena. To se jí ale nikdy nepodaří. Budeme bojovat všemi legálními způsoby,“ vzkázal nedávno Cházevovi Genaro Mendez, prezident Národní asociace rančerů, která se nazývá Fedenaga. Jestliže Kubu kdysi sponzoroval Sovětský svaz, Chávez má po ruce bohaté zásoby ropy. Venezuela je pátým největším exportérem černého zlata na světě.

Stále větší provázanost Venezuely s Kubou je potom zřetelná při pohledu na desítky tisíc kubánských lékařů, sportovců a agentů, kteří nyní ve Venezuele působí. Ostatně Cházevovu osobní ochranku tvoří kubánští tělesní strážci. Hugo Chávez načas ve funkci prezidenta osmý rok. Při jednom ze svých projevů se přitom tato číslice doprovázená textem o pokračující venezuelské socialistické revoluci objevila za jeho zády na obřím transparentu. Kuba letos „oslavuje“ již 47. rok své revoluce...

Eduard Freisler (1974) je redaktorem Lidových novin.

eduard.freisler@lidovky.cz

Ceská republika naskočila do rozjetého vlaku evropsko-latinskoamerických vztahů

V první polovině devadesátých let minulého století, kdy Česká republika zahajovala svůj návrat do Evropy a současně – alespoň v rovině obchodních vztahů – stejně úspěšně vyklízela a přenechávala jiným své pozice v Latinské Americe, zdál se tento subkontinent více než kdykoli jindy na dosah stabilního hospodářského pokroku. Alespoň tak hovořila makroekonomická čísla, kterými se mohla chlubit řada tehdejších latinskoamerických vlád liberálních technokratů.

ŠTĚPÁN ZAJAC

Stejně optimistické panorama nabízela vnitropolitická situace a vize demokracie pro Latinskou Ameriku – středoamerický konflikt byl minulostí, stejně tak trauma autoritářských vojenských režimů třeba v Argentině nebo v Chile, se silícími pozicemi střední třídy ztráceli půdu pod nohama stejnou měrou tradiční a vesměs zdiskreditované mocenské elity i zatvrzelí marxisté, první kroky v latinskoamerickém veřejném životě učinila i vznikající občanská společnost.

Zásadní problémy subkontinentu – nerovnoměrné přerozdělování národních příjmů a z něho vyplývající sociální nerovnost ve všech jejich podobách a projevech a extrémní chudoba, ve většině zemí dodnes pořád se stoupající tendencí, však zůstaly stranou této nadějné dynamiky. Pouhých deset let tak stačilo k tomu, abychom byli dnes v Latinské Americe díky obecné frustraci svědky rozdělení na dva bloky, z nichž v jednom – zdá se, že stále posilujícím – dochází ke zřetelnému pohybu zpět proti hlavním trendům posledních patnácti, dvaceti let: proti tržně ekonomickým reformám, principům zastupitelské demokracie a proti posilování vztahů s partnerem nejbližším a nejpřirozenějším – Spojenými státy.

Reflektuje Evropská unie, a tím i Česká republika, toto měnění se americké panorama, nebo mají pravdu ti, kteří tvrdí, že je při své těžkopádnosti stačí jen registrovat, a dostává se tudíž do pasivního vleku událostí?

Byl summit Evropské unie a Latinské Ameriky zklamáním?

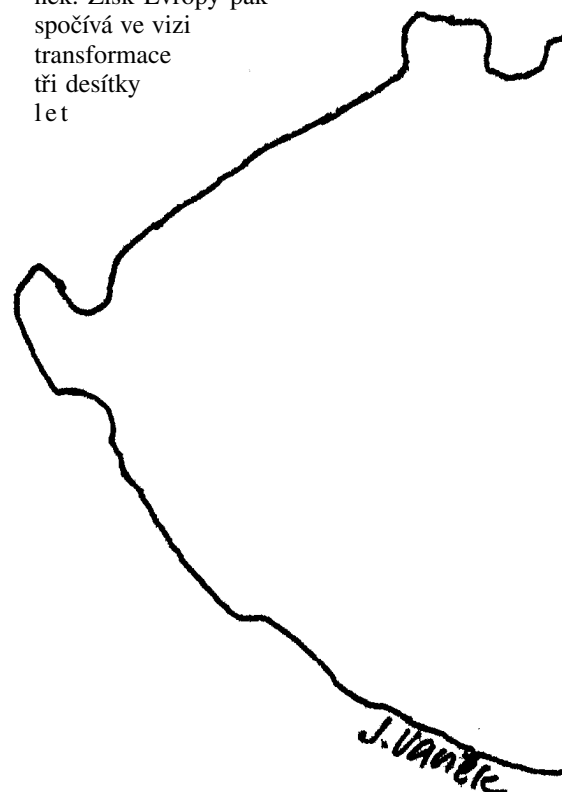
Výmluvné v tomto směru může být ohlédnutí za hlavní událostí letošního ro-

ku ve vztazích EU a zemí Latinské Ameriky a karibské oblasti (LAC), kterou byl květnový IV. summit EU-LAC ve Vídni. Ohlédnutí navozuje zásadní otázku – byla vrcholná schůzka skutečně zklamáním? A mohla vůbec být zklamáním pro nás, nové členy Unie, kteří plně naskočili do rozjetého vlaku rozvětvených evropsko-latinskoamerických vztahů sotva před dvěma lety?

Jednou z oblastí, kde zanechal vídeňský summit příchuť neúspěchu nejzřetelněji, je navazování sítě asociačních a dalších dohod mezi EU a americkými subregiony. Rozpačitý výsledek se však očekával a překvapením nebyl – v případě Jihoamerického společného trhu (Mercosur – Brazílie, Argentina, Uruguay, Paraguay a zakrátko formálně i Venezuela) bylo již dávno zjevné, že pokrok v jednání leží mimo možnosti i vlastní ambice summitu. V případě Andského společenství národů (Peru, Kolumbie, Ekvádor a Bolívie), otřeseného vystoupením Venezuely v dubnu 2006 a nacházejícího se v očekávání, jaký postoj k tomuto integračnímu projektu projeví čerstvě zvolená bolivijská vláda, zůstávají dveře díky pružnému postoji Unie dál pootevřené a soudě podle výsledků nedávného setkání prezidentů andských zemí v Quitu perspektiva skýtá novou naději na zahájení negociací. Nastartována byla ve Vídni jednání o asociační dohodě se Střední Amerikou a otevřena byla cesta i k novému politickému a ekonomickému partnerství v případě zemí Karibského společenství. Je i toto skeptikům málo?

Co živí a kudy se do budoucna budou ubírat vztahy Evropské unie s dnešní roz-

dělenou Latinskou Amerikou, byla-li se svými vnitřními resentimenty, nacionalismy a politickými turbulencemi vůbec kdy jiná? Ve svém úhrnu dvanáct prioritních témat vzájemných vztahů, na jejichž definici se shodl právě vídeňský summit (na rozdíl od několik desítek stran čítající a prakticky neuchopitelné deklarace z předminulé vrcholné schůzky v Guadala-jare), je agendou, která oslovuje v latinskoamerickém regionu ne-li každého, tak většinu, nezávisle na tom, do jaké míry spatřujeme v prohlubujícím se rozkolu mezi populistickou (a autoritářskou) a tržně liberální (a demokratickou) Latinskou Amerikou zárodky osudového zvratu zpět. Někteří rakouští organizátoři vídeňské vrcholné schůzky shrnuli v kuloárech vyčerpávající diskusi nad závěrečnou deklarací summitu slovy o remíze „padesát na padesát“ – se střízlivým odstupem se nic nezdá tak daleko od pravdy jako tato slova okamžitého evropského sebeuspokojení, doprovázená stesky latinskoamerických žurnalistů o tom, jak americká nejednota poškodila vyjednávací pozici Latinské Ameriky: má-li vůbec mít letošní summit nějakého vítěze, v každém případě je to (znovu?) latinskoamerický partner, který přijatou univerzální agendou získal mnohem víc, než by odpovídalo momentálnímu rozporuplnému obrazu, který tento subkontinent projektuje navenek. Zisk Evropy pak spočívá ve vizi transformace tři desítky let

trvajícího *privilegovaného* partnerství, založeného na povrchním a deformovaném vědomí společných kořenů a na evropské solidaritě, ve vyváženější partnerství *strategické*, vycházející nejen z momentálních materiálních či rozvojových (a ze strany Evropy surovinových) potřeb, ale i ze společně sdílených hodnot a *závazků* (demokracie, transparentnost a otevřená ekonomika) a z poznání, a ovšem i *plně akceptované*, společné odpovědnosti.

Prioritní témata vztahů Evropské unie a Latinské Ameriky

Závěrečná deklarace IV. summitu EU – LAC „Strengthening the Bi-regional Strategic Association“ (Víděň, květen 2006)

1. Demokracie a lidská práva, posilování principů dobrého vládnutí
2. Zásady multilateralismu na mezinárodní scéně a respektování mezinárodního práva
3. Mezinárodní terorismus
4. Drogy a organizovaný zločin
5. Životní prostředí (včetně prevence katastrof)
6. Energie, energetické zdroje a energetická bezpečnost
7. Asociační dohody; regionální integrace; otázky mezinárodního obchodu
8. Hospodářský růst a zaměstnanost

9. Boj proti chudobě, sociální nerovnosti a marginalizaci
10. Rozvojová spolupráce a mezinárodní financování pro rozvoj
11. Migrace
12. Sdílení znalostí, budování lidských kapacit a kulturní spolupráce

Česko hledá vyvážený vztah mezi teritoriálními a tematickými prioritami

Česká republika a její zahraniční služba vstoupila před dvěma roky do tohoto rámce biregionálních vztahů s akutní potřebou redukovat klasické bilaterální přístupy v relaci s Latinskou Amerikou a nalézt vyvážený vztah mezi našimi teritoriálními prioritami, definovanými často jen obchodně-ekonomickými zájmy nebo intuitivně vahou té které země na mezinárodním poli, a mezi prioritami tematickými, které byly před vstupem do EU mimo náš zájem a většinou i mimo naše možnosti. Několik málo návštěv vrcholných představitelů České republiky, které těsně před vstupem do Unie a po něm do Latinské Ameriky směřovaly, jasně ukázaly nejen možnosti, ale především rezervy, jež v osvojení posunu od teritoriálního bilateralismu k tematickým prioritám máme a které procházejí napříč celou státní správou.

Je skutečností, že výrazné přímé politické zájmy v Latinské Americe nemáme; je však zjednodušující

se domnívat, že vztahy České republiky s tímto regionem jsou jen o vzájemné obchodní výměně, i když ta stojí nepochybně na předním místě. Je do značné míry paradoxní a možná i překvapivé zároveň, že latinskoameričtí partneři od nás, stejně jako od dalších nových členů Unie, mnohdy očekávají více, než jsou v tomto směru naše vlastní ambice.

Momentální důraz na jednotlivé priority a základní orientace v oblasti vnějších vztahů Evropské unie do velké míry závisí na individuální optice každého předsednictví: Je holou pravdou, že Latinská Amerika během právě skončivšího rakouského předsednictví v popředí zájmu nebyla (s výjimkou „povinnosti“ uspořádat vídeňský summit), výraznou pozornost regionu se svou deklarovanou orientací na „severní dimenzi“ EU a otázku vztahů s Ruskem nebude do konce roku věnovat zřejmě ani Finsko (mimochodem koncepční materiály finského předsednictví v oblasti vnějších vztahů Latinskou Ameriku vůbec nejmenují), pokud ovšem vývoj v regionu nepostaví EU před nečekané zásadní zvraty vyžadující rychlou reakci – může to být znovu Bolívie, jindy Venezuela, ale například i Kuba, kde by takový – stále pravděpodobnější – zvrat zastihl Evropskou unii v tuto chvíli zcela nepřipravenou (odtud zdaleka ne všemi evropskými partnery sdílený důraz České republiky na nutnost připravit společnou evropskou strategii s výhledem na transformační proces na Kubě). Na nižší pracovní úrovni si finské předsednictví předsedzalo upřednostňovat ve vztazích se skupinou Latinské Ameriky a karibské oblasti problematiku lidských práv a prosazování principů dobrého vládnutí, dále využívání obnovitelných energií (říjnová expertní konference v Panamě) a posilování účasti karibských zemí v regionální politice.

Z dlouhodobějších koncepčních úkolů, které v oblasti vztahů s Latinskou Amerikou bude muset Evropská unie reflektovat již během finského předsednictví a při nichž se očekává aktivní přístup všech členských států, včetně České republiky, jsou otázky týkající se jednak redefinování forem politického dialogu a na druhém místě otázky související s mandátem pro nadcházející jednání o asociačních dohodách se Střední Amerikou a pravděpodobně i s Andským společenstvím národů.

Politický dialog se dnes odehrává na dvou málo souměřitelných úrovních – první jsou již zmíněná vrcholná setkání hlav států a šéfů vlád Evropské unie a La-

tinské Ameriky a karibské oblasti (od roku 1999 každé dva roky) a dále v letech mezi těmito summity schůzky na úrovni ministrů zahraničních věcí ve formátu EU a Skupiny z Ria (od osmdesátých let, z latinskoamerické strany však mechanismus zahrnuje pouze 19 států). Harmonizace obou mechanismů a jejich konvergence v jediný se zdá být racionální úvahou, se kterou v současné chvíli vystupuje především Německo (v prvním pololetí 2007 organizátor příštího ministerského setkání EU–Skupina z Ria) a která odpovídá nejen potřebě zapojení karibské oblasti, ale i potřebě větší efektivnosti politického dialogu i posílení prostředků pro společné hodnocení jeho implementační fáze.

Pokud jde o asociační dohody, kromě již velmi dlouho stagnujících negociací o Asociační dohodě mezi Mercosurem a EU, jejichž řešení leží spíše ve Světové obchodní organizaci než v oblasti biregionálních vztahů, Finsko nepředpokládá, že by k zahájení konkrétních negociací se Střední Amerikou a Andským společenstvím mohlo dojít ještě během jeho předsednictví; hodlá se však intenzivně věnovat přípravě mandátu k jednání. Česká republika by z hlediska svých ekonomických zájmů v Latinské Americe měla tudíž v nejbližším období připravit svou pozici také pokud jde o úvahy, do jaké míry a za jakých okolností (tj. při jakém stupni vnitřní krize v Andském společenství národů) je pro EU přijatelné přistoupit na alternativu jednání o asociační dohodě s tímto uskupením v „okleštěném“ formátu (bez Venezuely a pravděpodobně s řadou výjimek pro Bolívii), anebo dokonce s jednotlivými jejími členy na bilaterální úrovni.

Přestože poslední vývoj v tomto uskupení naznačuje, že se vnitřní soudržnost zatím podařilo zachovat, již delší dobu „tvrdé jádro“ Andského společenství sonduje možnosti evropské flexibility v tomto směru, což se zdá ve chvíli, kdy neutichají pochybnosti kolem budoucího zahraničněpolitického kursu Bolívie a kolem její skutečné vůle k integraci, o něco prozíravější než evropské přílišné lpění na původním mandátu blokového jednání, které zřejmě neodpovídá momentálním reálným možnostem a politické vůli andských zemí.

○

Štěpán Zajac (1960) je vedoucí oddělení Latinské Ameriky, odbor amerických států MZV ČR.

Stepan_Zajac@mzv.cz

Kam směřuje kubánská ekonomika?

Podle vládních údajů rostla kubánská ekonomika v minulém roce 11,8procentním tempem, a to především díky téměř 49procentnímu nárůstu vývozu zboží a služeb.¹⁾ Jen málokdo by na počátku devadesátých let očekával, že se kubánskému vedení podaří vyvést hospodářství z hluboké krize, která zemi zasáhla v důsledku ukončení dlouholeté sovětské pomoci a rozpadu Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP).

MARTIN BAKULE

Podle oficiálních údajů se HDP Kuby propadl mezi léty 1989 a 1993 o 35 procent, ale odhady nezávislých ekonomů hovoří o mnohem vyšším čísle. Nejtěžší krize v porevolučním vývoji země si vyžádala řadu do té doby nemyslitelných opatření. Již v roce 1990 vyhlásilo kubánské vedení nastupující dobu výjimečných opatření za „zvláštní období“ revoluce, které trvá v podstatě dodnes.

Přestože se vláda kvůli zajištění sociálního klidu snažila minimalizovat přímé dopady na obyvatelstvo (udržet přiděly potravin, zaměstnanost, fungování veřejných služeb), životní úroveň Kubánců se prudce zhoršila a příznačným rysem doby se stal všeobecný nedostatek. K překonání nastalých potíží bylo vedení nuceno v letech 1993–94 připustit některé tržně orientované reformy. Ty měly zemi především adaptovat na novou vnější situaci. Malý rozměr a omezené zdroje kubánské ekonomiky vyžadovaly kroky, jež by maximalizovaly příliv devizových prostředků k financování dovozu nedostatkového zboží. Za opatření, jimž je přičítán relativní úspěch při oživování ekonomiky, se označuje **otevření země turistickému ruchu, připuštění zahraničního kapitálu do ekonomiky, legalizace držby a oběhu dolaru, decentralizace zemědělství, restrukturalizace průmyslu a omezení povolení soukromého podnikání.²⁾**

V roce 1993 legalizovalo kubánské vedení držbu dolarů, což vytvořilo podmínky pro vznik nového devizového zdroje – remitancí, tj. zášek peněz z výdělků emigrantů do země původu. Průměrná roční částka takto získaných prostředků se pohybuje okolo 800 milionů USD,

i když nyní bude patrně nižší, protože americká vláda vydala v roce 2004 nařízení, která zasílání peněz na Kubu omezují. Peníze jsou zasílány přes firmy typu Western Union či Tran\$Card, jež mají na Kubě síť výběrních míst. K těmto prostředkům je nutno ještě přičíst neznámý objem hotovosti, který na Kubu přivázejí rodinní příbuzní. V ekonomice, kde se průměrný plat pohybuje okolo 15 USD (2005), mají remitance zásadní vliv na životní úroveň jejich příjemců. Průměrný roční objem remitancí na obyvatele dosahuje podle Meziamerické rozvojové banky 73 USD (1999). Ovšem prospěch z těchto prostředků je mezi obyvateli rozdělen velmi nerovnoměrně a společnost značně příjmově polarizuje. Příliv dolarů do ekonomiky má ještě širší dopady. Stát zřídil ke sběru dolarů „dolarové obchody“, kde lze zakoupit širokou škálu zboží, nedostupnou v socialistické ekonomice za ceny srovnatelné se světem. Zisky těchto obchodů pak slouží k úvěrování a investicím státním podnikům. Ke stahování dolarů z oběhu mělo sloužit i zavedení konvertibilního pesa (CUC) v roce 1994, které bylo používáno jako ekvivalent dolaru. V listopadu 2004 v reakci na výše zmíněná nařízení americké vlády kubánské vedení používání dolaru zakázalo a nařídilo povinnou výměnu za CUC. Při výměně dolarů za CUC je navíc účtována desetiprocentní politická přírážka. Kubánská centrální banka tak získala lepší kontrolu nad devizovými prostředky.

Turistický průmysl: nové strategické odvětví

Ještě významnějším zdrojem deviz se stali zahraniční turisté. Kubánské vedení bylo pod tíhou problémů cukrovarnické-

ho průmyslu, který byl po staletí páteří národního hospodářství, nuceno koncentrovat své úsilí na nové strategické odvětví, v němž má Kuba větší komparativní výhodu – turistický průmysl. Kuba se začala soustřeďovat na rozvoj tří typů destinací: klasická plážová letoviska, centra koloniální architektury a nejnověji na ekoturistiku. Počet turistů se vyšplhal z 340 tisíc (1990) na 2,3 milionu (2005).³⁾ Kapacita hotelů se oproti počátku 90. let více než ztrojnásobila.

V turistickém průmyslu působí desítky smíšených podniků se zahraniční účastí. Potenciál tohoto odvětví si dobře uvědomuje místní nomenklatura, která se postupně integruje do životaschopných částí kubánské ekonomiky. Například armádou vlastněná skupina firem Gaviota ovládá řadu cestovních agentur, hotelů a souvisejících služeb. Má tak klíčovou pozici v odvětví, které produkuje více než polovinu všech devizových příjmů kubánské ekonomiky. Stejně jako remitance má i turistika daleko širší dopad na kubánskou ekonomiku. Podle odhadů živí přes 300 tisíc pracovníků, kteří mají přístup k tvrdé měně. Navíc podporuje zárodky soukromého podnikání, například soukromé restaurace, pouliční umělce, prodejce suvenýrů, taxikáře, pronajímatele soukromého ubytování aj.

Turistická centra také živí dodavatelské podniky, které poskytují čerstvé potraviny nebo vybavení hotelů. Na druhou

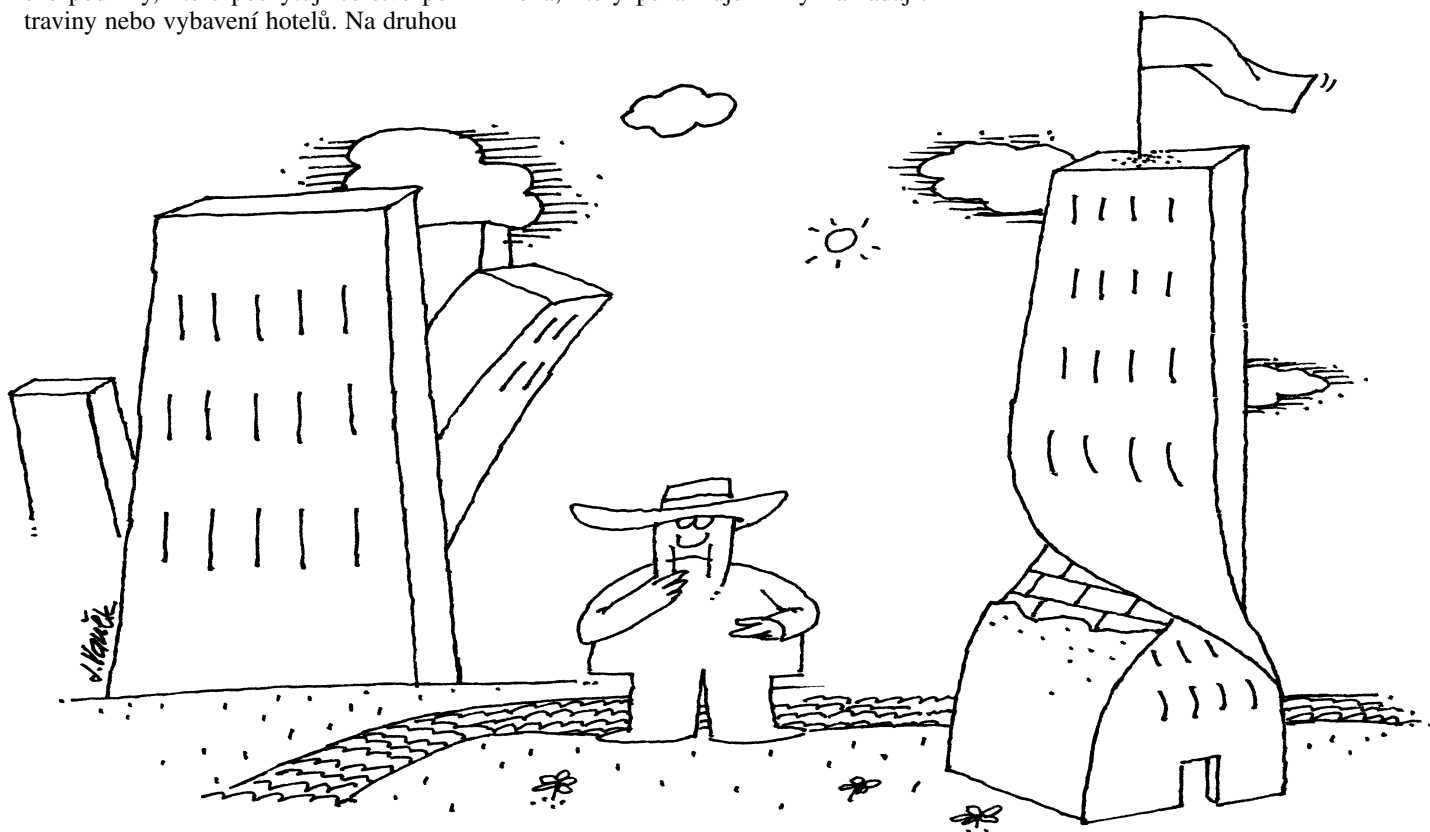
stranu i turistika je zdrojem příjmových nerovností, a navíc vede k zaměstnávání lidí na pozicích výrazně pod jejich kvalifikační úrovní. Je běžné, že lékaři, inženýři nebo učitelé pracují jako taxikáři, číšníci nebo prodáváci suvenýrů (měsíčního příjmu lékaře dosáhne taxikář jednou cestou z centra Havany na letiště). To samozřejmě snižuje efekt z nemalých investic do vzdělání obyvatel a naprosto demotivuje mladou generaci k vyššímu vzdělávání. Navíc ne každý má k turistům přístup. Takzvaný „turistický apartheid“ se projevuje v omezování přístupu Kubánců do turistických letovisek, zatímco tvrdou měnou platícím cizincům jsou ukazována místa, která nemají s běžným životem mnoho společného.

Ideologicky citlivým rozhodnutím bylo povolení vstupu zahraničního kapitálu. Zahraničním investorům bylo umožněno vytvářet smíšené podniky s minoritní (od roku 1995 dokonce teoreticky s majoritní) účastí na omezenou dobu (do deseti let). Zahraniční kapitál nemůže vlastnit nemovitosti a musí si pracovní sílu najímat přes státní agentury, kterým odvádí prostředky na mzdy. Investoři vložili do kubánské ekonomiky celkem 5,4 mld. USD,⁴⁾ což v porovnání s latinskoamerickými zeměmi není nijak závratné číslo. Projevuje se zde vliv amerického embargo, konkrétně tzv. Helms-Burtonova zákona, který penalizuje firmy nakládající

s vyvlastněným americkým majetkem. Polovina všech investic se soustředila do turistiky, tzv. základního průmyslu (těžba surovin, energetika), telekomunikací a infrastruktury. Nejvýznamnějšími investory se staly Španělsko, Kanada a Itálie. Příliv tolik potřebného kapitálu umožnil vybudovat do té doby téměř neexistující infrastrukturu pro turistiku, zvýšil kapacity pro těžbu a export surovin a zmodernizoval telekomunikace. Na Kubě se tak objevily nové manažerské metody, vyšší úroveň služeb a u zaměstnanců vyšší platy. Přes tyto pozitivní efekty příliv investic v posledních letech ochabuje a snižuje se i počet smíšených podniků (smlouvy byly dočasné). Kubánské vedení totiž nemá s postupujícím oživením ekonomiky zájem rozšiřovat tento druh podniků a povoluje ho pouze vybraným zemím, především Číně (viz dále) a Venezuele.

Reforma neefektivního zemědělství

Ekonomická krize počátku 90. let doprovázená náhlým poklesem životní úrovně a nutričních ukazatelů si vynutila reformu neefektivního zemědělství. Zhruba dvě třetiny zemědělské půdy byly přerozděleny družstvům nebo poskytnuty do nájmu soukromým zemědělcům. Rozhodnutí o osevních plochách, plodinách a cenách je stále v rukou státu, ovšem ten dává zemědělcům prostor

a motivaci pro zvyšování produkce tím, že po odprodání povinné kvóty státu mohou prodávat své přebytky na místních trzích. Tím se rozšířila nabídka a dostupnost potravin. Běžný Kubánek tak může kromě měsíčního přidělu potravin za dovozané ceny (který poskytuje pouze několik základních produktů a nevystačí ani na půl měsíce) doplnit jídelníček o potraviny produkované místním zemědělstvím za tržní ceny. Výživové ukazatele se tak zlepšily, i když podle FAO nedosahují žádaných hodnot.

Na rozšíření nabídky potravin v „dolarových“ obchodech se podílejí i USA. V roce 2000 totiž americký Kongres schválil zákon, který umožňuje vývoz amerických potravin a léků na Kubu za platbu v hotovosti. Tím bylo částečně prolomeno čtyřicetileté obchodní embargo a ze Spojených států se rázem stal třetí největší dodavatel zboží na kubánský trh.⁵⁾

Jako komplikovaná se ukazuje transformace chronicky podinvestovaného průmyslu. Kubánská ekonomika se po staletí jednostranně specializovala na cukrovarnictví. Po rozpadu RVHP se začalo ukazovat, že toto odvětví je nekonkurenceschopné na světových trzích. Produkce cukru se propadla na poloviční hodnoty a i nadále klesá. Poslední údaje ukazují, že úroveň sklizně dále poklesla na hodnoty, jichž Kuba dosahovala naposledy na počátku 20. století, a že země cukr dokonce dováží.⁶⁾ Na této situaci se podepisují pokles světových cen, neefektivní pěstovací a sklízecí metody, špatná organizovanost sklizně, nedostatek náhradních dílů a špatná dopravní infrastruktura. V posledních letech se na situaci projevilo i extrémní sucho. Vzhledem k historickému významu odvětví, které zaměstnává téměř 15 procent pracovní síly, je transformace velice citlivým tématem. Transformace cukrovarnictví se soustřeďuje na zvyšování výnosů a podílu derivátů cukerné produkce (alkohol, suroviny pro výrobu papíru ap.). Kubánské vedení bylo nuceno zavřít desítky cukrovarů a propuštěné pracovníky přesměrovat do jiných odvětví. Plány na transformaci odvětví se však stále potýkají s nedostatkem prostředků na jejich realizaci, o čemž svědčí téměř čtyřicetiprocentní propad produkce v roce 2005.⁷⁾

Těžba niklu nebyla rozpadem RVHP tak silně poznamenána. Postupně se rozvíjela, až se stala hlavním exportním odvětvím země. Kuba je pátým největším světovým producentem a má potenciál produkci dále zvyšovat, protože vlastní

třetí největší zásoby niklu na světě. Výsledky kubánského hospodářství tedy z nemalé části závisí na pohybu světových cen této komodity. V roce 2005 těžba vzrostla o 7 procent a dá se předpokládat, že se bude dále rozšiřovat díky nedávno uzavřeným dohodám o investicích uzavřených s Čínou. Lze očekávat, že moderní technologie dále zvětší kapacitu a význam tohoto odvětví v kubánské ekonomice.

Ropa z vlastních zdrojů a z Venezuely

V dobách RVHP byla Kuba zásobována sovětskou ropou za preferenční ceny. Po pokrytí vlastních potřeb byly přebytky reexportovány na světové trhy. Změna mezinárodní situace na začátku 90. let vyvolala fatální nedostatek této suroviny a vedla k postupnému rozvoji vlastní těžby. Dnes Kuba zabezpečuje 40–50 procent své potřeby z vlastních ložisek, jejichž produkce se ovšem kvůli svému složení používá pouze ke spalování v elektrárnách a cementárnách. Zbytek potřeby je zajištěn dodávkami z Venezuely za extrémně výhodných platebních podmínek. V roce 2005 těžba ropy a zemního plynu vzrostla o téměř 9 procent. Vzhledem k pokračujícímu průzkumu a objevu nových ložisek se dá předpokládat další snižování závislosti Kuby na dovozu této suroviny.

Spalováním domácí ropy je zajištěno 82 procenta výroby elektrické energie. Energetický sektor však nestíhá pokrýt rostoucí spotřebu vyvolanou ekonomickým oživením. Poddimezovanost systému se projevuje v častých výpadcích proudu. Proto kubánské vedení vyhlásilo rok 2006 rokem „energetické revoluce“ a vyčlenilo nemalé prostředky na opravy sítě, údržbu elektráren a přestavbu některých na plyn. Zároveň byly nakoupeny úsporné spotřebiče a zahájena kampaň za výměnu starých, převážně sovětských výrobků (lednice, televize aj.).

Otevření prostoru pro soukromé podnikání bylo jednou z hlavních pozitivních změn. Toto opatření bylo vynuceno situací, kdy vláda nebyla schopna najít práci pro pracovníky odcházející z krizí postižených sektorů ekonomiky. Proto se rozhodla některé aktivity šedé ekonomiky legalizovat, a tím nad nimi získat kontrolu. V roce 1993 bylo legalizováno soukromé podnikání ve zhruba 150 profesích. Podnikání je povoleno na úrovni rodinných podniků v oblastech stravování, ubytování a dalších službách (taxi služba, drobné opravy, prodej suvenýrů aj.). V roce 1996

zaznamenal počet vydaných licencí své maximum (200 tisíc), což představovalo zaměstnání pro zhruba čtyři procenta pracovní síly. Od té doby počet licencí klesá. Soukromníci jsou vystaveni vysokému paušálnímu zdanění (odvody jsou stanoveny podle oblasti podnikání, nikoliv dle zisku či tržeb), navíc také dani z příjmu a řadě nesmyslných administrativních omezení, jejichž neplnění se tvrdě pokutuje. Ve většině případů ovšem zánik licence neznamená ukončení činnosti, ale opětovný přechod do illegality.

Balancování mezi tržními mechanismy a centrálním plánováním

Výše uvedené kroky lze stěží považovat za komplexnější tržní transformaci, která by Kubě umožnila provádět dlouhodobou rozvojovou strategii. Přesto přinesly mírný hospodářský růst, přeorientování země na odvětví s větší komparativní výhodou a výrazný nárůst devizových prostředků. Oproti dřívějšímu uspořádání je nejviditelnějším výsledkem kubánské transformace vznik výrazně duálního ekonomického systému.

Socialistická ekonomika nadále operuje v národní měně (kubánské peso – CUP) a poskytuje Kubáncům bezplatné školství, zdravotnictví, práci a podporu v nezaměstnanosti, invalidní a starobní důchody. Na úrovni základních životních potřeb poskytuje za regulované ceny potraviny (přídělová knížka), bydlení a některé veřejné služby. Státem kontrolovaná ekonomika se řídí socialistickými principy (existence centrálního plánu, administrativní regulace cen a mezd atd.) a produkuje nadále řadu deformací. Stát vlastní a provozuje drtivou většinu výrobních prostředků a zaměstnává podle posledních odhadů 78 procent pracovní síly.

Životaschopná „tržní“ část ekonomiky operuje v konvertibilních pesech (CUC), což jsou v podstatě bony emitované za účelem centrální kontroly nad devizovými prostředky. Hlavním zdrojem deviz je turistický průmysl, konkurenceschopné exportní sektory a remittance. Odhaduje se, že zhruba 62 procenta Kubánců má přístup k tvrdým měnám, především dolaru, což jim umožňuje po výměně za CUC nakupovat dovážené zboží v „dolarových“ obchodech. Díky silné propojenosti tržní část ekonomiky umožňuje přežívat neefektivnímu socialistickému hospodaření.

Vedle těchto systémů existuje rozsáhlá šedá ekonomika, která nabízí chybějící zboží a služby za přijatelné ceny (socia-

listická ekonomika nabízí neadekvátní zboží a služby v nedostatečném množství a tržní část ekonomiky má zase několika-násobnou, pro řadu Kubánců nedostupnou, cenovou hladinu). Šedá ekonomika zahrnuje širokou škálu aktivit od těch čistě kriminálních (krádeže zboží) až po aktivity zatlačené do ilegality prostředím nepřejícím podnikání (restaurace bez licence).⁸⁾ Velká část Kubánců se nějakým způsobem v šedé ekonomice angažuje.

Existence tohoto unikátního systému je výsledkem šestnáctiletého balancování mezi nutností (dočasného) připuštění tržních mechanismů a snahou o centrální kontrolu ekonomiky. S postupujícím oživením snahy o regulaci zjevně zesilují, a tak Kubu skutečná transformace hospodářství teprve čeká.

Martin Bakule (1976) je externí postgraduální student na Fakultě mezinárodních vztahů VŠE Praha.

bakule@mfv.cz

¹⁾ Viz CEPAL (2005). Národní statistický úřad Kuby nezveřejňuje kompletní statistiky, ale pouze vybrané ukazatele. Podrobnější statistické údaje jsou zasílány některým mezinárodním organizacím (OSN), které je publikují ve svých ročenkách. Kubánský výpočet růstu vývozu služeb a HDP není od roku 2003 v souladu s mezinárodně uznávanými metodikami.

²⁾ Viz Peters, P. (2002).

³⁾ Viz ONE (2005).

⁴⁾ Odhad CEPAL za období 1988–2001. Podrobněji viz Spadoni (2002).

⁵⁾ Viz CIA (2006).

⁶⁾ www.export.cz/index.asp?p=info&staID={312FOE39-BF2E-4FD3-8462-8D1B9CAAF292}&staNumber=044&What=territory&archiv=1

⁷⁾ Viz CEPAL (2005) stejně jako ostatní údaje za rok 2005.

⁸⁾ Podrobněji v Ritter, A. (2006).

Literatura

- CEPAL (2005): Balance preliminar de las economías de América Latina y el Caribe 2005, str. 149–150.
- CIA (2006): The World Factbook. Washington. 2006. www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/cu.html
- ONE (2005): Panorama económico y social, Cuba. Oficina Nacional de Estadística. 2005. www.cubagob.cu/otras_info/publicaciones/panorama/panorama2005.pdf
- Peters, P. (2002): Survival Store: Cuba's Economy in Post-Soviet Decade. Lexington Institute. Arlington. 2002.
- Ritter, A. (2006): Economic Illegalities and the Underground Economy in Cuba. FOCAL. 2006. www.cubasource.org/pdf/economic_illegalities.pdf
- Spadoni, P. (2002): Foreign Investment in Cuba: Recent Developments and the Role in the Economy. ASCE. 2002. [ianic.utexas.edu/project/asce/pdfs/volume12/spadoni.pdf](http://project/asce/pdfs/volume12/spadoni.pdf)

Tchajwanská úžina: jen kosmetická úprava vztahů, či radikální změna v přístupu Čínské lidové republiky?

O Číňanech se říká, že velice rádi počítají. Přestože to může být jen kulturní stereotyp, o vůdcích obou čínských republik oddělených Tchajwanskou úžinou to platí v politické rétorice beze zbytku. Tchajwanský prezident Čchen Šuej-pien je znám takzvanými „pěti ne“ ve vztahu k Čínské lidové republice. Předseda tchajwanské opoziční strany Kuomintang, starosta hlavního města Tchaj-pej a horký kandidát na prezidentské křeslo ve volbách v roce 2008 Ma Jing-tiou při své návštěvě Spojených států v březnu tohoto roku představil jako alternativu svých „pět ano“.

IVANA OKLEŠŤKOVÁ

Na druhé straně úžiny slouží k vyjádření vzájemného vztahu rovněž bodové programy. Bývalý čínský prezident Ťiang Ce-min definoval vztah Čínské lidové republiky k Tchaj-wanu v tzv. *osmi bodech*. Jeho nástupce – generální tajemník Chu Ťin-tchao – preferuje body čtyři. Nejnovější verzi svého čtyřbodového programu vyhlásil 16. dubna 2006.¹⁾ Je nadmíru překvapivé, že se tomuto programu nedostalo větší pozornosti ze strany analytiků i médií, přestože může znamenat výrazný posun ve vztahu Pekingu k ostrovu.

Změnu v pozici Čínské lidové republiky lze nejlépe demonstrovat při srovnání se čtyřbodovým programem, který vyhlásil Chu Ťin-tchao 4. března loňského roku.

V programu z roku 2005 se hovoří o tom, že za prvé Čínská lidová republika nikdy nepřestane dodržovat princip „jedné Číny“.

Za druhé se Čínská lidová republika nikdy nevzdá snahy o sjednocení Tchaj-wanu s pevninou mírovou cestou. Sjednocení podle Chu Ťin-tchaa neznamená, že jedna ze stran pohltí druhou, ale že se obě strany shodnou na sjednocení prostřednictvím vedení konzultací na rovnocenné bázi.

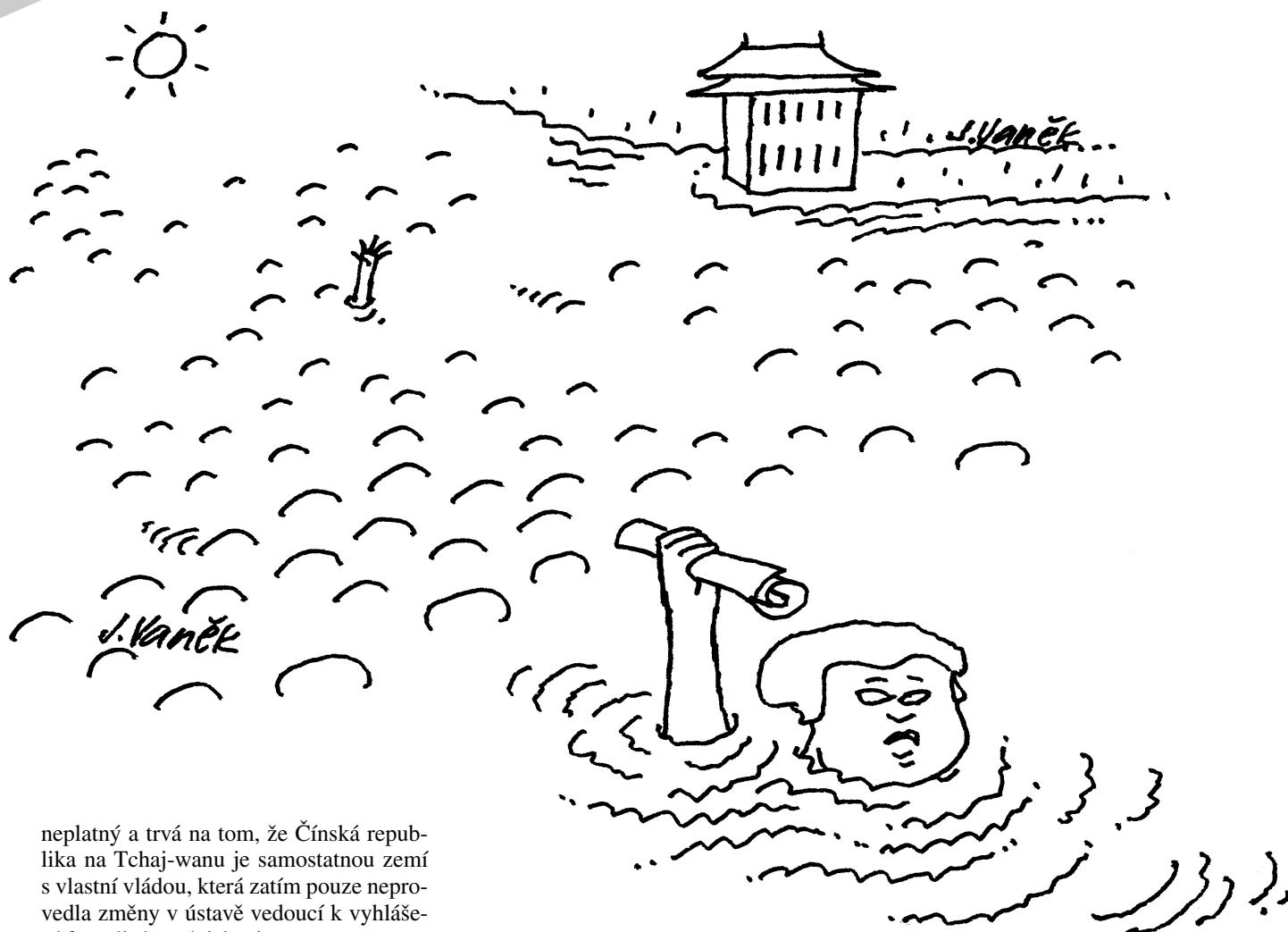
Podle třetího bodu se nikdy nezmění naděje, kterou pevnina chová v tchajwanský národ. Chu k tomuto bodu dodal (ve zjevné narážce na snahy vládnoucí *Demokratické pokrokové strany* a hlavně jejího předsedy prezidenta Čchen Šuej-piena), že „čím více se snaží tchajwanské

secesionistické síly izolovat nás od našich krajanů, tím spíše se s nimi musíme sjednotit“.

Konečně podle čtvrtého bodu programu „nikdy nedojde k uzavření kompromisu v otázce nezávislosti Tchaj-wanu a v odporu proti separatistickým aktivitám ostrova, ať již jsou vedeny pod jakýmkoli názvem či jakýmkoli prostředky“.²⁾

Odlíšné výklady pojmu „jedna Čína“

Pokud se podíváme blíže na starý program, zjistíme, že problém s výkladem nastává již v prvním bodě. Není pravda, že první i čtvrtý bod vyjadřují de facto totéž. Během tzv. Wang-Koo konzultací³⁾ v roce 1992 se obě strany pouze ústně dohodly na tom, že patří k „jedné Číně“, avšak každá ze stran si ponechala právo výkladu, co si pod pojmem „jedna Čína“ představuje. Vláda na pevnině chápe konsenzus z roku 1992 tak, že na světě je jen jedna Čína, již je komunistická Čínská lidová republika, a Tchaj-wan jako odštěpená provincie k ní náleží. Na Tchaj-wanu v současné době opoziční *Kuomintang* (KMT), za jehož vlády byl konsenzus dohodnut a jenž se kloní k těsnějším vztahům s pevninou, skutečně nikdy přímo nedefinoval, co si vlastně pod pojmem „jedna Čína“ představuje. Vždy však zdůrazňoval právo obou stran na vlastní interpretaci. Poté, co v roce 1999 vyhrála na ostrově volby *Demokratická pokroková strana* (DPP), se objevil třetí přístup. DPP vyhlásila konsenzus z roku 1992 za

neplatný a trvá na tom, že Čínská republika na Tchaj-wanu je samostatnou zemí s vlastní vládou, která zatím pouze neprovedla změny v ústavě vedoucí k vyhlášení formální nezávislosti.

Pokud jde o druhý bod starého programu, konzultace na vysoké úrovni byly přerušeny v roce 1999, kdy tehdejší tchajwanský prezident Li Teng-chuej (KMT) označil vzájemné vztahy mezi pevninou a ostrovem za „zvláštní vztahy státu se státem“. Jediné konzultace, které tak v současné době probíhají, jsou rozhovory na stranické bázi mezi opozičním Kuomintangem a Komunistickou stranou Číny.

Také prohlášení o sjednocení s ostrovem mírovou cestou pozbývá poněkud na věrohodnosti poté, co Čínská lidová republika přijala 14. března loňského roku zákon proti odpadlictví (*anti-secession law*), jenž jí umožňuje připojit Tchaj-wan silou, pokud vyhlásí nezávislost.

V těchto souvislostech vynívá nový program, jež představil Chu Ťin-tchao v dubnu, překvapivě mírně.

- V prvním bodě čtyřbodového programu Chu zdůraznil platnost konsenzu z roku 1992. Pouze pokud bude dodržován konsenzus, mohou podle Chua obě strany dosáhnout míru, rozvoje a prosperity a pouze odmítnutím nezávislosti Tchaj-

wanu bude odstraněna hlavní hrozba mírovému rozvoji vzájemných vztahů.⁴⁾

- Cílem všech snah při hledání mírového rozvoje vzájemných vztahů by měl být podle druhého bodu programu zájem lidu na obou stranách Tchajwanské úžiny.

- Třetí bod hovoří o tom, že cílem Čínské lidové republiky bude dosáhnout oboustranně výhodné situace (*win-win situation*) především prohloubením vzájemného obchodu a ekonomické spolupráce.

- V posledním bodě programu pak Chu Ťin-tchao vyzval k zahájení rozhovorů s ostrovem na rovnocenné bázi (*equal consultation*).

Při porovnání se čtyřbodovým programem z roku 2005, kterému jsme se věnovali výše, je jasné patrné, že některé ultimativní prvky zcela zmizely. Nutnost mírového sjednocení, jež byla pravidelně zmiňována od roku 1979, kdy se v Čínské lidové republice moci ujal Teng Siao-pching, zmizela. Chu Ťin-tchao rovněž vypustil zmínku o secesionistických snahách a nezávislosti ostrova. Princip „jed-

né Číny“ v programu sice zůstal, avšak v podobě konsenzu z roku 1992, jenž dává prostor pro výklad i další jednání. Druhý a třetí bod nového programu se do značné míry podobají třetímu bodu programu z roku 2005, avšak místo pasivní naděje v tchajwanský lid nabízejí mnohem aktivnější přístup a hledání oboustranně výhodných řešení.

Nový program odráží mnohem více realitu, v níž se tchajwanské firmy pomalu stávají závislými na odbytišti na pevnině. Jen za poslední dva roky proinvestovali tchajwanští podnikatelé podle umírněných odhadů více než 100 miliard USD na pevnině.⁵⁾ Společně s nedávným uvolněním cel na dovoz některých druhů ovoce a zeleniny, které přivítali tchajwanští farmáři, tak Čínská lidová republika značně ztěžuje pozici jakékoli demokratické vládě, která by se pokusila o formální vyhlášení nezávislosti.

Čínští komunisté mění strategii

Z nového čtyřbodového programu, kterým definoval Chu Ťin-tchao postoj

pevniny k ostrovu, je zřejmé, že Čínská lidová republika začíná užívat při jednání s Tchaj-wanem mnohem umírněnějších, zato však sofistikovanějších nástrojů, než jaké uplatňovala v minulosti. Dříve reagovala na jakýkoli pokus Tchaj-wanu o demonstraci nezávislosti silovými prostředky (připomeňme vojenská cvičení při krizích v letech 1995 a 1996), nyní využívá mnohem obratnějších nástrojů soft power. Lze zatím jen spekulovat, zda se jedná ve vztahu pevniny k ostrovu o zmírnění rétoriky, či zda došlo k trvalejší změně v přístupu. Volání po mírovém rozvoji vztahů (*peaceful development*) by mohlo znamenat, že se Čínská lidová republika rozhodla zapojit Tchaj-wan do své doktríny zahraničních vztahů, v nichž se snaží prezentovat jako mírumilovná země, z jejíž strany se její sousedé nemusejí ničeho obávat.

Ekonomické pobídky a vzájemná závislost obchodu pak mohou být právě tím nástrojem, který Čínské lidové republice v dlouhodobé perspektivě přinese větší úspěch při jednání s ostrovem. Ostatně, jak bylo řečeno s mírnou nadsázkou již v úvodu, Číňané rádi počítají.

Ivana Oklešťková (1980) studuje magisterský program mezinárodních vztahů na FSV UK.

ivana.oklestkova@email.cz

¹ U příležitosti návštěvy bývalého vůdce a současného čestného předsedy tchajwanské opoziční strany Kuomintang Liena Čchana v Pekingu. Čchan cestoval do Čínské lidové republiky poprvé jako emisar Kuomintangu v dubnu 2005, což bylo historicky vůbec první setkání Kuomintangu s komunisty od roku 1949, kdy Čankajšek v čele nacionalistů uprchl po prohrané občanské válce na Tchaj-wan. Čchanovy návštěvy obvykle doprovází početná delegace tchajwanských podnikatelů, kteří stále více investují na pevnině a jejichž lobby je na Tchaj-wanu významnou silou.

² „President Hu sets forth guidelines on Taiwan“, agentura Nová Čína (Xinhua), March 4, 2005, news3.xinhuanet.com/english/2005-03/04/content-2653447.htm

³ Wang Tao-chan byl předsedou čínské Association for Relations across Taiwan Strait, Koo Chen-fu předsedou tchajwanské Strait Exchange Foundation. Obě instituce pracovaly jako báze pro vyjednávání.

⁴ „1992 consensus crucial for peace: Hu“, agentura Nová Čína (Xinhua), April 16, 2006, news3.xinhuanet.com/english/2006-04/16/content-4430646.htm

⁵ V článku je použit konzervativní odhad, např. Evropská unie odhaduje investice až na 170 miliard USD.

„Karikaturní krize“ v íránském Ázerbájdžánu: podněcování ázerbájdžánského nacionalismu?

EMIL SOULEIMANOV

V době, kdy vrcholí mezinárodní rozhovory o íránském nukleárním programu, zasáhla íránskou politiku jako blesk z čistého nebe událost, která ukázala, že islámská republika není tak monolitní, jak by si její vedení přálo. Text, který vyšel ve státním deníku „Írán“ (12. 5.), v němž byl tzv. íránský či jižní Ázerbájdžán přirovnán ke smetišti a švábovi byla přisouzena ázerbájdžánská národnost, neprošel bez povšimnutí.

Desetitisíce Ázerbájdžánců, kteří tvoří přinejmenším čtvrtinu obyvatel sedmdesátimilionového Íránu, a je jich tedy mnohem více než obyvatel samotné postsovětské Ázerbájdžánské republiky (8 milionů obyvatel), vyrazily na protest nejenom do ulic severoíránských měst Tabrízu, Urmíje, Sulduzu, ale i do hlavního města Teheránu. Ve srážkách s policií zahynula řada demonstrantů. Po delší době tak dali Ázerbájdžánci najevo, jakou mocnou – i když dosud drímající – sílu představují v islámské republice.

Pozadí sporu

Otázka karikatury totiž není ojedinělou záležitostí, ani ji nelze vnímat stroze v kontextu perského národního folkloru, v němž je obraz „Ázerbájdžánce“, hovořícího úsměvným přízvukem a cítícího se ztraceně v městském prostředí, ztělesněním vesnické hlouposti, tvrdšího a vynalézavosti. Není rozhodující ani skutečnost, že samotný autor nešťastného obrázku, renomovaný karikaturista Mana Nedžestání, je ázerbájdžánského původu; kořeny současné krize jsou mnohem hlubší.

Počínaje dobou seldžuckých výbojů (11. století) byl Írán – tento pojem měl kdysi mnohem širší sémantickou náplň než dnes – ovládán dynastiemi a klany převážně turkického původu, i když v posledních staletích poměrně silně persifikovanými. Zvrat nastal až v roce 1925, kdy se v důsledku státního převratu v Teheránu chopil moci Rezá Pahlaví, zakladatel první rýze perské dynastie se celofránskou

působností. Tehdy se stal důsledně pěstovaný perský nacionalismus, „arjanismus“, někdy dosahující bizarních rysů, hlavní ideologií v mnohonárodnostním státě, který se vždy vyznačoval vysokou mírou etnické a náboženské tolerance. Diskriminace některých etnických minorit se zde stala běžnou záležitostí; obzvláště se to týkalo turkických Ázerbájdžánců, po Peršanech největší etnické komunity s těsnými kulturně-lingvistickými vazbami na sovětský Ázerbájdžán a – což bylo snad ještě horší – týkala se i tradičního perského rivala, Turecka. Samotná etnicko-jazyková svébytnost Ázerbájdžánců, kteří se vesměs považují za ázerbájdžánské Turky, byla odmítána. Oficiální ideologie je považována (a považuje) za turkizované Peršany.

Islámská revoluce (1979) sice znamenala jisté zmírnění perského nacionalismu. Státní ideologií se formálně stal šíitský islám, kromě drtivé většiny Kurdů společný všem národům republiky. Charakter Íránu jako státu (hlavně) Peršanů však, jak se brzy ukázalo, zůstal neotřesen. A tak v Íránu dodnes neexistuje ani jedna škola, kde by se vyučovalo v ázerbájdžánštině. Znepokojení Teheránu z „ázerbájdžánského faktoru“ bylo navíc oživeno v návaznosti na osamostatnění Ázerbájdžánské republiky (1991) a euforické proslovy tehdejšího prezidenta Abulfaza Elčibeje, považujícího „sjednocení Ázerbájdžánu za otázku nanejvýš pěti let“, což byla mantra, poměrně často opakovaná vládou i opozicí této postsovětské země. Jako jistý paradox tehdy působilo, že šíitský Írán podporoval ve válce o Náhorní

ho odporu a vzájemného utrpení, zkušenost, která může posloužit jako katalyzátor činnosti rozličných separatistických, resp. iredentistických, uskupení v samotném Íránu.

Jak ukázaly světové zkušenosti, právě nevybíravé represálie ze strany státu vytvářejí a šíří kruh potenciálních mstitelů v řadách obyvatelstva, v němž nabývají apely obrozenců na významu. Vyprofiluje se tak patřičná ideologická základna, která se indoktrinuje do hnutí odporu; činnost ilegálních uskupení spouští kolotoč násilí. Zanedlouho vznikají či se upevňují vazby na podporovatele ze zahraničí či příznivce zevnitř – v hranicích Íránu to mohou být ozbrojenci z řad arabské či kurdské minority, jejichž vztahy s Teheránem jsou rovněž poměrně napjaté.

V současnosti je patrná poměrně silná identitně-ideologická polarizace Ázerbájdžánců, která se odvíjí podle generačního kritéria: ázerbájdžánská mládež, stejně jako mládež perská, baludžská, turkmenská aj., stále více vnitřně odmítá současnou vládu mulláhů, život v nepříliš bohatém státě s mnoha omezeními. Svou roli sehrála i změna společenského klimatu po zvolení Mahmuda Ahmadínežáda prezidentem. Návrat konzervativců ohrozil výdobytky předchozí liberálnější éry, jež se pozitivně promítla i do etnických vztahů. Etnický faktor se tak nabaluje na sociálně-ekonomické faktory a celkovou nespokojenost s režimem; patrné je i jisté ideologické vakuum, které v zemi vzniklo v důsledku oslabení atraktivity (politického) islámu mezi mládeží. Zatímco postoje starší generace jsou zpravidla rezervovanější a loajalita vůči ideji íránského státu silnější, tíhnouť ázerbájdžánské mládeže ke svobodnému životu, k „Západu“ je stále více spojováno s Tureckem (a Ázerbájdžánem). (Turkický) nacionalismus se tak v éře globalizace a medializace stává jakousi alternativou současným problémům, a tak není divu, že na demonstracích v Íránu zaznívají již slogany typu „Baku, Tabriz, Ankara, Biz hara, Írán hara?“ (Baku, Tabriz, Ankara, kam jdeme my, jak jde Írán?) Každopádně „karikaturní krize“ v Íránu jasně ukázala sílící úlohu ázerbájdžánského terorismu.

2. července 2006.

Emil Souleimanov (1978) je pracovníkem Asociace pro mezinárodní otázky.

emilsouleimanov@yahoo.com

Kniha o terorismu, nebo o extremismu?

Miroslav Mareš: *Terorismus v ČR. Centrum strategických studií Brno, 2005, 476 stran. ISBN 80-903333-8-9.*

Na konci roku 2005 byla v rámci grantového projektu GAČR vydána kniha Miroslava Mareše, jejíž text byl několik měsíců předtím obhájěn jako habilitační práce na FSS MU Brno.

Velice zajímavá je druhá kapitola nazvaná Teoretické pojetí terorismu. Autor v ní připomíná čtyři pojetí terorismu: akademické, úřední, právní a obecné. V části věnované akademickému pojetí autor představuje řadu autorů, ale bohužel vůbec neuvádí ty, kteří jsou ve světě skutečně nejznámější a také nejčastěji citováni. Ve Spojených státech jsou to zejména: Krauthammer (typicky neokonzervativní názor: je to útok proti ideálům, které zosobňujeme), Fukuyama (nenávidí nás ne proto, jací jsme, ale především pro to, co děláme), Huntington (jde o další projev střetu civilizací), Hoffman (je to střet globalizací), Ikenberry (je to důsledek konfliktu mezi idealistickou vizí změny světa a bezohledným realistickým prosazováním této vize). V Evropě převládají kritické přístupy – zejména: Th. de Montbrial, N. Gnesotto, L. Freedmann a další.

V části věnované úřednímu pojetí čtenář bohužel nenajde definice MZV USA, CIA, Evropského parlamentu a RB OSN¹⁾ – některé z nich dokonce z pojetí terorismu výslovně vylučují akty zločinecké povahy, kterým naopak M. Mareš věnuje celou jednu kapitolu. Navíc v této části knihy chybějí dva známé a celosvětově citované dokumenty. Prvním z nich je Evropská bezpečnostní strategie (EBS) z prosince 2003, druhým zpráva týmu generálního tajemníka OSN z roku 2004.²⁾ v níž jsou velmi zajímavé pohledy na terorismus ve dvou hlavních rovinách: definiční (co je a co není terorismus, kde se mu nejlépe daří, jaké jsou jeho hlavní příčiny) i akční (co je potřeba činit v rámci dlouhodobého boje proti terorismu). Takový dokument by určitě neměl chybět.

Ve třetí, velmi obsáhlé kapitole se spoustou zajímavých poznatků se autor zabývá ultralevicovým terorismem v České republice. Její větší část je však převzata z jiných autorových prací, které původně byly věnovány extremismu, a je jenom doplněna o návaznost na terorismus.³⁾ Zvláště redundantní je připomínání historie KSČ od jejího založení až po současnost. Řada tvrzení má spekulativní charakter (komunisticko-panslavistický terorismus, atentát na Jiřího Svobodu v roce 1992 jako projev ultralevicového terorismu, tvrzení, že „v konkrétních i z hlediska teorie vhodných situacích ... se mohou někteří příslušníci těchto proudů uchýlit i k terorismu...“⁴⁾ Navíc této kapitole chybí jasná provázanost s nejrůznějšími klasifikacemi terorismu, které jsou představeny v předchozích dvou kapitolách.

Řada zajímavých poznatků obsahuje i čtvrtá kapitola, nazvaná Ultrapravicový terorismus v ČR. Její větší část je věnována obecnému hodnocení této problematiky ve světě a v Evropě. Dost často se ztrácí dělicí linie mezi pouličním násilím a terorismem, ale to může být dojem člověka, který se nezabývá problematikou vnitrostátní bezpečnosti. V samotném závěru kapitoly se pak autor dostává do určitého rozporu, když píše, že u ultrapravicových projektů „lze očekávat snahy o průnik do etablované demokratické pravice, která může obsazovat některá ultrapravicová témata“. Je to potom tedy skutečně terorismus, nebo spíše úvaha o extremismu?

Pátá kapitola se zabývá otázkami etnického a teritoriálního terorismu v České republice. Pracuje přinejmenším se dvěma velmi výbušnými pojmy: slovenský terorismus a moravský terorismus. V prvním případě je ale další vnitřní rozpor – celou jednu část autor nazývá „slovenský terorismus“, ale na jejím závěru píše, že „izolované aktivity, které by snad mohly být pokládány za slovenský etnicko-teritoriální terorismus, nenarušily obecně mírový a nenásilný proces rozdělení Čes-

koslovenska a spolupráci obou zemí a národů po rozdělení společného státu“. Podobně část „moravský terorismus“ autor nakonec uzavírá tím, že šlo vlastně jen o „dopisový terorismus“ a že tento terorismus se v reálné podobě zřejmě neprojevil.

Velmi zajímavou částí je šestá kapitola nazvaná Náboženský terorismus v ČR. Má pojednávat o situaci v České republice, ale její větší část se zabývá obecnou charakteristikou náboženského fanatismu a extremismu ve světě a v Evropě. Zbytečně dlouhá je část o sovětské okupaci Afghánistánu, o vzniku hnutí Tálibán, aniž by ukazovala konkrétní dopad na situaci v České republice. V textu této kapitoly se neuvádí, do jaké míry by se vliv islámského terorismu mohl projevit v ČR. Jako jedna z klíčových částí kapitoly se jeví odvážná tvrzení, že „proti ČR je jako spojenci USA veden ozbrojený džihád“. ⁵⁾ Autor tímto tvrzením vyvolává otázku, zda to lze dokázat jasným vyhlášením, nebo jde o jeho vlastní dedukci?

Řadu zajímavých podnětů obsahuje osmá kapitola zabývající se kriminálním terorismem v České republice. V řadě případů se však směřují pojmy organizovaný zločin a terorismus. Vystává otázka, do jaké míry můžeme za terorismus považovat vyřizování účtů mezi zločineckými gangy, aféru LTO a další. Tato kapitola má rezervy v jasném odlišení mezi organizovaným zločinem a terorismem. U terorismu přece platí, že jde o vyslání poselství, a pak se čeká, jak adresát zareaguje. U organizovaného zločinu se však v řadě případů na reakci nečeká, akce končí likvidací konkurentů nebo nepohodlných lidí. Miroslav Mareš má naprostou pravdu, že oba proudy se často spojují a navzájem doplňují. Zvláště pak v případě globálního terorismu se potvrdilo, že mnoho prostředků čerpá právě z organizovaného zločinu. Přesto však nelze tyto dva jevy ztotožňovat, mohou totiž působit i odděleně. Zásadní rozdíl je v tom, že u organizovaného zločinu nezřídka dochází k nemilosrdnému vyřizování účtů, při němž je zcela zlikvidován soupeř. Ne vždy se tam tedy dodržuje zásada, že adresát nemůže být obětí úderu.

Závěr Marešovy knihy přináší především přesnou a velmi výstižnou rekapitulaci toho, co se v České republice stalo a nestalo za posledních 15 let. Velmi zdařile popisuje, co lze očekávat od jednotlivých typů terorismu. Určitým úskalím závěru je jeho neprovázanost s úvodem

práce. Nesporná rezerva je také v uvedení argumentů pro základní shrnutí, že „Terorismus bezpečnost v ČR ovlivnil, a to vzhledem k jeho potenciálu v globálním rámci, tak i vzhledem k určitým předpokladům pro jeho eskalaci ve střeoevropském prostoru (včetně ČR)“, jak stojí na straně 433. Přitom právě rozboru propojenosti mezi globálním a národním rámcem byla v celé knize věnována velmi malá pozornost. Naproti tomu v neúměrně velkém rozsahu autor připomínal a často i opakoval mnoho skutečností sekundárního, nebo dokonce terciárního významu (popisnost jednotlivých typů, opakování údajů z dějin politických hnutí a stran, údaje z religionistiky a další a další). Z tohoto hlediska potvrzuje starou moudrost, že méně (co do rozsahu) může znamenat lépe (co do ucelenosti a srozumitelnosti textu). A to tím spíše, že zcela stranou zájmu této knihy zůstala například angažovanost České republiky v protiteroristickém výboru Rady bezpečnosti OSN.

Knihy Miroslava Mareše má vedle snadno napadnutelných částí také řadu nesporných předností. Největší z nich je bohatá pramenná základna a ucelený způsob interpretace nastudovaných poznatků. Autor v této knize otevírá celou řadu velmi zajímavých otázek do diskuse. Kniha je velice rozsáhlá (je ale otázkou, kolik čtenářů ji přečte v celém jejím rozsahu, který velmi často zcela odbočuje do tématu), je napsána srozumitelně a pečlivě. Odráží se v ní dlouhodobý zájem o danou problematiku a snaha o její co nejlepší zpracování a sdělení. Jejím základním nedostatkem však je častá záměna terorismu s extremismem, přestože je všeobecně známo, že ne každý extremismus je také terorismem.

Jan Eichler

Jan Eichler (1952) je výzkumným pracovníkem Ústavu mezinárodních vztahů.

eichler@iir.cz

¹⁾ Jde zejména o rezoluci č. 1373 (28. 9. 2001), která rozhodla vytvořit při RB OSN zvláštní výbor pro boj proti terorismu, dále pak rezoluce č. 1483 (23. 5. 2003) a č. 1566 (8. 10. 2006).

²⁾ A more secure world: our shared responsibility. Report of the High-Level Panel on Threats, Challenges and Change. Problematice terorismu věnuje celou jednu kapitolu, je to kap. č. 6 na stranách 45–49.

³⁾ Totéž bohužel platí pro všechny další kapitoly této knihy.

⁴⁾ Miroslav Mareš: Terorismus v ČR. Centrum strategických studií Brno, 2005, s. 91–92.

⁵⁾ Tamtéž, s. 251.

Lipstadtová, Deborah, E.: Popírání holocaustu, Paseka, Praha 2006, ISBN 80-7185-652-5, 350 s.

Ve své práci se autorka zaměřuje především na hlavní proudy popírání holocaustu po 2. světové válce, zejména ve Spojených státech amerických.

První kapitola přináší hrubý nástin popírání holocaustu ve světě. V dalších kapitolách pak rozebírá hlavní argumenty čelných amerických popíračů, ukazuje účelovost a neudržitelnost těchto argumentů.

Kdo jsou tito popírači, na něž se autorka ve svém textu orientuje? Z jakých společenských vrstev pocházejí? Na koho se snaží působit? Co sledují? Je možné s těmito lidmi o problematice holocaustu veřejně diskutovat? Na tyto a mnohé další otázky se autorka snaží najít odpovědi v jedenácti kapitolách publikace.

Ještě než přechází k popírání holocaustu v souvislosti s druhou světovou válkou, se autorka zběžně věnuje revizionistickým teoriím k první světové válce (například Fay, Barnes, Beard). Teorie zmíněných akademiků hodnotí roli Německa a Rakouska v první světové válce jako úlohu obětních beránek, kde za hlavní viníky jsou označovány Anglie, Francie a Rusko.

Autorka zde správně poukazuje na fakt (s. 58–59), že podává-li se historie jednostranně (tj. za vypuknutí první světové války nesou plnou zodpovědnost Německo a Rakousko), vzniká zde prostor k „černobílému vidění světa“ z opačného pólu, k zjednodušení historie v přesně opačném duchu.

Domnívám se, že pokud se v souvislosti se vznikem první světové války nebude mluvit o kolonialismu a potřebě kolonií pro ekonomicky vyspělé kapitalistické státy té doby, mezi něž se sjednocené Německo na konci 19. století zařadilo, budou lidem předkládány zástupné argumenty, jež budou protichůdné v hodnocení viníků a budou se velmi podobat způsobem podání – neanalyzují příčiny, hodnotí důsledky.

Možná je škoda, že autorka v souvislosti s pohledem na první světovou válku neodkázala na díla s hlubším rozбором příčin jejího vypuknutí. I když jde o dílo autora, jenž nebyl vědcem, měl by tu být odkaz na práci Golo Manna (Dějiny Německa 1919–1945).

Dále pak autorka plynule navazuje na tzv. první vlnu revizionismu 2. světové války. Jejímí představiteli byli akademici pohybující se na vědecké půdě (Barnes,

Popírání holocaustu

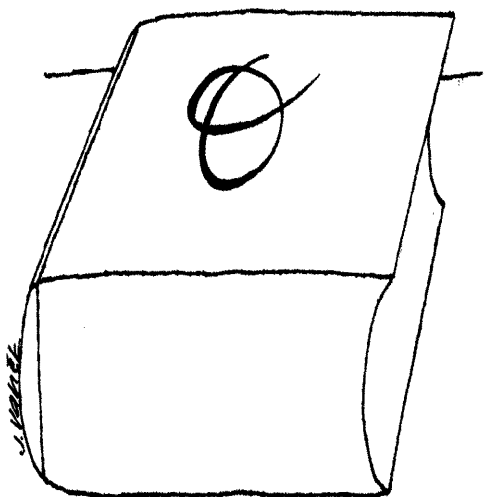
App ad.). Tato vlna se vyznačuje bagatelizací zločinů spáchaných nacisty během války, a dokonce obhajobou těchto zločinů jako oprávněného, ne-li přímo nezbytného postupu. Tento směr se prosazoval zejména v mccarthyovské době, v padesátých letech 20. století. Když se stal (alespoň ve vědeckých kruzích) neudržitelným, objevuje se tzv. druhá vlna revisionismu 2. světové války, jejímž představitelem (opět z vědeckého prostředí) je například R. A. Butz. Tato nová vlna navazuje na tytéž cíle jako vlna první – bagatelizace nacistických zločinů, bagatelizace holocaustu jako takového, mění se zde způsob argumentace – ta se stává „smířlivější“, rádobý vědeckou.

Popírači holocaustu těží z několika faktorů. Jednak povědomí současné mladé generace (v podstatě na celém světě) o událostech (natož o širších souvislostech) druhé světové války je velmi chabé a školní znalosti jsou zde nedostačující, generace postižená druhou světovou válkou pomalu vymírá a v empirické rovině lze holocaust stěží přesně vyčíslit.

Autorka poukazuje na nesporná fakta (masově likvidační ráz plynových komor, účinky smrtícího plynu Cyklonu-B ad.), napadá pseudoargumentaci popíračů, netvrdí (což ani nemůže), že oběti holocaustu lze vyčíslit přesně v řádu stovek či ti-

síců, ale poukazuje na holou skutečnost, že k holocaustu došlo a jeho rozměry byly alarmující.

V jednom bodě s ní však lze polemizovat. Autorka je ochotna neúnavně vyvracet teorie popíračů, vyjadřuje se však proti mediálnímu střetu s těmito lidmi (s. 22). Obává se moci médií a mediálního zkreslování reality, kde není podstatné, kdo má pravdu, ale kdo zapůsobí více jako mediální hvězda. Může se lehce stát, že by se média stala šířitelem názorů popíračů holocaustu a faktům by nikdo velkou pozornost nevěnoval.

Jistě, toto nebezpečí hrozí. Je tu ale ještě nebezpečí jiného druhu. Entitu každého národa spoluvytváří společné historické povědomí. Neznalost vlastní historie, minulosti, vede k možné manipulaci jedinci či skupinami osob, které si vytvoří vlastní pojetí historie. Už proto je třeba historická fakta učit na základních a středních školách a následně vést veřejné polemiky s kýmkoli, kdo o to stojí. Pokud totiž diskuse probíhající v médiích bude sledovat veřejnost, která nemá o dané problematice základní vědomosti, lze tuto situaci přirovnat k modelovému příkladu, kdy skupina lidí, jež neví zhora nic o fotbalových pravidlech, bude sledovat dvě různé osoby vyjadřující se k těmto pravidlům, z nichž jedna bude skutečným odborníkem přes tato pravidla a druhá si bude vymýšlet. Mediálně zaujmout pak může klidně ten, kdo si existující pravidla přizpůsobí svému pojetí.

Předkládaná kniha by se rozhodně měla dostat na základní i střední školy jako podpůrný text při vysvětlování pojmu „holocaust“, vhodná by byla kombinace tohoto textu a například doporučené publikace významných odborníků k dané problematice „Rozumět dějinám“ (vyd. Zdeněk Beneš, Václav Kural, Praha: Gallery, 2002).

Marek Řezanka

Marek Řezanka (1980) je odborným pracovníkem Českého statistického úřadu.

marek.rezanka@czso.cz

VÝBĚR Z NOVINEK KNIHOVNY ÚMV

3 52 724
BERWID-BUQUOY, Jan
Integration und Separation der Sudeten-
deutschen in der ČSR (1918–1920): Theo-
rien der Nationalismen / Jan Berwid-Buquoy.
– Budweis: Herbia; Berlin: BI-HI Verlag,
2005. – 253 s. – Příl.
ISBN 80-239-4433-9 (Herbia). – ISBN 3-
924933-08-1(BI-HI)

3 48 906/2005
CIZINCI
Cizinci v České republice 2005 = Foreign-
ers in the Czech republic. – 1. vyd. – Pra-
ha: Český statistický úřad; Scientia, 2005. –
217 s.: gr., mp., tab. – Pozn.-Příl.
ISBN 80-2501-085-6

3 52 732
ČELOVSKÝ, Bořivoj
Germanisierung und Genozid: Hitlers End-
lösung der tschechischen Frage – deutsche
Dokumente 1933–1945 / Boris Celovsky. –
Brno: Stilus, 2005. – 431 s.: il.
ISBN 80-903550-1-3

3 52 660
DEUTSCHE
Deutsche und Tschechen: Geschichte, Kul-
tur, Politik / Hrsg. Walter Koschmal – Bonn:
Bundeszentrale für Politische Bildung,
2005. – 725 s. – (Schriftenreihe; Bd. 512). –
Bibl.-Rej.
ISBN 3-89331-637-X

3 52 648
DIKTATUR
Diktatur – Krieg – Vertreibung: Erinnerungs-
kulturen in Tschechien, der Slowakei und
Deutschland seit 1945 / Hrsg. Christoph
Cornelissen, Roman Holec und Jiří Pešek.
– 1. Aufl. – Essen: Klartext, 2005. – 500 s. –
(Veröffentlichungen Deutsch-Tschechi-
schen und Deutsch-Slowakischen Histori-
kerkommission; Bd. 13) (Veröffentlichungen
zur Kultur und Geschichte im östlichen Eu-
ropa; Bd. 26). – Bibl.
ISBN 3-89861-430-1

3 52 770 PK
EICHLER, Jan
Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. sto-
letí / Jan Eichler. – 1. vyd. – Praha: Minis-

VÝBĚR Z NOVINEK KNIHOVNY ÚMV

terstvo obrany České republiky, 2006. – 303 s. – Pozn.
ISBN 80-7278-326-2

3 52 681
FERGUSON, Niall
Colossus: vzestup a pád amerického impéria / Niall Ferguson. – 1. vyd. – Praha: Dokořán, 2005. – 399 s. – Bibl.-Pozn.-Rej.
ISBN 80-7363-026-5

3 52 647
GETEILT
Geteilt, besetzt, beherrscht: die Tschechoslowakei 1938-45: Reichsgau Sudetenland, Protektorat Böhmen und Mähren, Slowakei / hrsg. von Monika Glettler, Ľubomír Lipták und Alena Mířková. – 1. Aufl. – Essen: Klartext, 2004. – 363 s. – (Veröffentlichungen der Deutsch-Tschechischen und Deutsch-Slowakischen Historikerkommission; Bd. 11). – Rej.
ISBN 3-89861-126-4

3 52 682
GLOTZ, Peter
Vyhnání: české země jako poučný případ / Peter Glotz. – 1. vyd. – Praha: Paseka, 2006. – 222 s.: il. – Bibl.-Pozn.-Rej.
ISBN 80-7185-705-X

3 52 680
HEYWOOD, Andrew
Politická teorie / Andrew Heywood. – 1. vyd. – Praha: Eurolex Bohemia, 2005. – 335 s. – (Politologie). – Bibl.
ISBN 80-86861-41-4

3 52 752
HIGGS, Robert
Politická ekonomie strachu: strach – úvahy o politické ekonomii vládnutí / Robert Higgs. – 1. vyd. – Praha: Alfa Publishing; Liberální institut, 2006. – 129 s. – (Ekonomie studium). – Bibl.-Pozn.
ISBN 80-86389-43-X

3 52 773
HRONSKÝ, Marián
The Struggle for Slovakia and the treaty of Trianon 1918-1920 / Marián Hronský. – 1. vyd. – Bratislava: Veda, 2001. – 407 s.: il. – Bibl.-Pozn.-Rej.
ISBN 80-224-0677-5

3 52 688 PK
HUBINGER, Václav
Encyklopedie diplomacie / Václav Hubinger. – 1. vyd. – Praha: Libri, 2006. – 191 s. – Bibl.
ISBN 80-7277-296-1

9 De 52 684 PK
HULICIUS, Eduard
Belgie / Eduard Hulicius. – 1. vyd. – Praha:

Libri, 2006. – 185 s.: mp. – (Stručná historie států; Sv. 35)
ISBN 80-7277-191-4

3 52 742
KREJČÍ, Oskar
Nová kniha o volbách / Oskar Krejčí. – 1. vyd. – Praha: Professional Publishing, 2006. – 481 s.: il., tab. – Pozn.
ISBN 80-86946-01-0

9 52 683 PK
MAREK, Jan
Dějiny Afghánistánu / Jan Marek. – 1. vyd. – Praha: Lidové noviny, 2006. – 403 s.: map. – (Dějiny států). – Bibl.-Rej.
ISBN 80-7106-445-9

3 52 750
MICHELMAN, Frank I.
Polemika o ústavě. – 1. vyd. – Praha: Filosofie, 2006. – 135 s. – (Filosofie a sociální vědy; Č. 18). – Bibl.-Pozn.
ISBN 80-7007-225-3

3 52 775
MOJŽITA, Miroslav
Kňažko/Demeš/Kňažko: formovanie slovenskej diplomacie v rokoch 1990 až 1993 / Miroslav Mojžita. – 1. vyd. – Bratislava: Veda, 2004. – 191 s.: il. – (Pamät: reflexie, svedectvá). – Příl.
ISBN 80-224-0829-8

3 52 685
ONDŘEJ, Jan
Odzbrojení: prostředek k zajištění mezinárodní bezpečnosti / Jan Ondřej. – 1. vyd. – Plzeň: Čeněk, 2005. – 284 s. – Bibl.-Pozn.
ISBN 80-86898-53-9

3 52 501
PŘEHLED
Přehled teorií mezinárodních vztahů / Ed. Pavel Pšejja. – 1. vyd. – Brno: Masarykova univerzita, 2005. – 160 s. – (Studie; Sv. 36). – Bibl.-Pozn.
ISBN 80-210-3837-3

3 D 52 674
ROUŠAR, Jaroslav
Česká republika a její profesionální armáda / Jaroslav Roušar. – Praha: Ministerstvo obrany České republiky – AVIS, 2006. – 159 s.: il.
ISBN 80-7278-312-2

3 2 739
RYBÁŘ, Jan
Kavkaz, Rusko a nová velká hra o kaspickou ropu: soupeření o přírodní bohatství Kaspického moře jako klíčový faktor ovlivňující situaci v zemích regionu / Jan Rybář. – 1. vyd. – Praha: Eurolex Bohemia, 2005. – 322 s.: mp. – Bibl.-Pozn.
ISBN 80-86861-48-1

3 52 753 PK
STRMISKA, Maxmilián
Politické strany moderní Evropy: analýza stranicko-politických systémů / Maxmilián Strmiska ... [et al.]. – 1. vyd. – Praha: Portál, 2005. – 277 s. – Bibl.-Pozn.-Rej.
ISBN 80-7367-038-0

3 52 751
STRMISKA, Maxmilián
Regionální strany, stranické systémy a teritoriálně-politický pluralismus: pojetí a typologie evropských regionálních stran a regionálních stranických soustav. – 1. vyd. – Brno: Pasienka, 2005. – 143 s. – Bibl.-Pozn.
ISBN 80-902652-5-1

3 52 749 PK
ŠUBRT, Jiří
Postavy a problémy soudobé teoretické sociologie: sociologické teorie druhé poloviny 20. století / Jiří Šubrt. – 1. vyd. – Praha: ISV, 2001. – 164 s. – (Sociologie). – Bibl.-Pozn.
ISBN 80-85866-77-3

3 52 667
THOLEN, Jochen
Direktinvestitionen deutscher Unternehmen in Mittel- und Osteuropa: Fallstudien zu den Auswirkungen auf die Arbeitsbeziehungen in Polen, Tschechien und der Slowakei / Jochen Tholen ... [et al.]. – 1. Aufl. – München: Hampp, 2006. – 238 s. – Bibl.
ISBN 3-86618-006-3

3 52 774
VEREJNÁ
Verejná mienka a politika: medzinárodné vzťahy a zahraničná politika Slovenskej republiky / Editor Miroslav Pekník. – 1. vyd. – Bratislava: Ústav politických vied SAV, 2005. – 201 s.: il. – (Monografie a štúdie; Č. 5). – Pozn.-Příl.
ISBN 80-224-0877-8

3 52 686
VÝVOJ
Vývoj a výsledky procesů kontroly zbrojení a odzbrojování: marnost nad marností? / Eds. Petra Kuchyňková, Petr Suchý. – 1. vyd. – Brno: Masarykova univerzita, 2005. – 235 s.: tab. – (Studie; Sv. 39). – Pozn.
ISBN 80-210-3881-0

ERRATUM

Vzhledem k tomu, že k odtajnění informací týkajících se zadlužení Iráku vůči České republice došlo až v době tisku čísla (květnu 2006), byla v článku Roberta Stojanova „Finanční pohledávky České republiky u rozvojových zemí“ v č. 6/2006 mylně uvedena data pro výši zadlužení u Iráku a Sýrie. Správné údaje znějí: k datu 31. 12. 2004 České republiky dlužily Irák 6.384,5 mil. Kč (285,5 mil. USD) a Sýrie 1.849,9 mil. Kč (82,7 mil. USD). Za vzniklou chybu se autor omlouvá.